

SONKAJÄRVEN RAKENNUSPERINNETTÄ

Ympäristö ja rakennusinventointi 1992

Lukijalle

Tässä julkaisussa esitellään kesällä 1992 tehdyn ympäristö- ja rakennusinventoinnin tuloksena kerättyjä tietoja Sonkajärven asutushistoriasta ja rakennusperinteestä.

Koska niin työn tekemiseen varattu aika kuin tekijän voimavaratkin olivat rajalliset, ei tämä julkaisu kata kaikkia Sonkajärven iäkkäitä pihapiirejä ja rakennuksia.

Kenttätöihin käytettävissä olleiden kolmen kuukauden aikana tutkittiin yli sata kohdetta eri puolilla kuntaa, mutta useita kiinnostavia paikkoja jäi käymättä. Toivon kuitenkin tämän julkaisun edistävän Sonkajärven asukkaiden kiinnostusta ja arvostusta paikallista rakennusperinnettä kohtaan.

Samoin toivon lukijoiden suhtautuvan tähän teokseen mahdollisesti jääneisiin puutteisiin ja virheisiin kriittisesti mutta ymmärtäväisesti.

Lisäksi haluan lämpimästi kiittää kaikkia työssä avustaneita ja muita tapaamiani sonkajärveläisiä ystävällisyydestä ja avuliaisuudesta.

Aittokoskella 26.11.1992

Jari Haavikko

Työn vaiheet

Kiinnostus paikallisen rakennusperinteen ja asutushistorian tallentamiseen virisi Sonkajärvellä 1980-luvun puolivälissä. Vuoden 1991 alussa Helena Ylisirniö teki Sonkajärven kansalaisopiston toimesta esi-inventoinnin, jossa luetteloi yli 250 tutkimuskohdetta. Tähän lukuun eivät kuuluneet Sonkajärven ja Sukevan taajamat.

Kesällä 1992 kulttuuritoimisto antoi arkkitehtiopiskelija Jari Haavikon tehtäväksi tutkia Sonkajärven rakennuskantaa edellä mainitun esi-inventoinnin pohjalta. Rahoituksessa saatiin avustusta Pohjois-Savon Liitolta.

Työtä ohjaamaan perustettiin seurantaryhmä, johon kuuluivat kulttuurisihteeri Eero Pitkänen, rakennustarkastaja Erkki Suomalainen ja ympäristösihteeri Juha Nykänen sekä kunnanhallituksen edustajana Martti Luukkonen. Jo työn alkuvaiheessa päätettiin pyrkiä julkaisemaan inventoinnin tulokset tai ainakin osa niistä kirjan muodossa.

Kenttätöitä aloitettiin heinäkuun alussa ja niitä jatkettiin syyskuun loppuun. Tämän jälkeen seurasi testin puhtaaksikirjoitus- ja muokkausvaihe ja sen jälkeen julkaisun taitto. Näihin töihin kului aikaa yhteensä noin kaksi kuukautta.

Kesän aikana käytiin läpi noin sata pihapiiriä tai yksittäistä rakennusta, ja näistä viitisenkymmentä valittiin julkaisuun. Valinta oli vaikea, tilanpuutteen takia jouduttiin useita mielenkiintoisia kohteita jättämään karsimaan vielä viime vaiheessa.

Sonkajärven kunnan haltuun jää laajempi versio tutkimuksesta, eräänlainen vanhojen rakennusten rekisteri, jossa on tiedot myös niistä inventoiduista kohteista, joita ei tähän kirjaan sisällytetty. Näitä tietoja voidaan käyttää esimerkiksi maankäytön suunnittelun ja rakennusvalvonnan tarpeisiin.

Rakennuksen tai pihapiirin sisältyminen tähän julkaisuun tai laajempaan rekisteriin ei suoranaisesti sisällä mitään suojelevoitetta.

Julkaisun sisältö

Julkaisu koostuu kuudesta luvusta: Kirkolliset rakennukset, Rautatierakennukset, Toimisto- ja tehdasrakennukset, Koulut, Muut julkiset rakennukset sekä Maatilat ja metsätalous.

Kirkollisiin rakennuksiin sisältyvät tietysti kirkot ja rukoushuoneet sekä Sonkajärven pappila. Koska rakennukset on ryhmitelty alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaan, esitellään Sukevan Hirsikangas kuudennen luvun lopussa yhtenä metsätalouteen liittyvistä rakennuksista.

Rautatierakennuksia Sonkajärvellä on useita. Inventoinnin kohteina ovat olleet 1900-luvun alussa rakennetut Sukevan ja Kauppilanmäen asema-alueet sekä ratavartijoiden asunnot Sonkajärven länsiosissa.

Vanhoista liike- ja tehdasrakennuksista esitellään Rutakon meijeri ja entinen Osuuspankin eli Osuuskassan talo, sekin kirkonkylällä. Historiallisesti merkittävin teolliseen tuotantoon liittyvä rakennus Sonkajärvellä on Jyrkän Ruukki Jyrkkäkoskella.

Kouluja Sonkajärvellä on lukuisasti, tosin useimmat niistä ovat jo muussa käytössä tai autiona. Julkaisuun on valittu viisi koulurakennusta 1900-luvun alkupuoliskolta.

Muita julkisia rakennuksia ovat entinen kunnanlääkärin asunto Sonkajärvellä ja Aittokoskella sijaitseva entinen kunnalliskoti, joka nyt on Ylä-Savon Instituutin käytössä. Merkittävä kokonaisuus on myös Sukevan vankilan alue, josta löytyy lukuisasti 1920-luvun ja 1930-luvun rakennuksia, jotka ovat pyritty säilyttämään alkuperäisessä asussaan.

Maatiloihin ja metsätalouteen liittyvä luku on luonnollisesti laajin. Siihen on pyritty sisällyttämään eri tyyppisiä pihapiirejä ja rakennuksia. Vanhimpien ja parhaiten säilyneiden kohteiden lisäksi on esimerkkeinä nuoremasta rakennuskannasta esitelty muutamia jälleenrakennuskauden rakennuksia.

Metsätalouteen liittyvistä rakennuksista ovat esimerkkeinä Hongisto ja Hirsikangas Sukevalta sekä Uittola Koirakoskelta.

Kirkolliset rakennukset

Sonkajärven kirkko

Sonkajärven kirkko on valmistunut vuonna 1910. Sen on suunnitellut arkkitehti Joosef Stenbäck. Rakennustöitä hoiti rakennusmestari K. Honkavaara ja työtä valvoi arkkitehti Kalle Kontio. Kirkko

sijaitsee hallitsevalla paikalla nykyisen Sonkajärven taajama-alueen keskellä, Rutakontien ja Sonkakoskentien risteyksessä, Sonkalahden eteläkärjen tuntumassa. Kirkon länsipuolella on hautausmaa. Vuonna 1965 valmistunut seurakuntatalo on kirkkoa vastapäätä, Rutakontien vastakkaisella puolella.

Kirkon runko on mustaa gabroa ja vaaleaa graniittia, saumat ovat valkoiset. Päätykolmiot on rapattu vaaleiksi. Musta kivi antaa kirkolle synkän mutta vaikuttavan ulkonäön. Seinäkivien muotoilu on karkeata.

Pääsisäänkäynti on pohjoisessa, idän puolelta päästään sakastiin ja lännen puoleisella sivulla on myös sisäänkäynti. Kirkon rungon leveys on noin kaksikymmentä metriä ja pituus kolmisenkymmentä metriä. Kaakkoiskulmassa on hieman yli kolmenkymmenen metrin korkeuteen kohoava kellotorni ja pohjois-eteläsuunnassa kulkevaa päälaiavaa kattavan satulakaton molemmin puolin on poikkipäädyn. Pääsisäänkäynnin puoleisen poikkipäädyn korkeus on viisitoista metriä.

Poikkipäädystä sekä pääsisäänkäynnin yllä on pyöreät ikkunat, joiden halkaisija on kolme metriä. Eteläsivun alttaripäädystä on soikea ikkuna, jonka lasimaalauksen on suunnitellut Ilmo Launis. Päälaiavan ensimmäisen kerroksen ikkunat ovat korkeita ja kapeita ja niiden yläosa on pyöristetty. Sivulaiavan ikkunat ovat matalampia ja lehterikerroksessa on kaksi puolipyöreä ikkunaa.

Sisäseinät on rapattu valkoiseksi ja holviruoteita on korostettu punaruskealla värillä. Holvit ovat betonia. Päälaiavassa on kolme holvia, samoin itä-sivun sivulaiavassa. Lehterit ovat sivulaiavan ja pääsisäänkäynnin yllä.

Urut, joissa on 22 äänikerta, on sijoitettu päälaiavan perälle ja tämän vuoksi on pohjoispäädyn ikkuna-aukko peittynyt. Alunperin urut oli suunniteltu sijoitettavaksi alttaripäättyyn tornin vierelle.

Kirkossa on noin 800 istumapaikkaa, joista kolmisensataa lehterillä. Saarnatuoli ja kastemalja ovat arkkitehti Stenbäckin suunnittelemia. Kirkon eteläpuolella on piharakennus, joka nyt on kalustovajana.

Sukevan kirkko

Sukevan kirkko rakennettiin alunperin rukoushuoneeksi vuonna 1934. Kirkoksi se vihittiin 24.3.1956. Kirkkoa varten tehdyt muutostyöt suunnitteli arkkitehti Esko Laitinen Kajaanista. Vuosina 1962 - 63 rakennus uusittiin melkoisen perusteellisesti, edelleen E. Laitisen suunnitelmien mukaan.

Kirkko sijaitsee Sukevantien ja Koivujärventien risteuksen länsipuolella. Lähiympäristön rakennuskanta on iältään vaihtelevaa pientaloasutusta. Maasto on tasaista, kirkkoa ympäröivät kookkaat männyt. Kirkon pohjoispuolella on vuonna 1963 valmistunut kellotapuli. Kirkkorakennus on yksiläiväinen, 350-paikkaisen kirkkosalin pohjakaava on suorakaiteen muotoinen, sen leveys on noin kymmenen metriä ja pituus lähes kaksikymmentä metriä. Sisäänkäynti on pohjoispäädystä ja salin pohjoispäädystä on parvi, jonne päästään eteisestä. Altari ja sakasti ovat eteläpäädystä. Vuonna 1985 tehtiin kajaanilaisen arkkitehti Osmo Sillmanin suunnittelema sisätilojen korjaus maalauksineen. Altaritaulun on maalannut T.G. Tuhkanen Paltaniemeltä on sijoitettu paikalleen vuonna 1956. Seitsenäänikertaiset urut on rakentanut Kangasalan urkutehdas vuonna 1962.

Kirkko on satulakattoinen ja sen hirsirunko on vuorattu keltaiseksi maalatulla vaakaponttilaudoituksella. Sivuseinillä on kookkaat kuusiruutuiset ikkunat, joiden karmit ja puitteet

on maalattu valkoisiksi. Katon harjalla on vuonna 1963 rakennettu pieni kattoratsastaja, johon kellot oli alkuperäisten suunnitelmien mukaan tarkoitus sijoittaa.

Sonkajärven pappila

Sonkajärvi erosi Iisalmen emäseurakunnasta vuonna 1920. Pappila lienee rakennettu heti 1920-luvun alussa. Pappila lienee rakennettu heti 1920-luvun alussa. Sen piirustukset on signeerannut W. Wuorinen vuonna 1915. Pappila sijaitsee luonnonkauniilla paikalla Sonkalahden eteläpohjukassa. Ympäristö on jonkin verran muuttunut, sillä Sonkalahden pintaa on laskettu 1940-luvulla.

Pappilan pihapiiriin ovat päärakennuksen lisäksi kuuluneet navetta, talli, aitta, tuparakennus ja sauna sekä vilja-aitta. Näistä ovat jäljellä asuinrakennus ja aitat sekä sauna. Lisäksi pihapiiriin kuuluu kaksi kellaria ja autotalli.

Asuinrakennukseen on liittynyt vuonna 1939 rakennettu pienehkö tiilirunkoinen arkistorakennus, joka sijaitsi sen lounaiskulmassa. Tästä varsin huonosti ympäristöönsä sopineesta rakennuksesta päästiin pappilan nykyisen työhuoneeseen, silloiseen kansliaan, talon lounaisnurkassa. Arkistorakennus purettiin 1960-luvulla ja oviaukko suljettiin.

Autotallin paikalla on ollut asuinrakennus, joka oli seurakunnan toisen papin asuntona. Siinä oli myös muita asukkaita ja rakennuksessa pidettiin rippikoulua. Tuparakennus purettiin 1960-luvulla. Wuorisen piirustusten mukaan siihen kuului tupa- ja kamaripääty, joiden välissä oli rungon läpi ulottunut eteinen. Rakennus oli vuorattu vaakalaudoituksella ja sen ulkoasu oli pappilan kaltainen.

Asuinrakennus on pihan pohjoisreunassa lähinnä rantaa. Se on kookas kiilakiviperustuksinen hirsitalo. Rungon leveys on kymmenen metriä ja pituus kaksikymmentä. Vuorauksena on ponttilaudoitus, seinän alaosassa ikkunoiden alareunaan asti pystylauta, ja muualla vaakalauta. Ikkunat on uusittu 1970-luvulla vanhan mallin mukaisiksi. Puitteena on T-puite, jonka ylin ruutu on jaettu pystypuitteella pienempiin osiin. Salissa ja ruokahuoneessa sekä päädyissä on muita leveämmät ikkunat.

Pihan puolella on kaksi kuistia. Mansardi- eli taitekatto on katettu pellillä. Sen molemmilla lappeilla on kuusiruutuiset kattoikkunat. Päädyissä on rivi matalampia ikkunoita. Ullakkokerros ei ole käytössä asuintilana.

Huonejärjestyksessä on 1960-luvulla tehty muutoksia, mutta nyt tilat on palautettu lähes entiseen asuunsa. Läntisen kuistin kautta päästään eteiseen, jonka vasemmalla puolella on työhuone. Luoteisnurkassa on sali ja sen vieressä kamari. Salin kaakeliuuni, kuten talon muutkin uunit, on purettu 1960-luvulla, ja sen tilalle on tehty uusi uuni.

Eteisen oikealla puolella on ruokasali, jonka takana on kaksi makuuhuonetta. Talon itäpäädyssä on keittiö, johon toinen uloskäynneistä avautuu, sekä makuuhuone, joka on ollut palvelijanhuone. Makuuhuoneiden väliseinissä oli aiemmin ovet, mutta koilliskulman huoneiden välinen oviaukko on suljettu. Keittiön kalustusta on uusittu ja alkuperäinen uuni purettu ja korvattu uudella.

Eteisen ja ruokasalin väliköstä laskeutuvat portaat kellariin, missä on vuonna 1958 rakennettu sauna ja kattilahuone, sekä 1970-luvun puolivälissä valmistunut uusi sauna ja varastotiloja.

Aitta pihan itäisivulla on vuoraamaton kaksisisäänkäyntinen hirsirakennus. Sen perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena huopa. Aitta on maalattu perinteiseen tapaan punaiseksi

valkoisin karmi- ja räystääs- sekä nurkkalaudoin. Aitan ovissa on vinopanelointi ja ovien yllä luukut. Alunperin aitassa lienee säilytetty ruokatarvikkeita ja vaatteita. Nyt se on puuliiteri ja varasto.

Sauna on pihan länsireunalla. Se on pohjapiirustukseltaan W. Wuorisen piirustuksissa (1915) kuvatus kaltainen ja mahdollisesti alkuperäinen. Sauna on pienehkö vuoraamaton hirsirakennus, jonka perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena huopa. Sisäseinät ovat myöhemmin levytetty. Sauna ei enää ole käytössä.

Entinen vilja-aitta sijaitsee pienen matkan päässä muista rakennuksista, pihaan johtavan tien ja Rantatien risteyksessä. Rakennus on hirsirunkoinen ja vuoraamaton. Se on maalattu punaiseksi valkoisin nurkka- ja räystäslaudoin. Aitan ulkomitat ovat noin viisi kertaa viisi metriä. Rakennus lienee valmistunut 1920-luvun vaihteessa.

Aitta on huolellista ja taidokasta työtä, sen perustuksena ovat kiilakivet ja ovesa on käsin taottu lukko. Aitan katto on aumattu ja sen keskiosa kohoaa tornimaisesti muun katon ylle. Tämäkin osa on aumattu. "Tornin" seinissä olleet ikkuna-aukot on suljettu. Aittaa käytetään nykyisin varastona.

Sonkajärven ortodoksinen rukoushuone

Sonkajärven ortodoksinen rukoushuone on valmistunut vuonna 1961. Se sijaitsee aivan taajaman keskustassa pienellä mäenkumpareella puiden suojaamana. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Ilmari Ahonen. Ikonit ovat Dahlströmin ja Antero Petsalon maalaamia. Kalusteet ovat Valter Kisosen työtä ja tekstiilit Pekka Jokion ompelemia.

Rukoushuone on rankorunkoinen rakennus, joka vuorattu vaalean vihreäksi maalatulla pystylaudoituksella. Jyrkän satulakaton katteena on kourutiili.

Länsipäädyn sisäänkäynnin yllä on torni ja parveke, jossa on kello. Kadun puoleisella sivulla on kaksi pienehköä kuusikulmaista ikkunaa. Katon etelän puoleisella lappeella on korkea kattoikkuna. Rukoushuoneen luoteispuolella on pieni piharakennus.

Sukevan ortodoksinen rukoushuone

Sukevan ortodoksinen rukoushuone sijaitsee taajaman itäpuolella, Vankilantien varrella, mäntyjä kasvavalla kankaalla. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Ilmari Ahonen. Se on rakennettu vuosina 1959 - 1960 Kukkonien tilan maista erotetulle tontille.

Rukoushuone on rankorunkoinen ja sen perustuksena on betoni. Satulakatto on katettu tiilellä, sisäänkäynnin yllä on torni, jossa on kuparikate. Rukoushuoneen kalusteet ovat Valter Kisosen valmistamia ja tekstiilit on tehnyt Pekka Jokio. Rukoushuoneen ikonit ovat Martha Neiglich-Platonoffin ja Antero Petsalon maalaamia.

Rukoushuoneeseen liittyy siipirakennus, jossa on ruumishuone ja kalustovaja. Kirkon vieressä on hautausmaa, joka otettiin käyttöön vuonna 1960, kuten kirkkokin.

Rautatierakennukset

Sukevan asema-alueet

Sukevan asema-alueella on useita 1900-luvun alussa valmistuneita rakennuksia, aseman lisäksi varastomakasiini, piharakennus ja kellari, kolme asuinrakennusta piharakennuksineen ja sauna. Alueelta on purettu osa henkilökunnan asuinrakennuksista ja aseman vieressä ollut vesisäiliö.

Asema huoltorakennuksineen ja ratamestarin asunto sen pohjoispuolella ovat valmistuneet vuonna 1905. Aseman eteläpuolella sijaitsevat asuinrakennukset ovat lähinnä 1940-luvulta. Ne ovat asuinkäytössä.

Sukevan vuonna 1905 valmistunut on edustava hirsirakennus. Se on V-luokan asemarakennus, jonka on suunnitellut Bruno Granholm, rautatiehallituksen silloinen pääsuunnittelija. Rakennuksen perustuksena on kookkaat kiilakivet. Hirsirungon leveys on lähes yksitoista metriä ja pituus noin kuusitoista metriä. Vuorauksena on keltainen vaakaponttilaudoitus.

Ikkunoiden puitteet ovat monimuotoisia, pääosin T-mallisia tai muunnoksia tästä tyypistä. Toisen kerroksen ikkunat ovat yksiruutuisia ja karmin yläosa on pyöristetty. Päädyissä on myös täysin pyöreitä ikkuna-aukkoja. Karmilaudoissa, kattokannattajissa ja listoituksessa on käytetty voimakkaita muotoja. Näitä rakennusosia on korostettu maalaamalla ne valkoisiksi.

Katto on loiva satulakatto ja rakennuksen radan puoleisella sivulla on kaksi poikkipäätyä, joiden kaltevuudet eroavat toisistaan. Aseman sisäänkäynti on radan puolella ja eteläpäädyistä päästään asuintiloihin .

Rakennuksessa on odotussali, toimisto, työntekijöiden sosiaalitytöt ja tekniset tilat. Eteläpääty on asuinkäytössä. Sisätiloissa on tehty joitakin huonetilamuutoksia ja pintoja on uusittu. Odotussalin seinien puolipanelointi ja katto- sekä lattialaudoitukset lienevät alkuperäiset. Myös muutamat kipsisistä kattomedaljongeista ovat säilyneet. Odotussalin ja toimiston välistä seinää on uusittu useaan otteeseen. Peltikuorisista pystyuuneista on madallettu ja joitakin niistä on purettu. Huonekorkeus odotushuoneessa on yli neljä metriä, muissa tiloissa vähemmän.

Aseman pohjoispuolella on varastomakasiini ja asemahoitajan käytössä ollut piharakennus sijaitsee aseman takana. Ne molemmat on rakennettu vuonna 1905. Makasiini on yksikerroksinen ja sen perustuksena on kiilakivet. Hirsirunko on vuorattu vaakaponttilaudoituksella ja satulakaton katteena on tiili. Rakennusta käytetään varastona ja toimistona. Yksikerroksinen piharakennus, jossa on ollut puuvaja, aitta ja pieni navetta, on asemarakennuksen vieressä. Sen vieressä on maakellari.

Rautatieaseman pohjoispuolella on henkilökunnan asuinrakennukseksi vuonna 1905 rakennettu hirsirunkoinen kahden perheen talo, joka on vuonna 1987 peruskorjattu ja muutettu yhden perheen asunnoksi. Korjauksen yhteydessä rakennuksen sisätilat ovat muuttuneet, pinnat ja kiinteät kalusteet sekä lämmitys on uusittu ja väliseinä- ja oviaukko muutoksia on tehty. Ulkoasu sen sijaan on säilynyt lähes alkuperäisen kaltaisena.

Rakennus on vuorattu vaalean ruskeaksi maalattulla vaakaponttilaudoituksella. Sen perustuksena on jyrkä kiilakivi ja satulakaton katteena tiili. Ikkunat ovat T-puitteiset. Rakennuksen rautatien puoleisella (itä)sivulla on frontoni, jossa on kärjellään seisova neliön muotoinen ikkuna-aukko.

Pihapiiristä on purettu navetta. Kellariperustukset ovat huonokuntoiset, eikä se enää ole käytössä. Pihapiiriin kuuluu myös varastorakennus, jossa on autotalli, kaksi aittaa ja puuvaja. Piharakennukset ovat saman ikäisiä kuin asuinrakennuskin.

Aseman eteläpuolella on kaksi pihapiiriä. Lähempänä asemaa on vuonna 1948 rakennettu entinen pumppumestarin asunto. Sen pihapiiriin kuuluu pienehkö asuinrakennus, piharakennus ja maakellari. Ne molemmat ovat yksikerroksisia ja puurunkoisia. Perustuksena on betoni ja vuorauksena pystyrimalaudoitus. Satulakattojen katteena on tiili. Vuorilaudat on maalattu punaiseksi ja puitteet sekä karmi- ja nurkkalaudat samoin kuin räystäslaudatkin ovat valkoiset.

Asuinrakennuksen radan puoleisella sivulla on pylväskuisti ja sen ikkunat ovat kuusiruutuiset. Päätykolmiossa on pieni puoliympyrän muotoinen ikkuna.

Eteläisin asema-alueen rakennuksista on vuonna 1942 valmistunut rakennusmestarin asunto, pystyrimalaudoituksella vuorattu yksikerroksinen puurakennus, jonka itäsivulla on loivalla satulakattolla katettu avokuisti. Ikkunat ovat kuusiruutuiset. Piharakennus on osin hirs- ja osin rankorunkoinen. Sauna on valmistunut vuonna 1905.

Ratavartijoiden asunnot

Sukevan ratavartijan asunto

Yksi entisistä ratavartijoiden asunnoista sijaitsee Sukevan taajaman pohjoispuolella rautatien ja Raudanjoentien tasoristeyksen eteläpuolella. Sen pihapiiriin kuuluu asuinrakennus, aitta ja pienehkö sauna. Asuinrakennus ja piharakennus ovat valmistuneet vuonna 1905 ja sauna vuonna 1952.

Asuinrakennus on punaiseksi maalatulla vaakaponttilaudoituksella vuorattu hirsitalo. Sen massa on hieman korkeampi ja kapeampi kuin perinteisissä maaseudun rakennuksissa. Ikkunat ovat kapeat ja korkeat ja valkoiseksi maalatut karmilaudat on voimakkaasti profiloitu. Myös puitteet ja listat sekä nurkkalaudat on maalattu valkoisiksi. Perustuksena ovat kiilakivet ja satulakatto on katettu mustalla huovalla.

Rakennuksissa ei ole tehty ulkoasuun tai huonejärjestykseen vaikuttavia muutoksia.

Ratavartijan asunto, Kalliomäki

Kalliomäen ratavartijan asunto eli vahtitupa on sekin tyyppiinrakennusten mukaan tehty 1900-luvun alussa rakennettu asuinrakennuksen, piharakennuksen ja saunan käsittävä pihapiiri Kalliomäentien tasoristeyksen luoteispuolella. Rakennukset ovat tyhjillään. Sauna lienee tuotu paikalle myöhemmin.

Asuinrakennus on yksikerroksinen, sen ulkomitat ovat noin 6,5 kertaa 8,5 metriä. Hirsirungon vuorauksena on punaiseksi maalattu pystylomalauta. T-puitteiset ikkunat ovat korkeat ja kapeat, puitteet ja karmilaudat ovat valkoiset. Päädyissä on kärjellään seisovan neliön muotoiset ikkunat. Rakennuksen perustus on tehty kiilakivistä.

Rakennuksessa on kaksi huonetta, toinen neliön muotoinen ja toinen pitkänomainen suorakaide. Näiden kulmauksessa on sisäänkäynti ja pieni tuulikaappi. Ikkunoita on vain kahdella sivulla.

Oravijärven ja Kainuunmäen ratavartijoiden asunnot

Vastaavanlaisia rakennuksia on myös Oravijärvellä ja Kainuunmäellä. Ne kaikki on rakennettu vuonna 1905 samojen piirustusten mukaan. Oravijärven pihapiiriin kuuluu hirsirunkoinen

asuinrakennus ja sauna sekä vuonna 1951 tehty navetta- ja aittarakennus. Rakennus on nykyään yksityisen omistama.

Ratavartijan asunto Kainuunmäellä on sekin nykyään asuinkäytössä ja ulkoasuun ja sisätiloihin on tehty muutoksia. Pihapiiriin kuuluu hirsi- ja lautarunkoinen piharakennus, jossa on navetta, aitta ja halkovaja.

Kauppilanmäen asema-alue

Kauppilanmäen asema on rakennettu vuonna 1905. Se on tehty rautatiehallituksen tyyppipiirustusten mukaan ja sen ulkoasussa on vaikutteita sekä kotoisesta nikkarityylistä, että samaan aikaan vaikuttaneesta kansainvälisestä "sveitsiläistyylistä". Asema oli matkustajaliikenteen pysähdyspaikka vuoteen 1978 asti. Asemarakennus on hirsirunkoinen ja sen perustuksena ovat kiilakivet. Rungon leveys on noin yhdeksän metriä ja pituus noin viisitoista metriä. Rakennus on sijoitettu pääty radalle päin, mutta radan puolella on muun katon suhteen poikittainen satulakatto, jonka radan puoleisella sivulla on poikkipääty. Poikittaisen satulakaton harja on vedetty lappeita ulommaksi. Katteena on alunperin ollut tiili, joka 1960-luvulla vaihtui ruskeaksi maalattuun peltiin.

Ulkoseinät on vuorattu keltaiseksi maalatulla vaakaponttilaudoituksella. Rakennusten alkuperäinen väri on ollut punainen. Ikkunoiden karmilaudat, puitteet ja listat on maalattu valkoisiksi. Ensimmäisen kerroksen karmilaudat on muotoiltu voimakkaasti ja niihin on kaiverrettu koristekuvioita. Toisen kerroksen poikkipäätyjen alla olevien ikkunoiden puitteet on myös taivutettu kaareviksi. Rakennusta on koristettu taidokkaasti veistetyillä katonkannattajilla, jotka on maalattu ruskeiksi ja päätyihin sijoitetuilla valkoisiksi.

Alunperin rakennuksessa on ollut toimisto ja odotushuone sekä henkilökunnan asuintiloja. Odotushuoneen sisäänkäynti on radan puoleisessa päädyssä. Talon pohjoissivulla on asunnon sisäänkäynti, jonka yllä on kaareva katos. Sisätiloja on uusittu ja huonejärjestystä muutettu 1980-luvun alussa. Yksi asuinhuoneiston oviaukoista on suljettu ja osa toimiston viereisestä huoneesta eteläsivulla on otettu teknisiksi tiloiksi.

Aivan aseman eteläpuolella on vuonna 1905 rakennettu varastorakennus, sekin satulakattoinen ja lautavuorattu ja maalattu samoilla väreillä kuin asemakin. Asemarakennuksen pohjoispuolella on pieni puistomainen puu- ja nurmikkokaistale. Ratapiha-aluetta käytetään nykyisin lastauspaikkana.

Asemarakennuksen eteläpuolella Pajusenmäentien varressa muutamia iäkkäitä rakennuksia. Ensimmäinen niistä on hirsirunkoinen vuonna 1946 rakennettu sauna. Se on vuoraamaton ja maalattu punaiseksi. Kooltaan se on pienehkö, tien puoleisella sivulla on kaksi neliruutuista ikkunaa ja pohjoispuolen päätyyn on ilmeisesti myöhemmässä vaiheessa rakennettu eteinen. Rakennuksen perustuksena ovat kiilakivet ja satulakaton katteena on pelti.

Saunan eteläpuolella on asuinrakennuksen ja kahden piharakennuksen pihapiiri. Ne lienee rakennettu vuonna 1904. Asuinrakennus on vuorattu vaaka ponttilaudoituksella ja katteena on tiili. Tien puoleisella sivulla on poikkipääty ja pihan puolella kuisti.

Ikkunat ovat T-puitteiset ja rakennus on maalattu vaalean keltaiseksi. Poikkipäädyssä ja päädyissä on kärjellään seisovan neliön muotoiset ikkunat. Karmi- ja räystäslaudat on maalattu vaalean vihreiksi. Kattokannattajat on taidokkaasti muotoiltu hieman asemarakennuksen tapaan.

Eteläisen asemanseudun vanhoista asuinrakennuksista on edellistä pienikokoisempi, mutta sekin on perustettu kiilakiville ja vuorattu vaalean keltaiseksi maalatulla vaakalaudoituksella. Satulakaton katteena on huopa. Ikkunat ovat T-puitteella varustetut ja tämänkin rakennuksen päädyssä on vinoneliön muotoinen ikkuna. Pihapiiriin kuuluu yksi piharakennus.

Asuinrakennus on haastattelutietojen mukaan valmistunut vuonna 1956. Piharakennus on peräisin rautatien valmistumisajoilta eli vuodelta 1904.

Liike- ja tehdasrakennukset

Osuuspankin talo

Rutakon Osuuskassa (vuodesta 1936 lähtien Sonkajärven Osuuskassa) perustettiin vuonna 1908 Rutakon Rönkkölän talossa. Osuuskassa toimi aluksi Taipaleen talon kamarissa, sitten kansakoululla ja seuraavaksi Rutakon osuuskaupan hoitajan kamarissa.

Vuonna 1928 rakennettiin oma toimitalo, joka edelleen seisoo Rutakontien, Sonkajärven "pääkadun" varrella.

Rakennus on kaksikerroksinen, sen ulkoseinät on rapattu vaaleiksi ja satulakaton katteena on pelti. Alakerran ikkunat ovat kuusiruutuisia ja yläkerrassa on matalammat neliön muotoiset neliruutuiset ikkunat. Yläkerran päätyikkunoiden sekä kadun puoleisen sisäänkäynnin yläosa on muotoiltu kaareviksi. Katon lappeella, lähellä räystästä, on rivi matalia frontoneita, nekin kaarevia. Räystäslinjaa, ikkunoita ja oven kaartaa on korostettu profiloineilla.

Alunperin rakennus on siis ollut Osuuspankin liike- ja konttorirakennus. Alakerrassa on ollut pankin konttori ja yläkerta asuntona. Osuuspankki on toiminut talossa vuoteen 1962 asti. Vuodesta 1979 lähtien rakennus on ollut liiketilana. Yläkerta on edelleen asuinkäytössä.

Meijeri

Sonkajärven osuusmeijerin edeltäjä, Rutakon yhtiömeijeri, lienee perustettu vuonna 1898. Vanhin arkistoissa säilynyt asiapaperi on "Tili Rutakon Yhtiömeijerin Rakennuksen Rahavaroista" vuodelta 1901.

Osuusmeijeri aloitti toimintansa vuoden 1902 alussa. Meijeri oli aluksi toiminut vuokrahuoneissa ja omaa meijerikartanoa varten oli vuonna 1901 ostettu tontti Lähdeniemen maista. Rakennus lienee valmistunut vuoden 1902 alussa. Se oli pitkärunkoinen vuoraamaton hirsitalo, jonka ikkunat olivat T-puitteiset ja nurkkasalvos pitkä. Pihan puolella sisäänkäynnin edessä oli pylväiden varaan tehty katos, myöhemmin rakennettiin pysty-laudoituksella vuorattu pulpettikattoinen kuisti.

Alunperin rakennuksen keskiosassa oli meijerihuone ja kummassakin päädyssä kamarin ja keittiön kokoinen asuinhuoneisto. Voi kirnuttiin salissa käsikirnulla.

Uuden meijerin valmistuttua rakennus oli asuinkäytössä vielä 1980-luvulla. Meijerin toimisto oli siellä vuoteen 1964 asti. Nyt se on varastona. Rakennuksen hirsirunko on 1950-luvulla vuorattu pystyrimalaudoituksella ja ikkunat on uusittu. Satulakaton katteeksi on asennettu pelti ja päätyihin on tehty pulpettikattoiset sisäänkäynnit.

Uusi meijeri rakennettiin vuonna 1914. Oskari Salosen tekemien piirustuksien mukaan meijerin keskiosassa oli maidon vastaanottohuone ja meijerisali. Pohjoispuoleisessa päädyssä oli konehuone ja hapatushuone. Jäähuone täytti koko eteläpäädyn. Voihuone oli meijerisalin vieressä.

Meijerirakennus on tiili- ja betonirunkoinen ja sen loiva satulakatto on katettu pellillä. Tiilet tehtiin paikan päällä. Alunperin katto oli aumattu molemmista päistään. Pohjoispäädyssä on kookas teräsvahvisteinen savupiippu, joka aluksi oli rakennuksen ulkopuolella, kunnes meijeriä vuonna 1954 laajennettiin kattilahuoneella. Samalla uusittiin höyrykone. Ulkoseinät on nykyään vuorattu mineraalilevyillä. Ikkunoita on osin uusittu ja sisätiloissa on tehty pieniä muutoksia. Huonejärjestys on säilynyt entisellään. Meijerin toiminta lopetettiin vuonna 1990 ja nyt meijerirakennus on yksityisomistuksessa.

Meijerin nykyiseen pihapiiriin kuuluu myös vuonna 1958 valmistunut talous- ja asuinrakennus sekä vuonna 1964 rakennettu konttori- ja asuinrakennus.

Jyrkän Ruukki

Vuonna 1828 raahelainen kauppias ja laivanvarustaja Zachris Franzen anoi senaatilta lupaa perustaa masuunin ja kankirautapajan Kiltuanjärven ja Haapajärven väliseen Jyrkänkoskeen. Franzen oli harjoittanut raudanvalmistusta aiemmin Vieremän Salahmissa. Luvan saatuaan Franzen perusti Jyrkän Ruukin vuonna 1831. Franzenin rakennuttaman masuunin rauniot ovat edelleen nähtävissä Jyrkkäkosken saarella.

Jyrkän Ruukki sijaitsi syrjäisessä paikassa ja tästä oli hankaluuksia etenkin raudanvalmistuksen alkuaikoina. Tie Jyrkälle avattiin kesällä 1934, mutta täysin kulkukelpoiseksi se lienee saatu vasta vuonna 1837.

Vuonna 1853 Franzenin perikunta myi ruukin varkaudelaaiselle Johan Eric Malmborgille, joka tehosti ruukin toimintaa, mutta myi sen pian samoin Varkaudessa toimivalle Paul Wahl & Co:lle, jonka tehtaalle (Warkaus Bruk) suurin osa malmia oli aiemmin toimitettu. Wahlin kosken itärannalle rakennuttamasta masuunista ja siihen liittyneestä kankirautapajasta on säilynyt ainoastaan piippu.

Jyrkkäkosken rautaruukki toimi Paul Wahl & Co:n omistuksessa vuoteen 1908 asti, jolloin raudan tuotanto kävi kannattamattomaksi. Ruukki myytiin A. Ahlström Oy:lle vuonna 1909 ja suljettiin samana vuonna. Kankirauta- ja naulapajat paloivat 1890-luvulla, eikä niitä enää rakennettu uudelleen. Ruukki otettiin käyttöön uudelleen vuonna 1915, kun ensimmäinen maailmansota oli aiheuttanut maailmanmarkkinahinnan kohoamisen. Raudan puhallukset aloitettiin vuoden 1916 alussa. Toiminta jatkui vuoden 1918 maaliskuuhun asti. Vuonna 1919 ruukki suljettiin lopullisesti.

Ruukin miljööseen kuului jo 1900-luvun vaihteessa kymmeniä rakennuksia. Masuunin ja pajojen lisäksi tarvittiin hiilihuoneita ja uuneja ja varastoja. Ruukin johdon ja työväen asuntoihin liittyi lukuisia maatalousrakennuksia sekä ruukin puoti ja koulu. Tähän päivään asti ovat säilyneet vain uudemman masuunin piippu ja ruukin johtajan asunto, Herrala, piharakennuksiin.

Jyrkän masuunit

Vuonna 1835 valmistuneesta ensimmäisestä masuunista on jäljellä vain korkea kivikasa saarella Jyrkänkosken keskellä. Masuunin ulkomuuri oli ladottu maakivistä ja sitä koossa pitäneitä kookkaita ankkurirautoja on vieläkin nähtävissä. Masuunin korkeus oli 10 kyynärää ja läpimitta

keskikohdalta kaksi kyynärää. Se oli kooltaan pienempi kuin vastaavat masuunit muualla Suomessa.

Kun Jyrkän Ruukki vuonna 1853 siirtyi Johan Malmborgin haltuun, alettiin rappiolle joutunutta Ruukkia elvyttää ja uusia rakennuksia rakennettiin. Vuonna 1856 ruukki kuitenkin sai uuden omistajan, viipurilaisen kauppaneuvos Paul Wahlin. Wahl rakensi masuunin uuden piipun vuonna 1858. Se oli kolme jalkaa edellistä korkeampi eli 23 jalan mittainen.

Uusi masuuni piippuineen valmistui Jyrkänkosken itärannalle Paul Wahlin aikana, vuosina 1873 - 1874. Sen korkeus oli nyt 32 jalkaa ja keskikohdan halkaisija 10 jalkaa.

Nelihorminen piippu, joka yksin on säilynyt tuosta rakennuksesta, on muurattu levysylinteriin, joka puolestaan on takkirautapilarien kannattama. Muurausta on tuettu terässitein. Piippu muurattiin uudelleen vuonna 1885 ja uudemman kerran sitä lienee remontoitu 1890-luvulla.

Masuuni tuhoutui tulipalossa vuonna 1901 ja tilalle rakennettiin uusi, joka sekin paloi vuonna 1934. Masuunin yhteydessä oli kankirauta- ja naulapaja, jotka paloivat vuonna 1890-luvulla. Masuuni oli toiminnassa vuoteen 1919 asti.

1980-luvun lopulla rakennettiin piipun suojaksi peltinen katos. Piipun vierellä on nyt A. Ahlström Oy:n vuonna 1938 rakentama mylly, jonka yläkerrassa on nykyisin kahvila. Myllyn alakerta on tyhjiällä. Mylly oli toiminnassa vuoteen 1963 asti, tällöin sen käyttövoimana oli jo sähkö.

Myllyrakennukseen on vuonna 1947 tehty laajennus, jossa on ollut saha ja pärehöylä. Näissä tiloissa on nyt näyttelytila, jossa esitellään Ruukin alueen historiaa. Myllyn ja sahan sisätilat ovat pääosin säilyneet muuttumattomina, kalustusta on uusittu.

Myllyn koneisto on purettu. Rakennus on osin hirsi- ja osin rankorunkoinen, sen vuorauksena on punaiseksi maalattu pystyrimalauta. Neliruutuiset ikkunat on ovat alkuperäiset ja maantien puoleisella sivulla on ajosilta entisen myllyn yläkertaan.

Herralan pihapiiri

Herralaksi kutsuttu asuinrakennus lienee rakennettu 1800-luvun puolivälissä Ruukin johtajan, patruunan, asunnoksi. Herrala sijaitsee Jyrkkäkosken länsirannalla, aivan kosken partaalla. Nykyiseen pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi talousrakennus, työntekijöiden asunto, Pikku-Herrala, ja hieman loitompana sijaitseva sauna. Pihan länsisivulla on purettu Ruukin puoti, joka oli myös työnjohtajien asunto.

Kosken rannassa on ollut saha ja kalkkikiven murskaukseen käytetty tamppi sekä keskenjääneen masuunin rauniot. Ruukin navetta ja talli ja meijeri- sekä laboratorio-rakennus ovat sijainneet Herralan länsipuolella.

Herrala on kookas hirsitalo, jonka perustuksena ovat kiilakivet. Rakennuksen runko on vuorattu vaaka- ja pystylaudoituksella. Seinän alaosassa ikkunoiden alareunan linjaan asti on pystylaudointu, joka on erotettu ylemmältä seinäpinnasta valkoiseksi maalatulla listalla. Listan alareuna on muotoiltu riviksi teräviä kolmioita. Seinän yläosassa on vaakalaudoitus. Tämä jaottelu on ollut käytössä 1900-luvun alussa.

Alunperin T-puitteiset ikkunat on uusittu, mutta aukkojen koko on entinen. Seinän yläosassa, räystäään alla, on matalat ja leveät valoaukot ullakolle. Niiden ruudut on jaettu ristiin kulkevilla vinopuitteilla. Pihan puolella on leveä vaakalaudoituksella vuorattu kuisti, jonka keskellä on ulko-ovi. Ovi on uusittu. Kuistin pulpettikatossa oven yllä on alunperin ollut pieni poikkiääty ja kolmiruutuinen ikkuna. Rakennuksen satulakatto on katettu terästiilillä. Itäpäädyssä on ollut pieni pulpettikattoinen kylkiäinen, jonka tilalle on rakennettu laajennus, jossa on keittiö ja pannuhuone. Laajennus on lautavuorattu ja sen kattona on loiva satulakatto. Herralan vanhin osa on paritupatyyppejä, rakennuksen kummassakin päädyssä oli aluksi tupa ja keskellä runkoa porstua, jonka takana olivat kamarit.

Kun ruikin käyttö lopetettiin vuonna 1919, asuivat Herralassa A. Ahlström Oy:n virkailijat. Vuodesta 1949 lähtien rakennuksessa toimi A. Ahlström Oy:n metsäkoulu, joka oli tarkoitettu yhtiön omille, jo toimessa oleville metsätyönjohtajille. Päärakennuksessa oli tällöin luentosalin lisäksi oppilasasuntola, ruokala, opettajien ja emännän huoneet sekä talonmiehen asunto. Koillispäädyn keittiö lienee rakennettu tämän käytön yhteydessä 1950-luvulla.

Herralan sisätiloja on muuteltu useaan otteeseen. Viimeisimmät muutokset on tehty 1970-luvulla. Sisäseinät on levytetty ja maalattu. Kattopinnoitteet ovat 1950-luvulta tai uudempia. Yläkerta lienee otettu käyttöön koulun asuntolaksi. Huonetiloja on muutettu, suuret tuvat on eroteltu väliseinin pienemmiksi huoneiksi. Rakennuksen keskiosaan on tehty pesutilat.

Pikku-Herrala, Eskelänniemen entinen asuinrakennus, ostettiin vuonna 1867 ja sijoitettiin Herralan länsipuolelle. Sitä käytettiin aluksi Jyrkän tehtaan työväen lasten kouluna (1868 - 1878). Koulutalon valmistuttua Pikku-Herralasta tuli tehtaan isännöitsijöiden, konttoristien ja työjohtajien asunto. Myöhemmin siinä asuivat A. Ahlström Oy:n työntekijät.

Pikku-Herrala on pienehkö hirsirakennus, joka on vuorattu punaiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella. Satulakaton katteena on huopa. Rakennuksen kummassakin päädyssä oli tupa ja eteinen ja pieni huone. Eteläpäädyssä on nyt olohuone ja pohjoispäädyssä makuuhuone ja keskimmäistä huonetta on laajennettu pohjoispäätyyn keittiöksi.

Herralaa vastapäätä on kookas piharakennus. Se on rakennettu 1930-luvulla tai myöhemmin. Ainakaan vuonna 1930 otetuissa valokuvissa sitä ei vielä näy.

Piharakennus on pitkärunkoinen ja korkea hirsirakennus. Sen vuoraamaton pitkänurkkainen hirsirunko on maalattu punaiseksi. Hirsien päät on koteloitu valkoisiksi maalattujen nurkkalautojen sisään. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena pelti.

Rakennuksen Herralaa vastapäätä olevalla sivulla on neljä sisäänkäyntiä. Kaikissa ovissa on leveät vaakalaudat ja kolmen oven yllä on luukulla suljettu aukko.

Rakennuksen länsipäädyssä on leveärunkoinen siipirakennus, jonka päädyssä on kookkaat pariovet. Siipirakennuksen sivulla on yhdeksänruutuinen ikkuna.

Sauna lienee rakennettu 1950-luvulla. Se on punaiseksi maalattu pienehkö vuoraamaton hirsirakennus. Saunan perustus on betonia ja satulakaton katteena on tiili. Sisäänkäynti on rakennuksen päädyssä ja katto on vedetty lipaksi suojaamaan sisäänkäyntiä. Katon kannattajat on muotoiltu kauniisti. Pesutilojen lisäksi saunassa on pukuhuone.

Koulurakennukset

Sukevan koulu

Sukevan koulu aloitti toimintansa vuokratiloissa vuonna 1887, ensin opettaja Eljas Komulaisen kotona Sukevan kievarin päärakennuksessa ja toisena kouluvuonna Lapinkylän Partalassa Eero Partaselta vuokratussa pirtissä.

Varsinaisen koulurakennuksen vanhin osa, johon kuului yksi luokkahuone ja kamari, valmistui vuonna 1889 syksyllä Eljas Komulaisen lahjoittamalle tontille.

Rakennusta laajennettiin kahteen otteeseen. Vuonna 1910 tehtiin toinen luokkahuone ja opettajain asunto ja vuonna 1915 valmistui kolmas luokka ja kolmen huoneen ja keittiön asunto opettajalle.

Rakennuspaikka on loivarinteinen mäennyppylä lähellä Sukevanjärven itärantaa, taajaman eteläosassa. Koulu on kookas hirsirakennus, pohjakaavaltaan leveän U-kirjaimen muotoinen. Sen sakarat ovat kääntyneet itään, kohti kylää ja sisäänkäynnit ovat niiden sisäsiivuilla ja U:n pohjaan rakennetun poikkipäädyn alla.

Rakennuksessa on korkea kiilakiviperustus ja sen hirsirunko on vuorattu vaalean vihreäksi maalatulla laudoituksella. Aiemmin koulu on ollut väriltään tumman keltainen. Seinäpinta on jaettu pystysuunnassa kolmeen osaan pysty-vaaka-pysty-laudoituksella ja -listoituksilla. Listat sekä karmi- ja nurkkalaudat ovat vaalean punertavat. Ensimmäisen kerroksen ikkunat on uusittu yksiaukkoisiksi 1960-luvulla. Rakennuksessa on satulakatto, joka on aumattu päädyistään. Alunperin hirsipintaiset sisäseinät on levytetty ja pintoja uusittu. Olennaisia huonetilamuutoksia ei ole tehty. Koulun ulkoasussa, ikkunamuodoissa ja ulkovuorauksessa on lähinnä jugend-tyylin vaikutusta.

Alunperin on lännen puoleisella sivulla ollut kaksi luokkahuonetta ja veistosali. Nämä tilat ovat nyt ala-asteen käytössä. Siipirakennuksessa on ollut opettajien asunnot. Pohjoisen puoleinen siipi on ollut asuinkäytössä 1970-luvulle asti, nyt se on opettajien huoneena toimisto- ja sosiaalityötiloina. Eteläsiipi on vuokrattu yksityiseen käyttöön.

Koulun yhteyteen on luonnollisesti kuulunut opettajien navetta, jossa on ollut tilat 3 - 4 lehmälle, aitta, halkoliiteri ja heinälato. Tämä koulun itäpuolella, nykyisen Sukevantien kohdalla, sijainnut rakennus on purettu 1950-luvun alussa. Koulun lounaispuolella on ollut vuonna 1915 rakennettu sauna, joka paloi vuonna 1941.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi vuonna 1955 valmistunut "uusi koulu" sekä 1950-luvulla tehty ulkorakennus. Se on kaksikerroksinen ja vuorattu vaalealla rappauksella. Rakennus sijaitsee tontin koilliskulmalla vinosti vastapäätä vanhaa koulua. Sisäänkäynti avautuu pihalle päin.

Ulkorakennus on yksikerroksinen pitkänomainen puurakennus, joka nykyään on varastona. Se on rankarunkoinen ja vuorattu vihreäksi maalatulla vaakalauoituksella.

Hirvijärven koulu

Koulutyö Hirvijärvellä aloitettiin vuonna 1916 Lassi Partasen talossa. Oma koulutalo valmistui vuonna 1921 Hirvijärven länsirannalle. Vähenevän oppilasmäärän takia koulu lakkautettiin vuonna 1969. Tämän jälkeen rakennus oli Tie ja Vesirakennuslaitoksen taukotupana, jolloin sisätilojen

pintoja ja kalusteita paikoin uusittiin. Nykyisten omistajien hallussa Hirvijärven koulu on ollut vuodesta 1960 lähtien. Nykyään rakennus on matkailukäytössä.

Koulu on hirsirunkoinen. Sen perustuksena ovat kiilakivet ja ulkoseinät on vuorattu vaalean vihreäksi maalatulla vaakalaudoituksella. Rakennuksen pohjakaava on L-kirjaimen muotoinen. Rantaan eli itään päin kääntynyt pääty on hivenen matalampi ja sen tiilikatteinen satulakatto on päädystään osaksi aumattu. Aumauksen yllä on kattoikkuna. Muu osa rakennuksesta on katettu jyrkällä satulakatonlaudalla. Päätykolmioiden räystäslaudat on muotoiltu koristeellisesti.

Sisäänkäynnit ovat pohjoispäädyssä ja sisäkulmassa. Niiden yllä on katos tai katon lape on jatkettu sisäänkäynnin suojaksi. Ikkunoiden koko ja puitejako vaihtelee, pääosin ikkunat ovat korkeita ja kapeita ja ne on jaettu useisiin pieniin ruutuihin.

Pihapiiriin kuuluu koulun lisäksi samaan aikaan rakennettu piharakennus ja näitä uudempi sauna. Piharakennuksessa oli alunperin käymälät ja opettajan navetta.

Kangaslammen koulu

Kangaslammen koulu valmistui vuonna 1939. Tätä ennen oli koulua pidetty Jalkomäessä, Pekka Kotilaisen talossa vuodesta 1930 lähtien. Koulutoiminta kesti vuoteen 1963. Sitten rakennus oli seurakunnan omistuksessa ja nykyään se on hiihtokeskus.

Kangaslammen entinen koulu sijaitsee Sonkajärven pohjoispuolella Kangaslammen länsirannalla. Rakennus on tiilirunkoinen ja sen ulkoseinät on rapattu. Rungon pituus on lähes kolmekymmentä metriä ja leveys yli kolmetoista metriä. Aumatun satulakaton katteena on pelti ja siinä on kolmiomaisia kattoikkunoita.

Rakennuksen itäisivulla on kolme sisäänkäyntiä. Oviaukkoa ja sen yläpuolta on korostettu klassisin muotoaihein ja pilasterein ja ikkunoiden puitejako on ylösalaisin käännetyin T:n muotoinen.

Rakennuksen ulkoasu on säilynyt melkoisen hyvin alkuperäisen kaltaisena. Sisätilat on sen sijaan täysin uusittu 1980-luvun lopussa. Rungon keskellä olleen luokkahuoneen ja oppilaskeittiön ja -eteisen välinen seinä on purettu ja huoneet yhdistetty. Tilaan on tehty ruokasali. Lounaispäädyn opettajan asunto ja koillispuolella olleet veisto- ja alakoululuokka sekä alakoulun opettajan asunto on muutettu sauna- ja suihkutiloiksi. Pinnat on uusittu lähes kauttaaltaan ja vanhat uunit purettu.

Pihapiiriin kuuluu koulun lisäksi pieni saunarakennus, joka nykyisin on varastona, vaikka onkin käyttökunnossa. Se on saman ikäinen kuin koulukin ja ulkoasultaan ja materiaaleiltaan samanlainen. Pihasta on purettu kookas, kaksikymmentä metriä pitkä piharakennus, jossa oli oppilaiden käymälät ja halkoliiteri sekä opettajan käytössä ollut pieni navetta heinävarojen ja aitta sekä kalustovaja.

Vastapäätä koulua on 1970-luvun lopulla rakennettu seurakunnan leirikeskus.

Petäyksen koulu

Petäyksen koulupiiri perustettiin vuonna 1928 ja koulu toimi aluksi vuokrahuoneissa, ensin Ylätalossa ja myöhemmin Alatalossa. Koulurakennus lienee rakennettu heti 1920- ja 1930-luvun vaihteessa. Koulutoiminta lakkautettiin 1968, ja nyt entinen koulurakennus on asuinkäytössä. Se

sijaitsee Petäjäjärven kaakkoiskärjen tuntumassa, kallioisella tontilla. Koulun lisäksi pihapiiriin kuuluu matala ja pitkänomainen piharakennus.

Rakennus on hirsirunkoinen ja sen perustus on betonia. Vuorauksena on nykyään vaaleanvihreäksi maalattu pystyrimalaudoitus. Aumatun satulakaton katteena on pelti. Räystäät ovat umpeen laudoitetut.

Rakennuksen pihan puoleisella sivulla ja itäpäädyssä on pylväiden kannattelemat satulakattoiset katokset, joiden etusivulle on muotoiltu matalat päätykolmiot. Talolle antavat ilmettä myös matalat, kaarevat kattoikkunat.

Asuinkerroksen ikkunoiden uusiminen on muuttanut ikkunoiden uusiminen on muuttanut rakennuksen ulkonäköä ja olemusta melkoisesti. Myös sisätiloja on uuden käyttötarkoituksen myötä uusittu.

Aittokosken vanha koulu

Aittokosken koulun pihapiiriin kuuluu vanha ja uusi koulurakennus sekä sauna ja pieni piharakennus. Vanhan koulurakennuksen yhteyteen kuulunut navetta ja piharakennukset on purettu.

Aittokosken koulu rakennettiin vuonna 1906 kirvesmies Aatu Kauppisen johdolla. Sen paikasta käytiin pitkään keskustelua, sillä osa lähiseudun asukkaista olisi halunnut koulun sijoitettavaksi Kumpusenmäelle. Aittokoski oli neljäs nykyisen Sonkajärven kunnan alueelle rakennetuista kouluista ja Rutakon ja Jyrkän koulujen tultua puretuiksi on se Sukevan koulun jälkeen pitäjän vanhin koulukiinteistö.

Yksikerroksinen koulurakennus on kaksikymmentäviisi metriä pitkä ja kymmenisen metriä leveä. Pihan puoleisella sivulla on oppilaseteinen ja sen takana luokkahuone. Eteläpäädyssä on veistoluokka ja pohjoispäädyssä neljä huonetta käsittävä opettajan asunto.

Rakennuksen perustuksena ovat kiilakivet. Hirsirunko on vuorattu vaakaponttilaudoituksella. Ikkunat ovat korkeat ja kapeat, keskipuite jakaa ne kahteen osaan, jotka on edelleen jaettu välipuitteilla useisiin ruutuihin. Karmilaudoitus on koruton. Itäisivulla on kaksi sisäänkäyntiä, joiden yllä on katokset. Keskellä runkoa on kattoikkuna. Julkisivu on lähes symmetrinen.

Paisuan koulu

Paisuan koulu on aloittanut toimintansa Juho Kaarakaiselta vuokratuissa tiloissa vuonna 1904. Omaa koulutaloa alettiin rakentaa syksyllä 1906 ja se valmistui vuonna 1907. Urakoitsijana oli Aatu Kauppinen. Koulu rakennettiin arkkitehti Yrjö Sadeniemen mallipiirustusten mukaan.

Paisuan koulu on leveärunkoinen hirsitalo, sen pohjapiirros on lyhytsakaraisen L-kirjaimen muotoinen. Perustuksena ovat kiilakivet. Toinen sisäänkäynti on L:n sisäkulmassa ja toinen eteläpäädyssä. Molempien yllä on vinotukien kannattelemat katokset. Kapeat ja korkeat ikkunat on jaettu keskipuitteella kahteen osaan ja ylä- ja ala-osassa on vaakapuitteet. Myös ovien yllä on valoaukot.

Hirsirunko on vuorattu pystyrimalaudoituksella, joka on maalattu punaiseksi valkoisin nurkka- ja karmilaudoin. Satulakaton katteena on huopa. Paisuan koulu on rakennussuojelukohde.

Vehmasjärven koulu

Vehmasjärvi sai oman koulupiirinsä vuonna 1908 ja koulua pidettiin aluksi vuokratiloissa. Niissä vuonna 1912 tapahtuneen tulipalon jälkeen kiirehdittiin oman koulun rakentamista, mutta 1912 - 1914 välillä pidettiin koulua vielä Vehmasmäellä Eero (Erik) Tuovisen talossa.

Koulutontti ostettiin Tuoviselta ja rakennus valmistui vuonna 1914 rakennusmestari O. Sonnisen piirustusten mukaan.

Koska Vehmasjärven koulupiiri oli erittäin laaja ja harvaan asuttu, esitti johtokunta vuonna 1928, että koulun yläkertaan rakennettaisiin oppilasasuntola. Tämä toteutui monien vaiheiden jälkeen vasta vuonna 1956.

Vehmasjärven koulurakennus on tehty kiilakiviperustukselle. Sen länsisivulla on poikki pääty. Sisäänkäynnit ovat poikki päädyn ja rungon luoteisessa kulmassa ja eteläpäädyssä. Eteläpäädyn sisäänkäynnin yllä on katos, toinen oviaukko on suojattu vetämällä se osittain kulman sisään.

Talon hirsirunko on vuorattu keltaiseksi maalatulla laudoituksella. Alimpana on kolme leveätä vaakalaudoitusta, jotka on listalla jotka on listalla erotettu muusta seinäpinnasta. Ylempi seinä on vuorattu kapeammalla vaakaponttilaudalla. Räystäään alla on kolme leveää vaakalautaa.

Listat on maalattu vaaleammalla värillä. Karmilaudat ja puitteet ovat valkoisia. Ikkunat ovat kookkaita ja ne on jaettu neljään osaan pystypuitteella, joka on ikkunan keskellä ja vaakapuitteella ikkunan yläosassa. Ruudut edelleen jaettu kapeammilla välipuitteilla, niin että ikkunassa on yhteensä 12 ruutua.

Alakerrassa oli alunperin oppilaseteinen, kaksi luokkahuonetta ja keittiö sekä kolmihuoneinen opettajan asunto. Yläkerrassa oli kaksi huonetta oppilasasuntolina. Rakennus on nykyisin ja sen sisätilat on uusittu.

Muut julkiset rakennukset

Keskusvankilan alue

Sukevan vankisiirtola aloitti toimintansa vuonna 1914 silloisella Sukevan kruununpuistossa. Alku oli vaatimaton, ensimmäisessä rakennuksessa Kukkopurolla oli kolme huonetta vartijoille ja kolme vangeille, keittiö, eristyskoppi ja virastohuone. Lisätilaa hankittiin vuokraamalla tai ostamalla rakennuksia vankilan käyttöön.

Sukevan tarkoitus oli toimia työsiirtolana, jossa vangit oppisivat ammatin ja hyödyttäisivät yhteiskuntaa pellonraivauksen ja maataloustöiden avulla. Seutu, jolle siirtola sijoitettiin oli osa laajaa suoaluetta, jolla oli vaikea liikkua ja jonka asutus oli jäänyt vähäiseksi. Vankityövoiman avulla alettiin alueelle rakentaa teitä ja asumuksia ja aloitettiin järjestelmällinen soiden ja metsien ojitus ja peltojen muokkaaminen.

Aluksi vankila oli hajautettuna useaan pieneen yksikköön, laajimmillaan niitä oli kaikkiaan kuusi. Päälaitos oli aluksi Kukkopurolla. Muita osastoja olivat Korttikangas, joka tuhoutui tulipalossa vuonna 1992 (paikalla on nykyään Kortekankaan asuntoalue), Kalliomäki, Mattila, Somero-koski ja Viinijärvi, joka lakkautettiin vuonna 1920. Samana vuonna rakennettiin Nevalan osasto. Kestilään

rakennettiin vuonna 1932 poliittisille vangeille 200 miehen osasto. Siitä tehtiin vuonna 1938 tavallinen osasto ja suljettiin vuonna 1969.

Rakentaminen oli alkuvuosina suunnittelematonta ja lyhytjänteistä. Pysyvämpi rakennustoiminta ajoittuu vuosiin 1922 - 25, jolloin rakennettiin nykyinen Iskolan osasto ja ajanjaksoon vuosien 1929 ja 1936 välillä, jolloin valmistui Kalliomäen keskusosasto. Nykyisin rakennuskanta on keskittynyt Iskolan ja Kalliomäen ympäristöön. Päälaitos sijaitsee Kalliomäellä. Sen länsipuolella on Kortekankaan asuinalue ja tästä noin kaksi kilometriä lännempänä Iskolan avo-osasto. Ensimmäiset vankilan käytössä olleet rakennukset on purettu. Nykyisin käytetyistä rakennuksista vanhimpia ovat Iskolantien ja Vankilantien risteyksen eteläpuolella sijaitsevat vuonna 1917 rakennetut asuintalot.

Rakennuksia vankila-alueella on kaikenkaikkiaan pitkälti toistasataa. Suuri osa niistä rakennuksista on rakennettu 1900-luvun alkupuoliskolla. Merkittävimpiä ovat Kalliomäen (vanhin osa 1926) ja Iskolan (1923) päärakennukset, joista jälkimmäinen on säilynyt ulkoasultaan paremmin. Kalliomäen päärakennusta on laajennettu useaan otteeseen. Sen ympäristössä sijaitsevat tiilirunkoiset, entiset maatalousrakenteeton otettu uuteen käyttöön, mutta niidenkin ulkoasu on pyritty säilyttämään ennallaan. Iskolan ympäristön rakennuskanta on alkuperäisessä käytössään. Yhtenäisiä rakennusryhmiä ovat myös Kortekankaan ja Etuharjuntien asuinalueet.

Iskola

Ensimmäiset vankilan käytössä olleet rakennukset sijaitsivat Iskolan eteläpuolella. Tältä paikalta on enää löydettävissä vain vähäisiä raunioita.

Vanhimmat käytössä olevat asuinrakennukset Vankilantien varrella ovat edelleen käytössä. Ne ovat hirsirunkoisia asuintaloja, jotka on rakennettu vuosina 1916 - 1917.

Rakennuksissa on eteinen, keittiö ja kaksi huonetta sekä kaksi lämmitettävää asuinhuonetta yläkerrassa. Pihan puoleisella sivulla on satulakattoinen kuisti. Rakennukset ovat satulakattoisia ja ne on vuorattu vihreäksi maalatulla pystylaudoituksella.

Iskolan avo-osasto on kohtalaisen ehyt rakennuskokonaisuus. Rakennukset sekä alueen asemakaavan on suunnitellut vankeinhoitohallituksen arkkitehti Uno Sjöholm. Rakennukset ovat pääosin valmistuneet 1920-luvulla ja niiden korjauksissa on pyritty säilyttämään alkuperäinen ulkoasu.

Rakennusten sijoittelu päärakennuksen ympärille on tiukan symmetrinen. Päärakennuksen itäpuolella, pääty kohti päärakennusta, on kaksi varastoa. Navetta, pihan itäisivulla täydentää pihan pitkänomaiseksi suorakaiteeksi. Navetan pohjoispuolella on puimala ja eteläpuolella talli. Tätä aluetta kiertää puoliympyrän muotoinen tie, jonka ympärille on sijoitettu viisi asuinrakennusta pihapiireineen sekä sauna.

Vuonna 1923 valmistunut päärakennus on kolmikerroksinen ja se suunniteltiin 75 vangin osastoksi, mutta heti valmistumisen jälkeen sinne sijoitettiin tilanpuutteen takia 150 vankia.

Päärakennuksen julkisivu on symmetrinen, sisäänkäynti on rungon keskellä ja on korostettu pilastereilla ja korkeilla ikkunoilla. Ensimmäisen kerroksen ikkunat ovat suurimpia, suorakaiteen muotoisia ja pieniruutuisia. Kolmannen kerroksen ikkunoiden alla on ulkoneva lista. Perustus on säästöbetonia, pellillä katettu katto on aumattu molemmista päistään. Katonharjalla, keskellä rakennusta, on kuusikulmainen torni. Rakennus on peruskorjattu vuonna 1977, mutta sen ulkoasu

on säilynyt lähes alkuperäisen kaltaisena, eteläpäätyyn lisättyä teräsrakenteista porrastornia lukuun ottamatta.

Rakennuksen pohjakaava on suorakaide, jonka leveys on noin kolmetoista metriä ja pituus hieman alle neljäkymmentä metriä. Rakennuksen ensimmäisen kerroksen kaakkoispäädyssä on ollut kirkko- ja koulusali, joka nyt on ruokailutilana. Luoteispäädyn entinen ruokasali on nyt monikäyttötila. Porraskäytävä on rakennuksen keskellä. Talon läpi kulkee keskikäytävä, jonka varrella huoneet ovat.

Varastorakennukset ovat valmistuneet vuonna 1924. Ne on puurunkoisia ja satulakattoisia, katteena on betonitiili. Alunperin ne olivat hevosajoneuvojen ja nykyään traktoreiden ajokaluston suojia. Lautaverhous on punainen ja tiiliseinät rapattu valkoisiksi. Nurkka-, räystääs- ja karmilaudat sekä listat ja puitteet ovat valkoisia. Päärakennuksesta katsoen oikeanpuoleinen varasto on edelleen sivuiltaan avoin.

Iskolan navetta on rakennettu vuonna 1928. Se on peruskorjattu vuonna 1984 ja on edelleen alkuperäisessä käytössään. Sisätilat ja ikkuna-aukot ovat suurentuneet. Navetan ulkoasu on muutoin säilynyt kohtuullisen hyvin, jopa katon tuuletushormit ovat ennallaan.

Talli on valmistunut vuonna 1928. 1950-luvulla sitä on käytetty selliosastona, jolloin se on saanut nimen "tallipytty". Talli on ollut tyhjillään 1970-luvulta lähtien. Navetta ja talli ovat molemmat tiilirunkoisia.

Puimala on sekin vuodelta 1928. Nykyään se on rehuvarastona. Rakennuksen ulkoasu on entisen kaltainen, mutta sitä on laajennettu loivakattoisella, kookkaalla sikalalla vuonna 1978. Puimala on puurunkoinen ja siihen liittyy tiilestä rakennettu höyrykoneen eli lokomotiivin konehuone.

Iskolan asuinrakennukset sijaitsevat keskusaluetta kiertävän tien varressa kohtalaisen etäällä toisistaan. Ne kaikki on rakennettu 1920-luvulla. Rakennukset oli tarkoitettu kahden perheen asuintaloiksi, mutta muutamat niistä on myöhemmin uusittu yhden perheen asunnoiksi.

Alunperin molemmissa päädyissä on ollut sisäänkäynti. Huoneistot ovat olleet toistensa peilikuvia. Niihin kuuluu olohuone ja keittiö ja pieni eteinen. Yläkerrassa on huoneen ja keittiön asunto, johon on oma sisäänkäynti ja porraskäytävä.

Osa asuinrakennuksista on puu- ja osa tiilirunkoisia. Yhteisiä piirteitä ovat kohtalaisen jyrkkä katto ja julkisivujen tiukka symmetrisyys. Rakennusten molemmissa päissä on kuistit, joiden puiset kannattajat on voimakkaasti muotoiltu. Asuinrakennusten ryhmään liittyy vuonna 1926 rakennettu tiilirunkoinen sauna. Se on henkilökunnan yhteiskäytössä.

Kortekankaan asuinalue

Kortekankaan asuinalueella on kahdeksan kahden perheen asunnoiksi rakennettua taloa. Ne sijaitsevat kahdessa rivissä Koulutien molemmin puolin pienen matkan päässä Kalliomäen päälaitoksesta.

Alueen koillisnurkassa, itäisen rakennusrivin jatkeena on sauna, kaksikerroksinen tiilirakennus, jossa on pesutilojen lisäksi pyykkitupa ja yläkerrassa pyykinkuivaustilat. Saunan satulakatto on melkoisen jyrkkä, alakerran ikkunat ovat suorakaiteen muotoisia mutta yläkerran päätyikkunan yläreuna on pyöristetty ja sitä on korostettu pilasterimaisella muurauksella. Asuinrakennukset ovat

tiilirunkoisia, lukuun ottamatta pohjoiskulman hirsirunkoista ja pystyrimalauoituksella vuorattua taloa. Se on satulakattoinen, ja kummassakin päädyssä on samoin satulakattoinen avokuisti. Alakerrassa on kaksi kahden huoneen ja keittiön asuntoa ja yläkerrassa myös asuintiloja.

Rakennuksen rungon leveys on 9,5 metriä ja pituus noin kahdeksantoista metriä. Ikkunat on uusittu, mutta aukkojen koot ja karmilaidoitukset on säilytetty. Yläkerrassa on kaksi satulakattoista kattoikkunaa lappeen molemmin puolin.

Tiilirunkoiset asuinrakennukset ovat hieman pienempiä, mutta niidenkin pohjakaava on samantyyppinen, huoneistot ovat toistensa peilikuvia. Kummassakin päädyssä on sisäänkäynti, josta tullaan eteiseen. Eteisestä päästään keittiöön ja olohuoneen kautta keittiöön ja olohuoneen kautta makuuhuoneeseen. Eteisestä lähtevät myös portaat alakertaan ja kellariin. Sisätiloissa on tehty pieniä muutoksia oviaukoissa ja väliseinissä, kun pesutilat on rakennettu 1970-luvulla. Huonejärjestys on pääpiirteissään säilynyt.

Valkoiseksi slammattujen rakennusten nurkkia on korostettu pilasterimaisella muurauksella ja päätykolmiossa sisäänkäynnin yllä on kapea ja korkea ikkuna ja ulko-oven yläreuna on muotoiltu pyöreäksi. Kaikki nämä yksityiskohdat antavat rakennukselle persoonallisen ilmeen.

Päälaitos (Kalliomäki)

Kalliomäelle rakennettiin vuonna 1926 kaksi 60 miehen parakkia ja hirsinen sellirakennus. Vankilan hallintokeskusta ryhdyttiin keksittämään sinne 1930-luvun alusta lähtien. Vankilan kanslia siirrettiin Kukkopurolta Kalliomäkeen vuonna 1931. Keskusosaston rakentaminen aloitettiin vuonna 1927.

Päärakennuksen kaakkoispuolella on ryhmä entisiä maatalousrakennuksia, joiden käyttötarkoitus on muuttunut. Ne ovat melkein poikkeuksetta yksikerroksisia tiilirakennuksia. Ulkoasu on yleensä säilynyt hyvin alkuperäisen kaltaisena, mutta sisätiloja on käytön muuttuessa uusittu.

Kalliomäen päärakennus, joka sijaitsee mäen korkeimmalla kohdalla, on valmistunut useassa osassa. Vanhin niistä on rakennettu vuosina 1928-29. Se on nykyisin selliosasto. Vuonna 1932-33 valmistunut nelikerroksinen selliosasto on nyt suljettu osasto. Siinä on keittiö ja leipomo sekä tilat 129 vangille. Vankilan kansliat olivat tämän siiven toisessa kerroksessa vuoteen 1926 asti jolloin nykyinen hallintosiipi valmistui.

Päärakennuksen uusimmat osat ovat luoteispuolelle vuonna 1984 valmistunut sellirakennus ja 1988 valmistunut keittiö. Rakennukset ovat valkoiseksi rapattuja, katteena on tiili. Nelikerroksinen selliosasto on korkein ja hallitsevin, nykyiset hallintotilat ovat sen lounaispuolella.

Vuonna 1931 valmistunut entinen viljankuivaamo ja varastorakennus päälaitoksen kaakkoispuolella on nyt autotalli. Sen sisätilat on käyttötarkoituksen muuttuessa uusittu kokonaan ja ulkoasussakin on tapahtunut muutoksia. Rakennus on madaltunut ja sen satulakaton katteeksi on asennettu tiilen sijaan pelti. Ikkunat on osittain uusittu.

Vuonna 1929 rakennettua tallia on käytetty välillä vankien asunto-osastona, mutta vuodesta 1974 alkaen rakennuksessa on ollut toimisto- ja työtiloja. Sen sisätilat on luonnollisesti uusittu, mutta ulkoasu on säilynyt kohtalaisen hyvin alkuperäisen kaltaisena ikkunoiden uusimista lukuun ottamatta.

Vuonna 1929 valmistunut navetta muutettiin konepajaksi vuonna 1971. Sekin on tiilirunkoinen ja satulakattoinen yksikerroksinen rakennus. Etenkin sen pohjoisen eli päälaitoksen puoleinen julkisivu on säilynyt lähes entisellään. Lantala, joka sekin on valmistunut vuonna 1929, on nykyään varastona. Se sijaitsee navetan itäpuolella, pääty rinteeseen kaivettuna. Rakennuksen sivuilla olleet kookkaat kulkuaukot, joista pystyttiin ajamaan sisään, muurattiin umpeen vuonna 1991. Muurauspinta ja muu seinä peitettiin yhtenäisellä rappauksella, mutta aukkojen kaaret ja pystykannattajat erottuvat vielä seinäpinnasta.

Sikala edellisten rakennusten kaakkoispuolella on rakennettu vuonna 1939. Vuonna 1979 siitä tehtiin ammattikurssikeskus. Se on pitkä ja matala tiilirakennus. Kuten muissakin Kalliomäen entisissä maatalousrakennuksissa, sen sisätilat on uusittu, mutta ulkoasu on säilynyt alkuperäisen kaltaisena.

Entinen kalustovaja, joka on valmistunut vuonna 1929, muutettiin 1982 korjaamoksi ja varastoksi. Muista poiketen se on puurunkoinen, punaiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella vuorattu rakennus, jonka toiseen kerrokseen johtaa ajosilta. Alunperin se on ollut "sisään ajettava", kuten Iskolan kalustovajakin, mutta uuden käytön myötä aukot on suljettu.

Edellisten lisäksi Kalliomäen rakennuksiin kuuluu 1974 rakennettu juurikasvarasto, joka edelleen on alkuperäisessä käytössään, vuonna 1938 valmistunut työhuone, joka on säilynyt alkuperäisen kaltaisena ja vuonna 1930 rakennettu sähköjakokeskus, jonka vieressä on vuonna 1938 valmistunut lämpökeskus.

Päärakennuksen lounaispuolella on puolitoistakerroksinen "Pojulaksi" kutsuttu puurakennus, joka on ollut henkilökunnan käytössä kanttiinina, kerhotiloina ja kirjastona, onpa siinä toiminut päiväkotikin. Alunperin se on ollut työnjohtajan asunto, joka on siirretty Kukkopurolta vuonna 1933. Vuonna 1954 rakennukseen on tehty laajennus, jossa on asuintiloja.

Vankilanjohtajan ja talousjohtajan asunnot

Nykyiset vankilanjohtajan ja talousjohtajan asunnot sijaitsevat lähellä Päälaitosta Urheilukentän varrella. Vankilanjohtajan asunto on rakennettu vuonna 1931. Se on klassisen puhdaspiirteinen vaaleankeltaiseksi rapattu puolitoistakerroksinen tiilirakennus. Rungon leveys on noin 12 metriä ja pituus 16 metriä.

Pääsisäänkäynti on Urheilukentäntien puoleisella sivulla. Myös päädyissä on sisäänkäynnit ja lounaispäädyssä kattamaton ulkoterassi. Rakennuksen ovet, ikkunat ja muut yksityiskohdat on huolella suunniteltu.

1960-luvun alussa sisätiloihin on tehty pieniä muutoksia, yläkerran ja kellarin portaiden paikkaa on siirretty ja oviaukkoja muutettu. Keittiö- ja kylpyhuonetilojen kalustusta on uusittu. Talon ulkoasu on säilynyt ennallaan.

Talousjohtajan asunto on valmistunut vuonna 1944 virkailija-asunnoksi. Se on pitkänomainen tiilirakennus, rungon pituus on lähes kolmekymmentä metriä ja leveys kaksitoista metriä. Seinät on rapattu valkoisiksi ja satulakaton katteena on tiili. Rakennus on kahden perheen talo, jonka molemmissa päädyissä on sisäänkäynnit. Etu- ja Takaharjunttiellä on henkilökunnan käyttöön tarkoitettuja asuintaloja. Etuharjunttien 1930-luvulla rakennetut asuintalot muistuttavat Kortekankaan alueen asuinrakennuksia, mutta ovat hieman kookkaampia. Loiva tiilikatto on

aumattu molemmista päädyistään. Takaharjuntiellä, päälaitoksen kaakkoispuolella Vankilantien takana on uudempia, 1950-luvulla rakennettuja tiilirunkoisia ja satulakattoisia asuinrakennuksia.

Edellä lueteltujen rakennusten lisäksi kuuluu vankila-alueeseen useita tuotantorakennuksia ja Sahakankaan asuinalue. Tarkemmin investoimatta jää myös 1960-luvulla rakennettu vesitorni sekä päälaitoksen pohjoispuolella sijaitseva 1950-luvulla rakennettu tiilitehdas ja koulu Kortekankaan pohjoispuolella.

Erikseen täytyy vielä mainita tasaisessa peltomaisemassa kohoavat kookkaat ladot, joista vanhimmat ovat 1920-luvulta.

Petsamo

Petsamoksi kutsutaan vuonna 1921 valmistunutta nykyistä nuorisoseuran taloa. Sen rakennuttivat yhteistoimin Sukevan Oriyhdistys, Martta-yhdistys ja Suojeluskunta. Talossa järjestettiin kokoontumisia ja ohjelmallisia iltamia. Myös Nuorisoseura oli jo tuolloin käyttäjien joukossa. 1930-luvulla talo siirtyi suojeluskunnan haltuun ja vuonna 1946 sen omistajaksi tuli urheiluseura Sukevan Kisa, joka sekkin järjesti iltamia ja elokuvanäytöksiä. Vuonna 1988 talo siirtyi nuorisoseuran omistukseen, ja sen jälkeen rakennusta on kunnostettu.

Petsamo sijaitsee lähellä Sukevan taajamaa, Tenetinvirran eteläpuolella. Talo on kaksikerroksinen ja lautarunkoinen, vuorauksena on punaiseksi maalattu vaakalaudoitus, alkuperäiset ikkunat ovat kookkaita ja pieniin ruutuihin jaettu. Tien puoleisen julkisivun ikkunat on uusittu yksiruutuisiksi. Ikkunoiden yksinkertaiset ja koristelemattomat karmilaudat on maalattu valkoisiksi, samoin nurkka- ja räystäslaudat. Perustus on betonia ja satulakaton katteena on pelti.

Rakennuksen runko on L-kirjaimen muotoinen, vanhin osa on Sukevan tien puoleinen siipi, jossa on juhlasali näyttämöineen. Tämän osan sisäpintoja on jonkin verran uusittu. Sisäseiniin on asennettu puolipaneeli ja pahvi, näyttämön etureuna ja näyttämön puoleinen seinä on paneloitu.

Juhlasaliin päästään kummastakin päädystä, pohjoisen puoleisessa eteisessä on lipunmyyntikoppi ja sieltä nousevat portaat päädyssä eteisen yllä olevaan huoneeseen. Nämä lienevät talon vanhinta osaa, näyttämö on mahdollisesti rakennettu myöhemmin kuin sali.

Talon eteläpäädyssä on puffetti ja talonmiehen asunto. Tämän osan ikkunat ovat säilyneet muuttumattomina. Puffetin seinissä on puolipanelointi, sisäkaton pinnoituksena lienee alkuperäinen lautapaneeli kuten juhlasalissakin. Petsamon viimeisin rakennusvaihe on eteläpäätyyn rakennettu laudoitettu kuisti, jonka kautta päästään talon eteläpäädyn yläkertaan, jossa on kaksi asuinhuonetta.

Nykyisin ei talossa enää asuta, mutta vielä 1960-luvulla huoneet ovat olleet asuinkäytössä. Nykyisten korjaustöiden yhteydessä huonejärjestys ja talon ulkoasu säilyvät lähes muuttumattomina. Lämmitys uusitaan ja yleisön sosiaalitilat rakennetaan.

Pihapiiriin kuuluu myös päärakennuksen eteläpuolelle rakennettu piharakennus. Sen länsipäädyssä on ollut hirsirunkoinen sauna ja itäpäädyssä yleisön käymälät ja ennen tanssipaikeilla tarpeellinen putka. Piharakennuskin on maalattu punavalkoiseksi. Sen perustus on betonia ja rakennus lienee Petsamoa suurempi.

Entinen kunnanlääkärin asunto

Sonkajärvelle perustettiin kunnanlääkärin virka vuonna 1928. Ensimmäinen viran haltija oli lääketieteen lisensiaatti John August Enochsson Paraisilta. Kolme vuotta viran täyttämisen jälkeen valmistui lääkärin asuintalo, jonka yhteydessä oli vastaanottotiloiksi tarkoitettut kolme huonetta.

Rakennuksen suunnitteli V.B. Adolfsson Juankoskelta. Siihen asti oli vastaanotto toiminut vuokratiloissa Punapelto-nimisellä maatilalla. 1940-luvulla jouduttiin kansanhuollon toimisto sijoittamaan lääkärintalolle. Näin ollen jouduttiin vastaanotto siirtämään asuintiloihin. Kansanhuolto muutti pois lääkärintalolta vuonna 1947. Rakennus oli lääkärin asuin- ja vastaanottotiloina, kunnes uusi asuintalo valmistui vuonna 1968 ja poliklinikkarakennus vuonna 1969.

Lääkärintalo on nykyään asuin- ja liiketiloina. Se on puolitoistakerroksinen hirsirakennus, joka on vuorattu vaaleanvihreällä pystyrimalaudoituksella. Listat, nurkka laudat ja puitteet ovat valkoiset. Rakennuksen satulakaton katteena on konesaumattu pelti.

Ikkunat ovat kuusiruutuiset ja katolla on puoliympyrän muotoiset kattoikkunat.

Rakennuksen kadun puoleisella sivulla on vaakalautoituksella vuorattu kuisti, jossa on pienillä vinoneliön muotoisilla ruuduilla varustetut ikkunat. Pohjoispäädyn sisäänkäynnin yllä on pylväiden kannatteleva aumakattoinen katos, samoin länsisivuilla.

Nykyään rakennuksessa on neljä asunota ja taksiaseman päivystystilat. Huonejärjestys on pääpiirteissään säilynyt, käyttötarkoitukset ovat muuttuneet. Taksiasema on pohjoispäädystä, entisessä odotushuoneessa. Vastaanottohuoneesta ja lääkärin asuintiloista on tehty kolme asuinhuonesitoa. Myös yläkerrassa on asuinhuone. Pintoja on uusittu ja vanhoja uuneja purettu.

Ylä-Savon instituutti (entinen kunnalliskoti)

Sonkajärvelle alettiin puuhata kunnalliskotia heti kunnan itsenäistyttyä vuonna 1922. Rakennus päätettiin sijoittaa Sonkajärven Kumpusselästä laskevan Aittokosken länsirannalle, Aittokosken ja Myllylän tilojen maille, jotka olivat pakkohuutokaupan kautta siirtyneet kunnan omistukseen. Kunnan rakennusmestarin Hugo Heleniuksen tekemät piirustukset esiteltiin kunnanvaltuustolle 17.12.1937. Piirustuksia ei kuitenkaan hyväksytty sosiaaliministeriössä vaan ministeriön arkkitehti Kalma laati uudet luonnokset, joiden pohjalta Helenius teki lopulliset piirustukset. Rakentaminen päästiin aloittamaan elokuussa 1939.

Sota-ajan tuomiin vaikeuksiin vedoten urakoitsija sanoutui irti sopimuksesta huhtikuussa vuonna 1940 ja töitä jatkettiin kunnan omana työnä. Päärakennus ja karjakartano valmistuivat pääsoin vuoden 1942 aikana. Talousrakennus ja työnjohtajan asunto oli rakennettu vuonna 1940. Viimeistelytöitä tehtiin vielä vuoden 1944 keväällä. Rakennusten käyttö kunnalliskotina loppui 1980-luvun puolivälissä ja rakennukset kunnostettiin Ylä-Savon instituutin käyttöön, joka aloitti toimintansa Aittokoskella vuonna 27.5.1987.

Nykyiseen pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi pieni asuinrakennus, navetta ja piharakennus sekä uusi rantasauna. Päärakennus on kookas kaksikerroksinen tiilirakennus, jonka ulkoseinät on rapattu valkoisiksi. Pohjoisen puoleisella sivulla on parvekkeet sisäänkäyntien yllä. Myös kummassakin päädystä on sisäänkäynti. Rakennuksen eteläisivulle on myöhemmin rakennettu puu- ja teräsrunkoinen katettu terassi, jonka yläosa on parvekkeena. Ikkunat on jaettu kahteen osaan keskipystypuitteella. Yläkerran porrastasanteiden kohdalla on kookkaat pieniruutuiset ikkunat.

Rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa on keittiö ja ruokailutila. Itäpäädyssä on entinen johtajan asunto ja toimisto ja toisessa kerroksessa erikokoisia huoneita keskikäytävän molemmin puolin. Kummassakin päädyssä on kaksijuoksuinen porras. Kellarissa on aluksi ollut myös potilashuoneita, sittemmin sinne on sijoitettu talon huolto- ja aputiloja, mm. pyykin pesua ja kuivausta sekä ruokatarvikkeiden säilytystä varten. Onpa kellarissa aiemmin ollut leipomokin.

Nykyisen käytön myötä tiloja on uusittu, mutta pohjakaavaa ei ole olennaisesti muutettu. Ensimmäisen kerroksen ruokasalista on tehty monitoimitila, jossa järjestetään kokouksia ja kursseja. Muut ensimmäisen kerroksen huoneet ovat työtiloja. Toisessa kerroksessa on majoitus- ja työhuoneita.

Maanviljelyä ja karjanhoitoa varten kunnalliskodilla oli oma henkilökuntansa ja tarvittavat rakennukset valmistuivat ensimmäisten joukossa. Entinen työnjohtajan asunto päärakennuksen luoteispuolella on nykyisin talonmiehen asuntona. Se on puolitoistakerroksinen puurakennus, jonka ulkomitat ovat noin 6,5 kertaa 8,5 metriä. Alakerrassa on kaksihuoneinen työnjohtajan asunto ja karjakon asuinhuone sekä eteinen ja yläkerrassa kaksi pientä huonetta.

Rakennus on vuorattu keltaiseksi maalatulla vaakalaudoituksella ja sen eteläsivulla on avokuisti. Ulkoasu on säilynyt lähes alkuperäisen kaltaisena, mutta sisätiloissa on tehtymuutoksia ja korjauksia.

Karjarakennus ja talousrakennus ovat päärakennuksen länsipuolella yhdessä entisen työnjohtajan asunnon kanssa. Ne ovat rankorunkoisia puurakennuksia. Talousrakennus on ulkomitoiltaan noin kymmenen kertaa kaksikymmentä metriä. Siinä on ollut halkovaja ja kalustovaja sekä keskellä rakennusta aitta, jossa on säilytetty viljaa. Rakennus on nykyään varastona. Navetan ulkoasu on lähes alkuperäisen kaltainen, mutta sisätiloja on uusittu. Navetta on nykyään varasto- ja työtiloina.

Sonkajärven kotiseututalo

Sonkajärven kotiseututalon pihapiiriin kuuluu asuinrakennus sekä tuulimylly, keittokota ja kaivo. Asuinrakennus on alunperin ollut Sonkakosken Hakamäen kylässä sijainneen Pohjin tilan päärakennus. Pohji tunnetaan myös Parviaisen nimellä. Parviaiset ovat ostaneet sen 1860-luvulla Jäppisiltä ja tilan vanhimmat säilyneet rakennukset ovat valmistuneet pian oston jälkeen.

Alkuperäisellä rakennuspaikalla Sonkakoskella ovat jäljellä pihapiiriin kuuluneet navetta, navettatalo, ja pihanpäärakennus, jonka jatkoksi on lisätty kaksi aittaa. Pihanpäärakennusta vastapäätä on talli ja sen takana kärriliiteri.

Hirsirunkoinen asuinrakennus, joka on valmistunut 1800-luvun lopulla, siirrettiin Sonkajärven kotiseutumuseoksi vuonna 1966 ja nykyiselle paikalleen se sijoitettiin vuonna 1981.

Rakennuksen itäpäädyssä on pirtti ja keskellä runkoa porstua ja sen takana keittiö. Länsipäädyssä on kaksi kamaria. Pirtissä on pidetty kansakoulua vuosina 1920-1930.

Rakennuksen rungon pituus on noin 16 metriä ja leveys seitsemän. Hirsirunko on vuoraamaton ja maalaamaton ja satulakaton kätteeksi on asennettu huopa. Ikkunat on uusittu vanhan kuusiruutuisen mallin mukaan. Sisäänkäynnin edessä on satulakattoinen avokuisti.

Rakennuksen ulkoasua ja sisätiloja on jonkin verran muutettu. Kuisti (eli visti) on alunperin ollut laudoitettu, nykyisen ulkoasunsa se on saanut vuonna 1938. Tällöin myös lattia ja uunit uusittiin.

Rakennuksen sisätiloissa on tehty pieniä muutoksia, lattia- ja kattopintoja on uusittu ja kamarien seinät on hiekkapuhallettu.

Pienen matkan päässä asuinrakennuksesta sen eteläpuolella mäntymetsikössä on tuulimylly, joka sekin on siirretty nykyiselle paikalleen. Tuulimylly on hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton. Se on ns. varvasmylly jonka runkoa kannattelee hirsiristikko. Myllyn koneisto on säilynyt hyväkuntoisena, samoin siivet.

Maatilat ja metsätalous

Huutolahti

Huutolahti sijaitsee Sukevan taajaman pohjoispuolella Sukevanjärven rannassa. Se jaettiin kahteen osaan 1800-luvun jälkipuoliskolla kun Heikki Korhonen osti Juhan Kauppiselta osan tilasta vuonna 1867. Loppuosa siirtyi Piikamäeltä tulleiden Komulaisten haltuun. Maanjakojen ja -vaihtojen tuloksena Huutolahdeksi nimettyä osaa asuvat nyt Korhosten perilliset ja viereinen Mattilan tila on Komulaisten omistuksessa.

Huutolahden vanhimman tunnetun pihapiirin savupirtti on aikoinaan ollut samalla paikalla kuin nykyinen eloaita. Edellinen asuinrakennus on sijainnut pihan keskellä, vastapäätä vuonna 1935 valmistunutta navettaa, joka nyt on viljankuivaamo.

Nykyinen navetta pihan koillissivulla on valmistunut vuonna 1972 ja asuinrakennus kaakon puolella vuonna 1969. Pihapiiristä on purettu talli, joka on ollut vanhan asuinrakennuksen ja navetan luoteispuolella. Talli on siirretty pellolle pienen matkan päähän muista rakennuksista. Vanhin tunnettu paikalla sijainnut asuinrakennus on ollut Komulaisten rakentama ja se on sijainnut samalla paikalla kuin eloaita.

Huutolahden vanhoista rakennuksista ovat säilyneet kolme aittaa, riihi ja lato. Kaikki aitat ovat pienehköjä erillisaittoja, hirsirunkoisia, maalaamattomia ja vuoraamattomia. Niiden perustuksena on luonnonkivi. Aittojen satulakatot on katettu puretusta asuinrakennuksesta saaduilla tiilillä.

Vaateaitta on pihapiirin länsinurkassa. Se on ollut siirretyn tallin päädyn vieressä. Aitan oviaukko ja ovi on uusittu. Salvos on pitkänurkkainen. Vuosilukuja ei hirsiin ole merkitty, mutta aitta lienee 1800-luvulta. Se on ollut nykyisellä paikallaan jo 1940-luvulla.

Jauhojen ja lihan säilytykseen käytetty aitta pihan pohjoiskulmassa on ulkonäöltään erikoinen, sillä sen hirsirunko levenee yläosastaan. Tämän tarkoituksena uskotaan olleen vaikeuttaa katolle pääsyä ja näin estää viljavarkaudet, sillä päreikön läpi aittaahan saattoi murtautua. Samasta syystä ovesa on ollut kookas kyläsepän takoma lukko. Ovi on tehty kolmesta leveästä pystylaudasta. Aitan lattia on alimman hirsikerran varassa, joka on hirrenleveyden verran muita hirsikertoja pienempi. Aitan hirsistä löytyy merkintöjä, joista voidaan päätellä sen siirretyn nykyiselle paikalleen. Mistä ja milloin, sitä ei muistitieto kerro.

Kolmas aitta pihan itänurkassa on entinen eloaita. Se on muita korkeampi ja pitkänurkka on suojattu pystylandoilla. Aitan hirsihinkalot on purettu, viljaa siinä on säilytetty vielä 1960-luvulla. Tämänkin aitan ovi on uusittu, mutta siinä on edelleen kookas käsintaottu lukko, johon käy sama avain kuin jauho- ja vilja-aittaankin. Leveät lattialaudat on veistetty kirveellä.

Riihi sijaitsee notkelmassa pienen matkan päässä muista rakennuksista. Se on kookas, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus. Riihi on mahdollisesti peräisin 1800-luvulta.

Lato sen vieressä on nykyään olkivarastona. Siinä on olkikatto, jonka alla on näkyvissä vanhan tuohikaton jäänteet. Tämäkin rakennus lienee peräisin 1800-luvulta. Sen sisäseinät ovat mustuneet, mutta perimätieto ei kerro, onko se aikoinaan ollut riihi, vai ovatko hirret mahdollisesti peräisin savupirtistä.

Talli sijaitsee loitompana muusta pihapiiristä, pienellä mäenkumpareella. Sen naapurina on myöhemmin rakennettu kalustovaja. Tallia käytettiin puuvajana navetta- ja tallirakennuksen valmistuttua vuonna 1935. Se siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1957.

Rakennus on hirsirunkoinen ja vuoraamaton, siihen kuuluu entinen talli ja työmiesten asuntona käytetty huone ja kylkiäinen.

Niemi

Niemen pihapiiri sijaitsee Sukevanjärven etelärannalla Tenetinjoen itäpuolella. Rakennuksia ympäröi avoin peltomaisema. Pihapiiriin kuuluu vanhan päärakennuksen lisäksi uusi asuinrakennus, navetta ja kalustovaja sekä hieman loitompana riihi ha osa pihasta siirrettyä pitkäaittaa ja toinen aitta, joka on siirretty uuden asuinrakennuksen tieltä pihan kaakkoiskulmasta. Pihapiiristä on purettu navetta ja talli, rannasta savupirtti. Niemi on vanha asuinpaikka. Väisäset ovat asuneet paikalla perimätiedon mukaan vuodesta 1821 lähtien. Ensimmäinen isäntä on ollut Heikki Väisänen. Aikaisemmin paikalla asui Hyväristen suvun jäseniä.

Vanha asuinrakennus on pihan itäsivulla. Sen eteläinen eli kamaripääty on uusittu vuonna 1914, pirttipääty on vanhempi. Perustuksena on kiilakivi ja pirttipäädystä luonnonkivi, jota on vahvistettu betonilla. Yksikerroksisen rakennuksen hirsirunko on lähes kaksikymmentä metriä pitkä ja leveyttä talolla on noin kahdeksan metriä. Pirttipäädystä on erillinen hirsikehikko. Satulakaton katteeksi on 1940-luvulla asennettu tiili.

Hirsirunko on vuorattu vaakalaudoituksella ja seinän yläosassa on pystyлаudoitus. Ikkunat ovat T-puitteiset ja karmilaudat kuten listatkin ovat valkoiset. Pihan puoleisella sivulla on laudoitettu kuisti, jonka katteena on poikkipääty.

Pirtti lienee säilynyt vuosisadan vaihteen aikaisessa asussa. Unia on hieman pienennetty ja seinissä on puolipanelointi. Pirtissä ovat jäljellä myös pitkät, yhdestä puusta veistetyt seinänvieruspenkit. Ovet ja listoitukset ovat vuosisadan vaihteesta. Rakennuksen keskellä on eteinen, jonka takana on ruokakomero. Ruokakomeron lattia on muiden huoneiden lattiapintaa alempana, sillä pirtin lattiaa on nostettu kengittämisen yhteydessä ja muiden huoneiden lattiapinnat on rakennettu tähän tasoon. Seuraavana on kaksi kamaria, joista toisen läpi päästään talon eteläpäätyyn, jossa on myös kamarit.

Entinen jauhoaitta on sijainnut nykyisen asuinrakennuksen paikalla pihan kaakkoiskulmalla, se on siirretty rantaan muiden rakennusten koillispuolelle vuonna 1976. Aitan sisäseinissä on vuosiluku 1804 eli se lienee nykyisen pihapiirin vanhin rakennus. Aitta on vuoraamaton ja maalaamaton, sen ulkomitat ovat noin kolme kertaa kolme metriä. Hirsisalvos on pitkänurkkainen ja satulakaton katteensa on pelti. Etuseinä on tasakerran yläpuolelta ulotettu hirren leveyden verran ulospäin ja näin on oviauon ylle syntynyt matala otsa. Ovilaudat ovat noin 35 senttiä leveitä ja saranat ja lukko käsin taottuja.

Riihi on lähellä rantaa, muun pihapiirin pohjoispuolella. Se on nykyään varastona. Riihi on kookas, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus. Salvos on pitkänurkkainen. Ovessa on pihtipielirakenne ja saranat ovat käsin taotut. Ovi on pystyлаudoista. Riihen satulakaton katteena on pelti ja sen perustus on luonnonkiveä. Uuni ja muut sisätilat ovat säilyneet alkuperäisen kaltaisina. Osa pitkäaitasta on siirretty lähelle järven rantaa nykyisen piharakennuksen tieltä. Siirretty osa on yksikerroksinen ja hirsirunkoinen, salvos on lyhytnurkkainen. Satulakaton katteena on pelti. Rakennusta ei ole vuorattu ja sen hirsiseinissä on jälkiä punamultauksesta. Siirretyt aitan osat ovat olleet vilja-aitta ja vaateaitta sekä varasto. Aittaan on lisäksi kuulunut asuinhuone ja maitohuone.

Myllymäki

Myllymäki sijaitsee Myllykosken partaalla, Sukevanjärvestä vetensä saavan Pieniveden eteläpuolella. Maat on vuonna 1890 lohkottu mattilan tilasta ja 1900-luvun alussa isäntänä ollut Paavi Sironpoika Nikkarinen, jonka rakentamia lienevät useimmat nykyisen pihapiirin rakennuksista. Nikkarisilta tila on siirtynyt Kotialaisille vuonna 1938. Nyt sen omistavat Anja ja Risto Sahrakorpi.

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennus, kaksi erillisaittaa pitkäaitta ja sauna. Navetta, joka sijaitsi pihan pohjoissivulla, on purettu. Myllymäki on nykyään vapaa-ajan asuntona. Asuinkäytössä se on ollut vielä 1980-luvun puolella.

Myllymäen asuinrakennus on yksikerroksinen hirsitalo, jonka pohjoinen kamaripääty

on rakennettu vuonna 1910 ja pirtti 1930-luvulla. Rakennuksen ulkomitat ovat noin seitsemän kertaa 14 metriä. Pirttipääty on vuorattu pystyлаudoituksella ja kamaripääty pystyrimalaudoituksella. Seinän yläosassa on pystylauta. Pihan puoleisella sivulla keskellä runkoa on avokuisti, jonka satulakattoa kannattelevat valkoiseksi maalatut pylväät.

Peräkamarin ja pirtin päätyikkuna ovat yhdeksänruutuisia, muut kuusiruutuisia. Pirtin puoleisessa päätykolmiossa on rinnakkain kaksi kärjellään seisovan suorakulmion muotoista ikkuna-aukkoa. Nurkka- ja karmilaudat sekä puitteet on maalattu valkoisiksi. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena huopa.

Rakennuksen sisätilojen pintoja on osin uusittu ja huonejärjestys on alkuperäinen. Talon keskellä on porstua, jonka pihan puoleiselta sivulta nousevat portaat yläkertaan, Porstuan takana on peräkamari, josta päästään taempan päätykamariin. Päätykamarien välinen oviaukko on suljettu ja pihan puoleiseen päätykamariin päästään vain eteisestä. Kamareissa on pystyuunit. Etukamaria on käytetty keittiönä. Pirtin uuni on uusittu.

Vastapäätä asuinrakennusta on hirsirunkoinen pitkäaitta. Sen eteläpäädyssä on kaksi ovea joista päästään vaate- ja vilja-aittaan. Rakennuksen satulakaton katteena on huopa ja perustuksena luonnonkivet.

Pihan lounaiskulmassa pitkäaitan päädyn kohdalla on pienehköä erillisaitta, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, jonka katteena on päre. Salvos on pitkänurkkainen. Rakennus on mahdollisesti ollut talli.

Entinen asuinaitta on siirretty muiden rakennusten itäpuolelle myllykosken rantaan vuonna 1989. Se on yksikerroksinen hirsirakennus, vuoraamaton ja maalaamaton, salvos on pitkänurkkainen. Aitan seinässä on vuosiluku 1864. Oven pihtipieli on uusittu.

Sauna on aitan vieressä, aivan kosken rannalla. Sen tarkkaa ikää ei tiedetä mutta luultavasti se on rakennettu Nikkarisen aikaan eli 1900-luvun alkupuolella. Hirsisalvos on veistetty lohenpyrstölle. Saunan vuoraus on uusittu, samoin satulakaton katteena oleva päre. Sauna on aiemmin ollut uloslämpiviä, nyt siitä on tehty savusauna. Saunassa on ollut kaksi huonetta, toinen ilmeisesti pyykinpesuun tarkoitettu saunakamari, josta on tehty pukuhuone. Sukevantien vastakkaisella puolella, noin sadan metrin päässä tiestä on rinteeseen rakennettu kookas puimala. Se on rankorunkoinen ja perustuksena ovat luonnonkivet. Monilappeisen katon katteena ovat päreet.

Partala

Aatami Partanen on Sukevan nimihistoriaa tutkineen Matti Kumpulaisen mukaan tullut talolliseksi Lapinkylälle vuonna 1831. Sukevalle Partaset ovat tulleet jo 1770-luvun alussa Haapajärveltä. Nykyinen Partala on Kumpulaisen mukaan osa Leinolan tilaa, joka jaettiin Partasten, Eskelisten ja Sirviöiden kesken vuonna 1886.

Mikko Partasen omistaman Partalan asuinrakennus on valmistunut vuonna 1926. Sen on rakennuttanut Paavo Partanen. Talo on yksikerroksinen hirsirakennus, jonka ulkoasu ja sisätilat ovat säilyneet kohtalaisen hyvin alkuperäisen kaltaisena. Perustuksena ovat kiilakivet ja satulakaton katteena on pelti. Ikkunat on uusittu vuonna 1975, pylväiden kannattelema avokuisti pihan perällä on alkuperäinen.

Huonejärjestyksessä on tehty pieniä muutoksia. Rakennuksen keskellä on porstua, josta päästään kellariin ja ullakolle. Porstuan takana on kamari, itäpäädyssä on keittiö ja pirtti ja länsipäädyssä kaksi kamaria. Pirtissä on kiilakivistä tehty uuni ja seiä kiertävät pitkät penkit. Porstuan peräkamarin tiloihin on tehty pesuhuone ja sauna. Osa uuneista on uusittu.

Pihapiirissä on myös vanhoista hirsistä koottu vaate- ja eloaitta. Se on ollut käytössä vielä 1970-luvulla. Partalan edellinen asuinrakennus oli noin 50 metriä nykyisen pohjoispuolella. 1980-luvun puolivälissä purettu navetta on ollut asuinrakennuksen luoteispuolella.

Uudispiha

Ville Niskasen omistama uudispiha Sukevanmäellä on erotettu viereisestä Vanhapihan tilasta. Sen rakennukset ovat haastattelutietojen mukaan Tuorilaisten suvun rakentamia. Niskaset ovat tulleet paikalle 1920-luvun alussa.

Pihapiiri on tiivis ja suljettu. Siihen kuuluu asuinrakennus, kaksi aittaa ja kookas "vinkkelinavetta", jonka päädyistä on purettu talli. Pienen matkan päässä muiden rakennusten koillispuolella on entinen riipi, josta on myöhemmin tehty toinen navetta ja talli, sillä tilalla on asunut kaksi veljestä ominen talouksineen.

Asuinrakennus pihan koillisivulla on vuodelta 1860. Sen kaakkoispäädyssä on kookas pirtti. Keskellä runkoa on porstua ja sen takana ruokahuone ja luoteispäädyssä kaksi kamaria. Rakennuksessa on korkea luonnonkiviperustus ja sen satulakatto on osin päällystetty pellillä, osin päreellä. Hirsirungon vuoraus on tehty läheisellä Sukevan sahalla sahatuista laudoista. Seinän alaosassa ikkunoiden alapuolella on pystylauditus ja muu seinä on vuorattu vaakalaudoituksella. Pihan puoleisella sivulla on lautarakenteinen ja satulakattoinen kuisti. Rakennuksen iästä kertovat porstuan pariovet, jotka on tehty leveistä laudoista, ja joihin on kaiverrettu vinopanelointia muistuttavat urat.

Pihan luoteissivulla on kaksi yksikerroksista erillisaittaa joiden välissä on puuvarasto. Lähempänä asunrakennusta sijaitseva aitta on entinen eloaitta, jonka hinkalot on tehty leveistä kirveellä veistetyistä leudoista. Haastattelutietojen mukaan aitta on viime vuosisadalta.

Sen hirsirunko on maalaamaton ja vuoraamaton ja salvos pitkänurkkainen. Aitan ovilaudat on vanhaan tapaan uritettu vinopanelointia muistuttaen. Uritus on "kaksinkertainen", sillä leveän uran pohjalla kulkee toinen syvämpi ura. Aitan perustus on luonnonkiveä.

Vaateaitta on sekin hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton, mutta sen katto on uusittu pulpettikatoksi ja yläosa vuorattu pystyrimalaudoituksella. Vaateaitan ikää ei varmasti tiedetä, se lienee peräisin 1800-luvulta.

Vuonna 1862 rakennettu navetta on osin hirsi- ja osin rankorunkoinen kookas rakennus. Sen runko on ollut L-kirjaimen muotoinen. Pitempi rungon osa sijaitsee vastapäätä asuinrakennusta ja lyhyempi sulkee pihan kaakon puoleisen sivun. Tämä pääty on lyhentynyt, sillä siinä ollut talli on purettu ja jäljellä on vain aitta. Piha on siis aikaisemmin ollut lähes umpinainen, vain asuinrakennuksen ja eloaitan välissä on ollut isompi aukko.

Muiden rakennusten pohjoispuolella on riihi, josta on tehty talli ja navetta viidelle lehmälle. Sauna on siirretty nykyiselle paikalleen metsän reunaan noin 50 vuotta sitten.

Vanhapiha

Pekka Vidgrenin omistama Vanhapiha Sukevanmäellä on haastattelutietojen mukaan entinen Kauppisten asuinpaikka, joka vuonna 1857 on siirtynyt Vidgrenien omistukseen. Pihapiiri on muuttunut ja uusiutunut. Ensimmäinen asuinrakennus on sijainnut nykyisen lounaispuolella. Se on ollut savupirtti, jonka runko on siirretty pienen matkan päähän notkelmaan ja sitä käytetään nykyään varastona. Sen vieressä on vanha riihi.

Nykyinen asuinrakennus on valmistunut vuonna 1921, mutta sen ulkoasu ja sisätilat on uusittu ja korjattu ja taloon on tehty matala laajennus. Pihapiirin vanhinta rakennuskantaa edustavat kaksi aittaa, päreellä vuorattu erillisaitta, joka on nyt puuvajana, sekä kookas pitkäaitta, joka on varastona ja kesäisin nukkumapaikkana. Nykyinen navetta on rakennettu vuonna 1952. Paja on purettu.

Pitkäaitan seinässä on vuosiluku 1848. Se on rakennettu samalla paikalla sijainneen luhtiaitan tilalle. Aitta on kaksikerroksinen hirsirakennus, sen ulkomitat ovat noin yksitoista kertaa viisi metriä. Aitan lounaispääty ja kaakon puoleinen takaseinä on vuorattu pystyilaudoituksella. Perustus on luonnonkiveä ja satulankaton katteena huopa.

Pihan puoleisella sivulla on kolme sisäänkäyntiä, joiden ovet ovat leveistä pystyilaudoista. Lautoihin on kaiverrettu vinopanelointia esittävä kuvio. Lukot ovat käsin taottuja. Aitan lounaispääty on ollut liha- ja ruoka-aittana ja kaksi muuta huonetta vaateaittoja, joissa on myös nukuttu kesäisin.

Akonniemi

Akonsuolle, A.Ahlström Oy:n maille, perustettiin 1950-luvun alussa useita asutustiloja. Paikalla ei aiemmin ollut asutusta ja tulijat joutuivatkin keskelle metsää. Nykyään Akonjoella on ryhmä jälleenrakennuskauden pihapiirejä, joiden ympärillä levittäytyvät peltoaukeat. Yksi näistä on Akonniemi, jonka on rakentanut Lassi Komulainen.

Akonniemen asuinrakennus on tyypillinen puolitoistakertainen jälleenrakennusajan asuintalo, satulakattoinen ja vuorattu vaakalaudoituksella. Rakennuksen perustus on betonia ja kellarikerroksessa on sauna ja pesutilat. Pihasivulla on kuisti, jonka katteeksi katon pihan puoleinen lape laskeutuu. Ikkunoita on uusittu, muutoin talon ulkoasu on jotakuinkin alkuperäisen näköinen.

Vastapäätä asuinrakennusta on kookas navetta, jonka lounaispääty on tiiliverhoiltu. Muutoin rakennus on rankorunkoinen ja vuorattu keltaiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella. Navetan keskiosassa on heinälato ja päädyssä puuvarasto. Myös navetan perustus on betonia. Satulakaton katteena ollut huopa on korvattu pellillä.

Hankamäki (Yläpiha)

Hankamäki Sonkakoskella on vanha asuinpaikka, Eskelisiä on siinä asunut tiettävästi jo ainakin viiden sukupolven ajan. Pihapiiri sijaitsee Hyllymäentien ja Poromäentien risteyksen eteläpuolella. Rakennuspaikka on puiden suojaama mäenrinne Sonkajärven Kumpuselkään laskevan Hankalammen pohjoispuolella. Rakennusten eteläpuolella aukeavat aukeat peltomaisemat.

Hankamäen asuinrakennus on entinen savupirtti, jota on uusittu ja korjattu useaan kertaan. Rakennuksen alkuperäinen kamari- eli eteläpääty on sekin kertaalleen purettu ja rakennettu uudestaan ja koko rakennus on peruskorjattu vuonna 1982. Tällöin se on saanut pystylautavuorauksen ja yläkerta on otettu asuinkäyttöön.

Rakennuksen satulakaton molemmilla lappeilla on frontonit ja pihan puolella sisäänkäynnin yllä koristeellisten pylväiden kannattelema katos. Päädyssä on toisessa kerroksessa päätyikkunan lisäksi kolme puoliympyrän muotoista pientä ikkuna-aukkoa. Katteena on ruskeaksi maalattu pelti.

Sisätilat on käytännöllisesti katsoen uusittu. Pirtin hirsiseinät ovat säilyneet, samoin 1939 kiilakivistä rakennettu kookas uuni, jonka kivet on tuotu Vänninmäeltä. Huonejärjestys on pääpiirteissään entinen.

Vastapäätä asuinrakennusta pihan itäisivulla on kookas, rungoltaan T-kirjaimen muotoinen hirsirunkoinen navetta. Se on maalattu punaiseksi valkoisin nurkkalaudoin, puittein ja listoin. Navetta on ollut käytössä vuoteen 1991 asti.

Muita pihapiirin rakennuksia ovat kaksi aittaa pihan eteläisivulla sekä kalustovaja ja riihi asuinrakennuksen länsipuolella varsinaisen pihapiirin ulkopuolella. Kookas navetta/talli, jonka hirsirunko on peräisin 1870-luvulta, on siirretty pihapiiristä loitommalle mäen rinteeseen ja on nyt varastona.

Parhaiten säilynyt lienee 1900-luvun alussa tehty vilja-aitta. Se on pienehkö punaiseksi maalattu vuoraamaton hirsirakennus. Siinä on satulakatto ja perustuksena ovat luonnonkivet. Vilja-aitan viereen on vuonna 1965 rakennettu entisistä asuinrakennuksen hirsistä toinen erillisaitta, jota käytetään nukkumapaikkana.

Asuinrakennuksen länsipuolella on 1950-luvulla tehty kalustovaja ja jonkin matka kauempana hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton riihi 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Navetan takana on aiemmin ollut keittokota, jonne on päästy navetan rungon keskellä olevan kulkuaukon kautta. Pihan maantien puoleisella sivulla on ollut pihanpäärakennus, joka on purettu. Piha on siis ollut umpi-pihatyyppiä. Pihanpäärakennuksessa on ollut kaksi kamaria asuinhuoneina ja sen pihan

puoleisella sinulla on ollut avokuisti. Se on ollut talon työntekijöiden ja välillä myös vanhemman isäntäväen asuntona.

Pihapiiriin on kuulunut useita muita aittoja, joista kaksi on 1900-luvun alkupuoliskolla perinnönjaon yhteydessä siirretty naapuriin Alapihan pihapiiriin. Niiden lisäksi on pihapiiristä purettu suuri savusauna.

Alapiha

Jukka Eskelisen omistama Alapiha Sonkakoskella on erotettu Hankamäestä 1800-luvun loppupuolella. Navetta ja osa pitkäaitasta on tuotu Hankamäeltä 1910-luvun alussa, kun Paavo Eskelinen muutti Alapihaan. Niiden lisäksi nykyiseen pihapiiriin kuuluu asuinrakennus, kaksi saunaa, lato ja alkuperäiseltä paikaltaan siirretty hirsinen kota. Muiden rakennusten länsipuolelle on vuonna 1988 rakennettu uusi asuinrakennus. Poromäentien vastakkaisella puolella on riihi ruumenhuoneineen sekä riihilato.

Pihapiiri sijaitsee Hankalammen pohjoispuolella. Lammen rannat on raivattu pelloiksi. Rakennusten sijoittelu on selkeä, mutta suljettua pihaa niistä ei ole muodostunut.

Haastattelutietojen mukaan ovat Eskeliset tulleet näille seuduille jo 1600-luvulla ja ensimmäinen heidän rakentamansa pihapiiri on sijainnut nykyisen Alapihan tienoilla.

Vuonna 1913 rakennettu asuinrakennus on kookas hirsitalo, sen rungon leveys on 8,6 metriä ja pituus yli 19 metriä. Rakennus on vuonna 1947 vuorattu vaaleankeltaiseksi maalatulla vaakaponttilaudoituksella. Perustuksena ovat kiilakivet ja satulakaton katteena on tiili, joka sekkin on asennettu 1940-luvun lopulla. Pulpettikattonen kuistin yllä on frontoni. Kuusiruutuiset ikkunat ovat alkuperäisiä.

Kuistin kautta tullaan porstuaan, jonka vieressä pihan puolella on pienehkö kamari. Talon takasivulla on porstuan ja kamarin levyinen entinen maituhuone, joka nyt on keittiönä. Itäpäädyssä on pirtti ja länsipäädyssä kaksi kamaria.

Sisätiloissa on tehty joitakin muutoksia, pirtin uuni on purettu vuonna 1962 ja tilalle on tehty peltikuorinen leivinuuni. Talossa oli alunperin ns. makaava piippu, eli päädyn kamareiden uuneista kulki lähes vaakasuora savukanava pirttipäädyn hormistoon ja piippuun. Se purettiin vuonna 1962. Entisen uunin kohdalle tehtiin pesu- ja wc-tilat sekä uloskäynti. Nyt tätä kautta päästään talon takasivulle vuonna 1991 valmistuneeseen laajennukseen.

Kamareiden uunit on purettu ja taemman päätykamarin ja nykyisen keittiön väliseen seinään on tehty oviaukko.

Pihan itäisivulla, asuinrakennuksesta katsoen vasemmalla, on parisenkymmentä metriä pitkä aitta, jonka vanhimmat osat on siirretty viereiseltä Hankamäen tilalta vuonna 1915. Aitta on kaksikerroksinen, vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus. Sen perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena on tiili. Pihan puoleisella sivulla on viisi sisäänkäyntiä, joiden yllä on luukut.

Aitan pohjoispääty on siirretty Hankamäestä. Tätä osaa on käytetty vilja-aittana ja sen vieressä on puuvarasto. Seuraavina on kaksi nukkuma-aittaa. Vasemmanpuoleinen on tyttöjen aitta ja vaateaitta

ja oikeanpuoleinen poikien aitta, joka on ollut myös vilja-aitta. Näiden aittojen ovet on tehty kookkaista pystyлаudoista, joihin on kaiverrettuleveät urat. Lukot ovat kyläsepan työtä.

Navetta on pihan eteläsivulla. Se on siirretty Hankamäestä heti asuinrakennuksen valmistuttua 1910-luvun alkupuoliskolla. Navetta on alunperin rakennettu vuonna 1896. Se on leveärunkoinen hirsirakennus, suurimmaksi osaksi vuoraamaton ja maalaamaton. Satulakaton katteeksi on päreen sijalle asennettu pelti ja pihan puoleiselle sivulle on vuonna 1958 tehty matala harkkorunkoinen AIV-torni. Navetan itäpäädyssä on lato ja länsipäädyssä on ollut talli. Sisätiloja on uusittu karjanhoidon tarpeiden mukaan.

Asuinrakennuksen edessä on ollut hirsirunkoinen kota, jota on käytetty karjan rehun valmistukseen. Kota on siirretty asuinrakennuksen koillispuolelle ja se on nykyään verstaana ja varastona. Vanha sauna on purettu, ja sen hirsistä on tehty kaksi saunaa, toinen rantaan ja toinen pihan länsisivulle.

Jyrkäntien pohjoispuolella, pienen matkan päässä muusta pihapiiristä on riihi ja entinen puimala. Riihi on rakennettu vuonna 1916 ja sitä käytetään kuivaamona. Puimala on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1927. Riihi on maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, sen takaosassa on pulpettikattoinen ruumenhuone. Salvos on lyhytnurkkainen ja siinä on loivakulmainen lohenpyrstö. Riiehen oviaukkoa on suurennettu, samoin riihen ja ruumenhuoneen välistä ovea. Puimalan eteläpääty on hirsirunkoinen, se on alunperin ollut höyrykoneen eli lokomobiilin suoja.

Nevala

Taavetti Nenolan omistama Nevalan tila sijaitsee Sonkakoskella Hyllymäentien varrella. Sen pihapiiriin kuuluu useita rakennuksia. Niiden sijoittelu on vapaata, tiivistä umpihaa ei ole syntynyt. Asuinrakennus ja aikaisempi navetta ovat sijainneet lähempänä toisiaan, asuinrakennusta on siirretty ja navetta uusittu. Nevala on Hankamäen entinen torppa, joka itsenäistyi vuonna 1947. Tällöin rakennus on saanut nykyisen ulkoasunsa, se on vuorattu pystyrimalaudoituksella ja yläkertaan on rakennettu kaksi kamaria. Rakennuksen perustuksena on betoni ja kuusiruutuiset ikkunat lienevät alkuperäiset. Rungon pihan puoleisella sivulla on satulakattoinen kuisti.

Pihapiirin vanhimpia rakennuksia ovat vaateaitta ja eloaitta. Ne kumpikin lienee rakennettu vuosisadan vaihteessa tai aiemmin. Molemmat ovat vuoraamattomia hirsirakennuksia, joiden satulakattojen katteeksi on asennettu pelti. Perustuksena on luonnonkivi. Aitat on maalattu punaisiksi valkoisin nurkka- ja karmilaudoin.

Vaateaitta on lähempänä asuinrakennusta. Se on pienikokoinen erillisaitta, jota käytetään nykyisin nukkuma-aittana. Salvos on lyhytnurkkainen. Eloaitta, joka on varastona, siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1939. Se oli aiemmin asuinrakennuksen ja navetan yhteydessä pihan eteläsivulla. Sen perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteeksi on asennettu pelti. Rakennusta on jatkettu päädystään rankorakenteisella osalla ja sen takana on kylkiäinen. Aitassa on hirsiset hinkalot. Eloaitan ovien vinot tukirakenteet on maalattu valkoisiksi Ylä-Savossa tyypilliseen tapaan.

Riihi on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1924. Riihi on kookas vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus. Sen rakentamiseen on haastattelutietojen mukaan käytetty edellisen pirtin hirsiiä. Riihen sisätilat uuneineen ovat säilyneet entisen kaltaisina ja sitä käytetään nykyisin jyvävarastona. Riiehen liittyvässä kylkiäisessä, joka on kalustovajana, on vanha puimakone.

Saviniemi

Saviniemi on nelisen kilometriä pitkä niemi Sonkakoskella Sonkajärven ja Kumpusselän välissä. Se on Matkusjoen vesireitin varrella ja niemellä on useita iäkkäitä asuinpaikkoja. Lähes kaikki vanhat pihapiirit ovat kuitenkin hävinneet.

Kalliossa, joka on lähes kolmesataa vuotta vanha asuinpaikka, on lähes kaikki vanhat rakennukset purettu, viimeisimpänä päärakennus. Alunperin on tilan talouskeskus sijainnut nykyisen pihapiirin kaakkoispuolella ja pihapiiri on ollut umpipiha.

Heikkilän ja Niemen 1800-luvulla rakennetut asuinrakennukset ovat nykyään varastoina. Heikkilän entisen asuinrakennuksen ikkunoissa on saman tyyppinen koristelu kuin Partasten talossa Löytöylänmäellä. Talo on siirretty nykyiselle paikalleen 1920-luvulla. Pihapiirissä, vastapäätä uutta asuinrakennusta on pitkäaitta, jonka toinen pääty lienee 1800-luvun puolelta.

Niemen päärakennuksen kookas pirtti on säilynyt, mutta talon toiseen päätyyn on tehty autotalli. Navetta on purettu. Pihapiirissä on myös vilja-aitta, joka sekin lienee rakennettu vuosisadan vaihteessa.

Kumpunen ja Kokkonieni sijaitsevat vierekkäin Saviniemen keskiosassa. Molemmat ovat tyhjillään, Kumpusta käytetään kesäasuntona. Kumpusen päärakennuksen kamaripääty on siirretty Kokkoniemeen ja Kumpuiseen jäänyt osa on purettu ja tilalle rakennettu uusi asuinrakennus. Viime vuosisadalla rakennettu navetta ja aitta ovat Kumpusen alkuperäisiä rakennuksia.

Koskela (Mustola)

Koskela, joka tunnetaan myös Mustolana, sijaitsee lähellä Sonkakoskea Tetricoskentien ja Poromäentien risteuksen luoteispuolella. Rakennukset on sijoitettu mäen rinteeseen juurelle suojaisaan paikkaan. Tien ja pihan välillä on rivi korkeita kuusia.

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi kaksikerroksinen aitta ja kookas navetta. Asuinrakennuksen pohjoispuolella on toinen pienempi aitta ja sauna. Pienen matkan päässä rinteeseen alla Tetricoskentien vastakkaisella puolella on riihi jota nykyisin käytetään työkaluvarastona. Vuonna 1974 rakennettu uusi asuinrakennus on sijoitettu erilleen vanhasta pihapiiristä hieman ylemmäksi rinteeseen.

Haastattelutietojen mukaan Mustosten suku on tullut Koskelaan vuonna 1875. Ensimmäinen asukas on ollut Johan Fredrik Mustonen. Hänen poikansa on ollut Juho Edvard Mustonen. Siitä, onko paikalla ollut asukkaita jo ennen tätä, ei ole varmaa tietoa.

Asuinrakennus pihan länsisivulla on kookas hirsitalo. Sen pirttipääty on rakennettu vuonna 1911 ja kamarit on tuotu vuonna 1928 Kalliomäeltä. Vuonna 1947 on rakennusta korotettu ja yläkertaan on tehty kaksi asuinhuonetta. Samalla pihan puolella ollut kuisti on vuorattu limilaudoituksella ja korotettu nykyiseen korkeuteensa poikkipäädyksi. Talon alle on valettu kellari ja perustaa on vahvistettu betonilla. Samana vuonna on tehty myös pystyuunit. Asuinrakennuksen perustuksena on kiilakivi. Hirsirunko on vuorattu pystyrima- ja vaakalaudoituksella, joka on maalattu punaiseksi. Kamaripäädyksen seinän alaosa on pystylaudoitu. Nurkkalaudat, puitteet, räystäslaudat ja karmit ovat valkoisia. T-puitteiset ikkunat, joiden ruudut on välipuitteilla jaettu pienempiin osiin, lienevät alkuperäiset.

Pirtti on rakennuksen eteläpäädyssä, sen koko on noin kahdeksan kertaa yhdeksän metriä. Seuraavina ovat porstua ja keittiö, jonne pääsee myös pirtistä. Pirtin laipion poikki kulkee kookas

pilarihirsi ja seinänvierustoja kiertävät pitkät penkit. Uuni on uusittu. Kamaripäädystä on pihan puolella etuhuone, jonne päästään porstuasta ja sen takana on kaksi kamaria.

Rakennuksen sisätilat ovat pääpiirteissään säilyneet 1900-luvun asussa. Huonetilamuutoksia ei ole tehty, pintoja on osin uusittu.

Vastapäätä asuinrakennusta on vuonna 1913 rakennettu navetta, jonka 13 metriä leveä ja 36 metriä pitkä runko on osin kiveä, osin puurakenteinen. Puuosat on vuorattu vihreäksi maalatulla pystyrimalauoituksella. Kiviseinien välissä on eristyksenä 10-15 sentin paksuinen multakerros.

Navetan loivan satulakaton katteena on pelti. Navetan pohjoispäädystä on pulpettikattoinen vuorattu rehusiilo. Toinen ajosilloista on purettu. Navetan sisätilat on uusittu vuonna 1972.

Näiden rakennusten eteläpuolella lähellä tietä on 1800-luvun lopulla rakennettu vilja-aitta. Sen hirsisalvos on pitkänurkkainen ja hirsien päät on maalattu valkoisiksi. Runko on vuoraamaton ja maalattu punaiseksi. Aitan perustus on luonnonkiveä ja satulakaton katteena on pelti. Aitan sivulla on kaksi sisäänkäyntiä. Pohjoispäädystä on runkorakenteinen laajennus, jossa on traktoritalli.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi pienempi nukkuma-aitta, sauna ja riihi. Aitta on rakennettu 1930-luvulla. Se on yksikerroksinen hirsirunkoinen rakennus, jonka toisessa päädystä on puuvarasto ja toisessa makuuaitat. Aitta ja sauna sijaitsevat asuinrakennuksen ja navetan pohjoispuolella. Sauna on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1948 ja sitä on siirron yhteydessä pienennetty. Alunperin se on rakennettu 1900-luvun alussa tai aiemmin. Sauna on punaiseksi maalattu, osin hirs- ja osin rankorunkoinen rakennus.

Riihi on siirretty nykyiselle paikalleen Tetricoskentien varteen muun pihapiirin länsipuolelle jo 1800-luvulla. Aiemmin se on ollut myllylle johtavan tien varressa. Riihi on maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus.

Sonkakosken vesimylly

Sonkakosken mylly on Sonkajärven kunnan ainoa toiminnassa oleva vesimylly. Mustosten suku on harjoittanut mylläriä ammattina Sonkakoskella jo neljän sukupolven ajan. Ensimmäinen heistä oli Johan Fredrik Mustonen, joka asettui asumaan nykyisen Mustosen tilalle vuonna 1875. Anja Mähösen kirjoittaman Sonkakosken historiikin mukaan Sonkakosken ensimmäisen myllän omisti patruuna Franzen. Vuonna 1872 Johan Fredrik Mustonen osti myllyoikeudet yhden kiviparin myllyyn.

Myllyn sijaitsi kosken itärannalla. Se purettiin huonokuntoisena ja vuonna 1891 Johan Fredrik Mustonen rakensi omistamalleen länsirannalle uuden myllän. Vuonna 1911 Johan Fredrik Mustonen kuoli tapaturmaisesti ollessaan tervaamassa myllän rattaita. Työtä jatkoi hänen poikansa, Juho Edvard Mustonen. Juho Edvardin poika, Kalle Edvard Mustonen, rakennutti vuonna 1939 nykyisen myllyyn noin 300 metriä alavirtaan aikaisemman myllän paikasta.

Myllyn rakennusta suurempi urakka oli kanavan kaivaminen. Tämän kahden metrin syvyisen ja neljän metrin levyisen uoman kaivamiseen tarvittiin kaksitoista miestä. Mylly ja kanava valmistuivat viiden kuukauden työn jälkeen 2.10.1939.

Aluksi myllyn voimanlähteenä oli 75 hevosvoiman turbiini, joka kävi vesivoimalla. Kuusi taloa sai käyttösähkösä Sonkakosken myllystä. Lisäksi turbiini antoi käyttövoiman sirkkelisahalle ja myllylle sekä puimakoneelle. Omistajansa lisäksi mylly työllisti yhden päätoimisen myllärin.

Myllyn toiminta lopetettiin vuonna 1969, mutta 1980-luvun lopulla nykyinen omistaja Mikko Mustonen aloitti myllyn kunnostuksen ja 2.10.1989 mylly käynnistettiin uudelleen. Kunnostustöihin kuuluivat mm. uuden turbiinin asennus ja "konehuoneen" uusiminen.

Nykyisin myllyn voimanlähteenä on turbiini, joka tuottaa sähköä myllyn toimintaan ja Mustosten tilalle. Voiman pudotuskorkeus on 4,5 metriä ja veden virtaus kuutiometri sekunnissa. Myllyssä on kaksi kiviparia, lestauskone ja ryynikone.

Myllyn pohjoispuolella on ollut 1940-luvulla rakennettu myllytupa piharakennuksineen, mutta se on purettu 1970-luvun puolivälissä.

Huovila

Huovila sijaitsee Sonkajärven Pohjinlahden pohjoispuolella, pienen matkan päässä poromäen tiestä. Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi aitta ja 1950-luvulla rakennettu navetta. Aitta on maalaamaton ja vuoraamaton hirsirunkoinen ja satulakattoinen pienehkö pitkäaitta, jonka sivuilla on kaksi sisäänkäyntiä.

Huovilan asuinrakennus on rakennettu vuonna 1897. Sen rakentaja on ollut Tuomas Huovinen. Talo on hirsirunkoinen ja vuorattu punaiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella. Kuusiruutuisten ikkunoiden karmilaudat ja puitteet sekä räystäös- ja nurkkalaudat on maalattu valkoisiksi. Pihan puoleisella sivulla on satulakattoinen kuisti, jonka ikkunat ovat neliruutuiset. Rakennuksen eteläpäädyssä on pirtti ja pohjoisessa kamari. Sisätilat ovat säilyneet vuosisadan alkupuolen asussa, pirtissä on hirsiseinät ja uuni on alkuperäinen.

Löytölänmäki

Löytölänmäki lienee yksi Sonkajärven vanhimpia asuinpaikkoja. Sen asuttajina tunnetaan Partaset jo 1500-luvun puolivälistä. Suvun nimi oli tällöin Rautaparta. Partasten suku onkin täältä levinyt muunmuassa Suomäkeen ja Huutolahteen sekä Iisalmen Partalaan.

Löytölänmäen pihapiiriin kuuluu useita rakennuksia. Iäkkäämpiä niistä ovat vanha asuinrakennus ja kolme aittaa pihan itäisivulla. Näitä vastapäätä on vuonna 1961 rakennettu navetta. Uusi asuinrakennus on pihan pohjoispuolella. Riihi on muiden rakennusten itäpuolella alempana rinteessä ja sen lähellä on entisen pajan hirsikehikko.

Rakennukset sijaitsevat näen päällä, niitä ympäröi avoin peltomaisema. Pihapiiri on selkeä, mutta ei umpihan tavoin suljettu. Edellinen navetta sijaitsi lähempänä päärakennusta. Silloisen pihan pohjoispuolella oli pitkäaitta, joka siirrettiin pihan itäisivulle nykyisen asuinrakennuksen tieltä.

Navetan länsipuolella on entinen Alapihan pihapiiri. Osa sen rakennuksista on edelleen käytössä. Löytölänmäen lounaispuolella on sijainnut myös Uudispiha-niminen tila, joka sekin on erotettu Löytölänmäestä. Uudispihan rakennuksia ei ole säilynyt. Lisäksi on mainittava Löytölänpuron varrella sijaitseva puromylly.

Asuinrakennus pihan itäisivulla on kookas hirsitalo. Sen rungon leveys on noin yhdeksän metriä ja pituus noin kaksikymmentä metriä. Sen pohjoinen eli pirttipääty on uusittu vuonna 1929 ja kamaripääty on peräisin vuodelta 1908. Rakennuksen perustus on luonnonkiveä ja hirsirunko vuoraamaton. Ikkunat ovat T-puitteiset ja karmilaudat on koristeltu taidokkain leikkauksin. Satulakaton katteena on päre.

Rakennuksen pihan puoleisella sivulla on vuonna 1929 rakennettu kuisti, josta päästään porstuaan. Porstuasta on käynti pohjoispäädyn pirttiin ja keittiöön ja eteläpäädyn kamareihin. Porstuasta johtavat myös portaat ullakolle ja myöhemmin rakennettuun kellariin.

Pirtti on säilynyt parhaiten alkuperäisessä asussaan. Sen nurkassa on kookas uuni ja hirsipintaisia seiniä kiertävät pitkät penkit. Kamaripäädyn seinäpinnat on levytetty ja maalattu ja uunit uusittu noin 30 vuotta sitten. Ikkunat lienevät alkuperäiset.

Asuinrakennuksen kaakkoispuolella on kolme hirsirunkoista ja vuoraamatonta aittaa. Pitkäaitta on siirretty nykyiselle paikalleen uuden asuinrakennuksen tieltä. Kaksi muuta, vilja-aitta ja pikkuaitta ovat muistitiedon mukaan alkuperäisillä paikoillaan. Aittojen iästä ei ole tarkkaa tietoa.

Kaksikerroksinen vilja-aitta lienee vanhin pihapiirin rakennuksista, mahdollisesti 1800-luvun alusta tai peräti 1700-luvulta. Se sijaitsee kauempana asuinrakennuksesta kuin muut kaksi. Aitan oviaukko on suunnattu etelää kohti. Ulkomitat ovat noin neljä kertaa neljä metriä.

Perustuksena on luonnonkivien varassa lepäävä hirsikehikko ja satulakaton katteena on päre. Poskihirret aitan ovisivulla ovat pitkät ja etuseinä on oviaukon yläpuolelta ulotettu muutaman hirrenleveyden verran ulospäin. Salvos on pitkänurkkainen. Aitan ovelta on käsin taottu lukko ja sisällä on kirveellä veistettyjä hinkaloita myös toisessa kerroksessa.

Vanhan asuinrakennuksen vieressä, oviaukko länteen suunnattuna on asuinaittana käytetty pikkuaitta. Se on vilja-aittaa pienempi ja matalampi, vuoraamaton ja maalaamaton pitkänurkkainen rakennus. Matalassa ovelta on leveät pystylaudat. Aitan perustuksena ovat luonnonkivet ja sen satulakaton katteena on päre.

Siirretty pitkäaitta on alunperin ollut vaate- ja jauhoaitta. Siinä on kaksi sisäänkäyntiä asuinrakennuksen puoleisella sivulla. Ulkoasultaan se on vanhempien aittojen kaltainen.

Erillään muista rakennuksista, niiden itäpuolella ja hieman alempana mäen rinteessä lähellä metsän reunaa on entinen riihi. Sekin on vuoraamaton ja maalaamaton hirsirunkoinen rakennus, jonka satulakaton kateena on päre ja perustuksena luonnonkivi. Riihen takaosasta on purettu ruumenhuone.

Pienen matkan päässä riihestä on entisen pajarakennuksen hirsirunko, joka on siirretty nykyiselle paikalleen. Tämä rakennus on nykyisin varastona. Tulotien varressa muiden rakennusten eteläpuolella on hirsirunkoinen kookas varasto.

Alapiha

Löytölänmäen pihapiirin länsipuolella on entisen Alapihan pihapiiri. Siihen on kuulunut asuinrakennuksen lisäksi navetta ja kaksi aittaa. Alapiha on erotettu Löytölänmäen kantatilasta, mutta jäänyt asumattomaksi ja liitetty takaisin Löytölänmäkeen 1800-luvun lopulla. Kaikki

Alapihan rakennukset ovat hirsirunkoisia, maalaamattomia ja vuoraamattomia pienehköjä yksikerroksisia rakennuksia, joiden perustuksena on luonnonkivi.

Asuinrakennus on purettu ja navetan jatkeeksi on 1920-luvulla rakennettu puimala, jota nykyisin käytetään kalustovajana. Jyväänta on edelleen alkuperäisessä käytössään. Toisesta aitasta, joka sijaitsee asuinrakennuksen päädyssä vastapäätä navettaa, on tehty kalustoliiteri.

Navetta ja asuinrakennus ovat sijainneet hyvin lähellä toisiaan, noin kymmenen metrin etäisyydellä. Navetta ei ole käytössä.

Puromylly

Noin puolentoista kilometrin päässä Löytölänmäen pihapiiristä koilliseen Löytölänpuron varrella on sängen hyvin säilynyt puromylly. Sen ikää on vaikea arvioida, sillä myllyn koneiston ja sitä suojaavan rakennuksen osia on uusittu vähän kerrallaan kautta myllyn historian. Paikalla lienee ollut mylly jo viime vuosisadan puolella ja nykyisen rakennuksen joidenkin osien ikä lienee yli sata vuotta. Myllyä on käytetty pääasiassa syys- ja kevättulvien aikaan. 1950-luvulla se oli pärehöylän voimanlähteenä.

Myllyn koneistoon kuuluu kookas, halkaisijaltaan yli kaksimetrisen vesiratas, johon vesi johdettiin purosta ränniä pitkin. Vesiränni on lahonnut ja siitä on jäänyt vain vähäisiä jäännöksiä. Vesirattaan vaaka-akselilta voima siirrettiin puisen laitteiston kautta myllyrakennuksen yläosassa sijaitseviin jauhinkiviin.

Myllyrakennus on hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton. Hirsiä on monin paikoin uusittu. Satulakaton katteen on päre ja perustuksena luonnonkivi. Ikkunoita ei ole, mutta seiniin on vesirännin ja koneiston takia tehtyjä aukkoja.

Noin kilometrin päässä Löytölänjärvellä on tammi eli pato, jonka avulla on säädelty veden virtausta purossa.

Tyynelä

Anja ja Arvi Tsokkisen omistama Tyynelä sijaitsee Revonmäen pohjoispuolella lähellä Siivikontien ja Kauppilanmäentien risteystä. Kaikki nykyisen pihapiirin rakennukset puimalaa lukuun ottamatta on rakennettu 1920-luvun lopulla tai aikaisemmin ja ne ovat säilyneet poikkeuksellisen hyvin alkuperäisessä asussaan.

Tyynelä on aikaisemmin ollut kuopiolaisen liikemiehen Taavetti Lappalaisen kesäasunto eli "kesäkartano", jonka valtio lunasti ja luovutti pika-asutuksen yhteydessä Tsokkisille vuonna 1946.

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi piharakennus, jossa on liiteri, aitta, lato ja navetta, sen takana talli, vilja-aitta, sauna, kellari ja toinen aitta. Vuonna 1952 rakennettu puimala on näiden länsipuolella ja sen takana on iäkkäämpi riihirakennus.

Rakennukset muodostavat materiaaleiltaan ja sijoittelultaan yhtenäisen ja edustavan kokonaisuuden. Niiden sijoittelu on väljä, mutta pihatila on selkeä. Pihapiirissä on koivuja ja länsi- ja pohjoispuolella sitä rajoittaa puusto. Länsipuolella ovat viereisen maatilan pellot. Maantien puoleisella sivulla on kuusiaita. Korjaustoimissa on pyritty säilyttämään alkuperäisen pihapiirin olemus ja tunnelma.

Asuinrakennus sijaitsee pihan itäisivulla. Se on punaiseksi maalatulla vaakalaudoituksella vuorattu yksikerroksinen hirsitalo, jonka ikkunanpuitteet ja karmilaudat sekä räystääs- ja nurkkalaudat on maalattu perinteiseen tapaan valkoisiksi. Ikkunat ovat alkuperäiset.

Pihan puoleisella sivulla on satulakattoinen kuisti joka sekin on vuorattu laudoituksella. Satulakaton katteena on pelti ja perustuksena betonilla vahvistettu luonnonkivi.

Sisätilojen pintoja on jossain määrin uusittu, mutta huonejärjestys on säilynyt alkuperäisenä. Itäpäädyyn pirtissä on kookas hakatusta graniitista tehty uuni.

Pihan pohjoissivulla vastapäätä asuinrakennusta on kookas piharakennus, jonka itäpäädyssä on liiteri, sen vieressä aitta ja seuraavana lato. Nämä osat ovat puurunkoisia. Länsipäädyyn navetta on tiilirunkoinen. Navettaosan perustus on painunut ja tiiliseinät kallistuneet. Tämä rakennuksen osa kaipaa korjausta. Rakennuksen satulakaton katteena ovat Nerkoolta puretut kansakoulun kattotiilet.

Navettapäädyyn takana on hirsirunkoinen tali ja piharakennuksen länsipäädyyn vierellä sauna. Piharakennus ei ole aivan saman suuntainen kuin asuinrakennus vaan loivassa kulmassa siihen nähden. Pihan "avoimemmalla" sivulla on kaksi pientä puurunkoista rakennusta, aitta ja rinteeseen kaivettu kellari, jossa on myös kanala. Näissäkin rakennuksissa on tillikate.

Vilja-aitta on jouduttu siirtämään nykyisen Siivikontien linjauksen alta asuinrakennuksen kaakkoispuolelle. Sekin on punaiseksi maalattu hirsirakennus, jonka satulakaton katteena on pelti.

Lammaspuro

Lammaspuro Mäkikyläntien varrella on vanha asuinpaikka. Nykyinen asuinrakennus lienee jo neljäs tällä paikalla. Aikaisempi asuinrakennus on sijainnut lähes samalla kohtaa ja sitä edellinen on ollut nykyisen pihapiirin länsisivulla. Ensimmäinen pihapiiri on ollut nykyisen asuinrakennuksen kaakkoispuolella, mutta sen aikaisia rakennuksia ei enää ole jäljellä.

Lammaspuron omistajat, Kaupiset, ovat tulleet Vieremältä, Pyöreen Alapihasta Vänninmäelle Ristolaan (aiemmin Partala) ja vuonna 1902 on Pekka Kauppinen siirtynyt nykyiselle Lammaspurolle, jossa siihen asti on asunut loisia. Heistä tunnetaan ainakin Mikko Repo, joka oli paikan edellinen asukas.

Nykyinen pihapiiri on pääosin 1920-luvun aikaisessa asussa. Siihen kuuluu asuinrakennuksen lisäksi talli, osa navetasta, entinen vilja-aitta, riihi ruumenhuoneineen, sauna ja eloaitta. Rakennusten ulkoasu on yhtenäinen, lähes kaikki ovat maalaamattomia ja vuoraamattomia yksikerroksisia hirsirakennuksia. Rakennuspaikka on länteen viettävä peltoaukeiden ympäröimä rinne. Rakennusten sijoittelu on väljä mutta selkeä. Vaikka pihapiirissä onkin tapahtunut muutoksia, rakennuksia on siirretty ja osin purettukin, on Lammaspuro yksi parhaiten säilyneitä kokonaisuuksia Sonkajärvellä.

Lammaspuron asuinrakennus on valmistunut vuonna 1923 ja sitä on laajennettu vuonna 1926. Sen ulkomitat ovat 8 kertaa 16,5 metriä. Rakennus on hirsirunkoinen, vuoraamaton ja maalaamaton, salvos on lyhytnurkkainen. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena pelti. Ikkunat ovat alkuperäiset, puitejako on hieman muunneltu T-puite, jossa ylin ruutu on jaettu kolmeen osaan ja pystyruutujen alaosassa on lisäpuite. Pihan puolella on avokuistin tilalle 1980-luvulla tehty pulpettikattoinen kuisti.

Huonejärjestys on säilynyt lähes alkuperäisenä. Talon länsipäädyssä on pirtti, joka on säilynyt alkuperäisessä asussaan. Sen kookas hakatuista kivistä tehty uuni on ennallaan, mutta ei enää käytössä. Pirtin kalusteista on mainittava Hermannin Revon rakentama pöytä, johon on merkitty vuosiluku 1871.

Eteiseen eli porstuaan on tehty wc-tilat ja sisäänkäynnin paikka on muutettu. Porstuan takana olleiden keittiön maitohuoneen väliltä on purettu seinä ja pintoja on uusittu. Keittiö on nykyään itäpäädyksen pihan puoleisessa kamarissa jonka pintarakenteet ja kalustus on uusittu. Taempi kamari on makuuhuoneena.

Asuinrakennusta vastapäätä on ollut navetta, joka on tuotu Vänninmäen Ristolasta vuonna 1900. Se lienee rakennettu vuonna 1980 ja vain lato-osa, joka nyt on traktoritallina, on säilynyt. Navetta on leveärunkoinen hirsirakennus, sen satulakatto on katettu pelillä. Perustuksena ovat luonnonkivet. Päätyyn on tehty kookas oviaukko. Navetta on ollut läpiajettavaa tyyppiä, sen keskellä oli kuja, jossa oli silppumylly. Itäpäädyssä oli varsinainen navetta. Navetan eteläsivulla on ollut kanala, lampola ja sikala, mutta nämä on purettu.

Ihan itäisivulla alarinteen puolella on vuonna 1905 rakennettu kaksikerroksinen maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus. Sen salvos on pitkänurkkainen ja satulakaton katteena on pelti. Asuinrakennuksen puoleisessa päädyssä on ollut vaateaitta ja toisessa päädyssä talli. Rakennuksessa on kaksi sisäänkäyntiä, joiden yllä on luukut. Sisätilat ja ulkonäkö ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan.

Navetan purettu itäpääty on ulottunut lähelle tallia, eli pihapiiri on ollut käytännöllisesti katsoen suljettu kolmelta sivultaan. Nyt avoimella kaakkoispuolella lienee aikaisemmin sijainnut Mikko Revon rakentama asuinrakennus.

Noin sadan metrin päässä metsän reunassa pihan luoteispuolella on ryhmä rakennuksia. Lähimpänä asuinrakennusta on yksikerroksinen erillisaitta. Se on maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, jonka salvos on pitkänurkkainen. Aitan perustus on luonnonkiveä ja satulakaton katteena on pelti. Salvos on veistetty kirveellä ja aitta lienee rakennettu 1800-luvun alussa eli se on vanhin tilan rakennuksista.

Aitta on ollut leipä- ja vilja-aittana ja sijainnut asuinrakennuksen kaakkoispuolella, nykyisen puuvaraston kohdalla. Sen naapurina oli myllylato ja rakennuksia yhdisti katos. Nykyiselle paikalle aitta on siirretty vuonna 1955.

Pihaan vievän polun vastakkaisella puolella on rivi yhteen rakennettuja hirs- ja rankorunkoisia yksikerroksisia puurakennuksia. Rakennusryhmän luoteispäässä on hirsirunkoinen riihi pulpettikattoisine ruumenhuoneineen, jossa on pidetty viskuriä. Kaakkoispäädyssä on entinen navetta, joka on siirretty paikalle vuonna 1955. Niiden väliin on tehty puimahuone.

Tämän rakennusryhmän pohjoispuolella on kahden ladon hirsikehikot ja aitan takana, sen luoteispuolella on metsässä ollut olkilato. Samalle suunnalle on 1940-luvun lopulla tehty kaivo, josta vedettiin vesijohto vuonna 1947.

Eloaitta on pienehkö, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus. Sen salvos on lyhytnurkkainen ja satulakaton katteena on päre. Aitta sijaitsee muiden rakennusten eteläpuolella alempana rinteessä. Se

on alkuperäisessä käytössään. Eloaitta on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1936 naapuritalta Juntulasta ja koottu uudelleen hieman aikaisempaa pienemmäksi.

Pihaan tulevan tien varrella asuinrakennuksen itäpuolella on 1950-luvulla rakennettu puuvarasto. Sen paikalla on ollut vilja-aitta ja myllylato. Puuvarasto on runkorakenteinen, yksikerroksinen ja satulakattoinen.

Entisen navetan (ladon) takana muun pihapiiriin lounaispuolella on useita rakennuksia. Lähimpänä on vuonna 1974 rakennettu sauna, joka on tehty aikaisemman saunan paikalle. Sen takana on käymälä, jossa on käytetty osia puretusta navetasta.

Näiden rakennusten takana on vanha sauna, joka on rakennettu vuonna 1914 ja siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1953. Sen hirsirungossa on lohenpyrstösälvos.

Vanhan sauna länsipuolella on kaivo ja sen vieressä pienehkö hirsirunkoinen maituhuone, joka lienee rakennettu vuonna 1910. Metsänreunasta näiden lähetyviltä on purettu jäähuone, kahdelta sivultaan avoin hirsirakennus, jossa pidettiin maidon säilytyksessä tarvittavia jäitä. Ne suojattiin lämmöllä läheisistä suohautoista kaivetulla mudalla.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi 1988 tehty kellari, joka aiemmin oli kiviseinäinen maakuoppa, sekä latoja, joista vanhin on rakennettu 1920-luvun alussa. Lammaspuron varressa on ollut Hepomäen, Lammaspuron ja Alapihan tilojen yhteisesti omistama vesimylly ja myllytupa. Mylly on purettu 1930-luvulla ja sen hirsistä on rakennettu Hepomäen pirtti. Myllärinä oli Eero Ryhänen, joka asui myllytuvassa. Tämäkin rakennus purettiin 1920-luvun lopulla.

Luhta

Luhan seudun asutuksesta Vieremän rajalla Kauppilanmäen pohjoispuolella on maininta jo vuoden 1664 maakirjassa. Alueella ollut tila oli nimeltään Luhta, mutta kun paikalle rakennettiin rautatien pysäkki, jota alettiin murteellisesti kutsua "Luhan pysäkiksi", siirtyi nimi virallisiin karttoihin väärässä muodossa.

Nykyisen Luhdan tilan vanhimmat rakennukset on purettu. Asuinrakennus on iäkäs, se lienee rakennettu tai siirretty paikalleen 1800-luvulla. Haastattelujen mukaan rakennuksen aiemmin omistaneet Kettuset ostivat sen Juutisilta vuonna 1904. Rakennus on jo tällöin ollut nykyisessä laajuudessaan. Vuonna 1897 on paikalle siirretty jokin asuinrakennus, mahdollisesti nykyinen pirttipääty.

Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi vuonna 1914 rakennettu talli ja 1960-luvulla rakennettu navetta. Pihan itäpuolella on vuonna 1938 valmistunut puuvarasto ja hieman kauempana erillisaitta, jonka ikää ei tiedetä.

Pihapiiri on aikoinaan ollut suljettu kaikilta neljältä sivultaan, mutta navetta ja toinen asuinrakennus on purettu ja asuinrakennusta vastapäätä sijaitsevan tallin ulkoasu on muuttunut. Asuinrakennuksen ulkovaorasta ollaan parhaillaan uusimassa ja pihan länsisivulle rakennetaan piharakennus, johon tulevat pesutilat.

Yksikerroksinen hirsirunkoinen asuinrakennus on kooltaan noin 15 kertaa 5 metriä. Länsipäädyssä on pirtti, keskellä eteinen ja sen takana kamari, jota käytetään keittiönä ja itäpäädyssä toinen kookkaampi kamari. Pirtin uuni on purettu, kamarissa on pystyuuni.

Asuinrakennuksen pihan puoleisella sivulla on aiemmassa vaiheessa ollut kaksi oviaukkoa, sillä talossa on asunut kaksi perhettä. Ne on suljettu ja nyt sisäänkäynti on perinteisesti rungon keskellä. Asuinrakennus tulee korjauksessa säilymään lähes alkuperäisessä asussaan.

Aitta on haastattelutietojen mukaan siirretty nykyiselle paikalleen. Se on kaksikerroksinen pienehkö hirsirakennus, salvos on pitkänurkkainen. Osa hirsien päistä on suojattu päreillä. Sisäänkäynti on päätysivulla ja oven yllä on luukku.

Aitan ovi on tehty kolmesta pystylaudasta ja siinä on kyläsepän valmistama lukko. Oven pystyautoihin on kaiverrettu vinopanelointia muistuttava kuviointi. Aitan perustus on luonnonkiveä ja satulakaton katteena on pelti.

Rinteelä

Martti Hiltusen omistaman Rinteelän pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta, aitta ja sauna. Rakennukset ovat olleet tyhjiillään vuodesta 1991 lähtien. Uusi asuinrakennus sijaitsee pienen matkan päässä Saviharjuntien länsipuolella.

Vanha pihapiiri on rakennettu avoimelle paikalle tasanteelle Kainuunmäen rinteeseen. Sen kaakkoispuolella alarinteessä on avointa peltoa ja niittyä ja niiden takana Pieni-Pyöree-järvi.

Rinteelän asuinrakennus on rakennettu 1910-luvun alussa. Pihapiirin muut rakennukset ovat nuorempia, aitta on valmistunut vuonna 1938, navetta vuonna 1940 ja sauna vuonna 1945. Tilan maat on erotettu Rahvanmäen tilasta. Pihapiiristä on purettu riihi ja yksi aitoista on siirretty uudelle asuinpaikalle.

Asuinrakennus on hirsirunkoinen ja vuorattu 1950-luvun puolivälissä punaiseksi maalatulla pystyrimalautoituksella. Puitteet ja karmilaudat sekä nurkka- ja räystäslaudat on perinteiseen tapaan maalattu valkoisiksi. Perustuksena on kiilakivi. Pihan puolella on lautavuorattu kuisti, jonka katteeksi on vedetty katon lape.

Ikkunat ovat kuusiruutuiset yläkerran yhdeksänruutuista päätyikkunaa lukuun ottamatta. Myös kuistissa on kookkaat ikkunat.

Yläkerran asuinhuone on tehty 1950-luvulla. Tällöin on myös kuistin katto saanut nykyisen asunsa. Sisätiloissa ei ole tehty huonetilamuutoksia, tuvan uuni on uusittu.

Vinosti vastapäätä asuinrakennusta on aitta ja luoteispuolella navetta. Nämä rakennukset muodostavat väljän neliön muotoisen pihan. Niiden pohjoispuolella on sauna. Kaikki piharakennukset ovat hirsirunkoisia. Satulakattojen katteena on huopa ja perustuksena luonnonkivi. Rakennukset on osin vuorattu pystyrimalautoituksella ja maalattu punaiseksi valkoisin listoin, puittein ja nurkkalaudoin.

Navetan takana on pyöreä pystyrimalautoituksella vuorattu AIV-torni ja aittaaan liittyy kylkiäinen. Pihapiiriin kuuluu myös 1920-luvun lopulla tehty kellari ja 1942 valmistunut lautarunkoinen puimala.

Sonkajärven kirkonkylän ympäristö

Sonkajärven taajaman eteläpuolella on useita vanhoja asuinpaikkoja, mutta niiden rakennuskanta on uusiutunut ja pihapiirikokonaisuudet muuttuneet. Tällaisia ovat Hynylä, Sirviö ja Puomila aivan kirkonkylän kupeessa.

Pankkila, joka sijaitsee samannimisen tien varrella, on sekin perinteinen asuinpaikka. Vanhan Pankkilan asuinrakennus on peräisin 1800-luvulta. Nykyisen omistajasuvun, Ruotsalaisten haltuun se siirtyi vuonna 1892.

Asuinrakennus on vaakalaudoituksella vuorattu hirsitalo, jonka huonejärjestys on perinteinen. Rakennuksen runko ja huonejärjestys ovat säilyneet lähes alkuperäisinä, mutta pintoja ja ulkovuorausta on uusittu.

Pihapiiriin kuuluu 1800-luvulla rakennettuja aittoja, joista osa on tuotu muualta ja koottu uudelleen. Aittoja käytetään edelleen vilja-aittoina. Navetta on rakennettu vuonna 1960.

Pankkilantien vastakkaisella puolella on 1900-luvun alussa rakennettu yksikerroksinen hirsirunkoinen asuinrakennus, joka on ollut tyhjillään 1980-luvun alusta lähtien. Sen pihapiiriin kuuluneet aitat ja navetta on purettu.

Myös Lähdeniemen pihapiirissä on useita iäkkäitä rakennuksia. Nykyinen asuinrakennus on peräisin 1800-luvun lopulta, mutta sen ulkoasu ja sisätilat ovat muuttuneet.

Pirtissä on pidetty koulua 1800-luvulla ja uudelleen vuonna 1912. Rakennus on ollut laajempi, siinä on ollut toinen pirtti, joka on purettu samoin kuin kamarit. Samalla hirsikehikkoa on siirretty. Talon keskiosassa on ollut pitkä porstua, jonka takana oli matohuone. Talon pihan puoleiselle sivulle on vuonna 1958 rakennettu kuisti, jossa on pesu- ja huoltotiloja.

Entinen talli, joka nykyisin on vasikkasuojana on sekin 1800-luvulta. Navetta on rakennettu vuonna 1926. Navetan paikalta on siirretty kolme aittaa (mm.eloaitta, palvelijoiden aitta), joista vanhin on peräisin vuodelta 1837.

Kookas hirsirunkoinen riihi on vuodelta 1914. Pihapiiriin kuuluu myös vuonna 1936 rakennettu pienempi asuinrakennus.

Tilalla on asunut Huttusia jo vuoden 1700-luvun lopulla. Tätä ennen ovat omistajina olleet Partaset. Vuonna 1896 on tilan nimi muutettu Lähdeniemeksi.

Jorma Huttusen omistama Uusi-Huttula on Sonkajärven vanhimpia asuinpaikkoja. Huttuset ovat tulleet Pettäykselle 1600-luvun lopulla. Suvun vaiheita on tutkittu 1200-luvulle asti, jolloin Huttusia on asunut Mikkelin seudulla.

Uusi-Huttulan pihapiiri sijaitsee Sonkajärven taajaman eteläpuolella kohoavalla mäellä avoimessa peltomaisemassa. Lähes kaikki vanhat rakennukset on purettu, jäljellä ovat asuinrakennuksen lisäksi vain aitta ja riihi. Asuinrakennuksen pirttipääry on tehty 1930-luvulla, kamarit ovat vuosisadan vaihteesta. Rakennus on nykyään tyhjillään, asuinkäytössä se on ollut vielä 1980-luvulla.

Koistila

Koistilan tilan pihapiirissä Lapinkoskella on iäkäs asuinrakennus ja aitta. Molemmat rakennukset on siirretty läheiseltä Lapinkosken tilalta, josta Koistilan maatkin on lohkaistu.

Rakennukset ovat ennen muodostaneet kolmelta sivulta suljetun pihan, mutta navetta on purettu 1980-luvun lopussa. Sauna, riihi ja lato, jotka sijaitsevat hieman kauempana, ovat säilyneet. Nykyinen asuinrakennus on vuodelta 1974.

Asuinrakennus on lähes kaksikymmentä metriä pitkä hirsitalo. Sen eteläpäädyssä on kookas pirtti, jonka sisämitat ovat kahdeksan kertaa kahdeksan metriä. Pohjoisen puoleisessa päädyssä on kolme huonetta, joista etumainen on entinen vierashuone, josta päästään kahteen kamariin. Nämä osat on siirretty Lapinkosken tilalta vuonna 1935. Muu osa rakennuksesta jäi Lapinkoskelle.

Siirretyn pirtin ja kamarien väliin on rakennettu porstua peräkamareineen. Rakennuksen perustuksena on luonnonkivi ja se on vuorattu pystyrimalaudoituksella 1950-luvulla. Satulakatossa on nykyään huopakate.

Pirtin yhdestä puusta veistetyssä koko seinän mittaisessa penkissä on vuosiluku 1840. Pirtin lattia on uusittu myöhemmin. Katto on lomalaudasta ja laudoitusta kannattavat hirret on ripustettu teräsitein niiden yläpuolella olevaan pilarihirteen.

Koistilan Lapinkoskelta siirretty aitta on asuinrakennustakin iäkkäämpi, sen seinähirteen on kaiverrettu vuosiluku 1817. Rakennus on kolmiosainen, sen itäpäädyssä on eloaitta ja länsipäädyssä nukkuma-aitta. Keskiosa on runkorakenteinen puuvarasto, joka on ilmeisesti rakennettu siirron yhteydessä. Aitat ovat kaksikerroksisia, niiden hirsirunko on vuoraamaton ja maalaamaton. Pitkänurkkaisen salvoksen päät on suojattu pystyrimalaudoituksella.

Vilja-aitan ovesa on harvinainen puupesäinen lukko, nukkuma-aitan ovilaudat on vanhaan tapaan uritettu muistuttamaan vinopanelointia. Molemmat ovet on tehty leveistä pystyrimaudoista.

Kainula (Harvanmäki)

Kainulan tila Harvanmäellä on vanha asuinpaikka, johon Kainulaiset asettuivat saapuessaan Harvan kylälle. Sen pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta, vilja-aitta, luhtiaitta ja sauna sekä riihi muiden rakennusten itäpuolella Koirakoskentien varrella.

Rakennukset sijaitsevat Harvanjärven Seppälänlahden eteläpuolella kohoavan mäen laella. Piha on avoin eikä rakennusten sijoittelu ole yhtä tiivis kuin aiemmassa pihapiirissä, joka sijaitsi nykyisen länsipuolella. Siihen kuuluneet asuinrakennus, navetta ja talli on purettu.

Kainulan asuinrakennus on valmistunut vuonna 1939. Sitä ovat olleet rakentamassa mm. Eino Roivainen, Veikko Eskelinen, Pekka Lipponen ja Evti Veteli. Muuraustyöt on tehnyt Niko Timonen. Rakennuksen on suunnitellut Sonkajärven kunnan rakennusmestari Hugo Helenius ja töitä valvoi Antti Juntunen.

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo, joka 1950-luvulla vuorattiin pystyrimalaudoituksella. Vuoraus on nyt maalattu tumman vihreänharmaaksi. Karmilaudat, ja nurkka- sekä räystäslaudat ovat valkoisia. Puitteet ovat ruskeat. Ikkunat on uusittu, mutta aukkojen koko ja puitejako on pyritty säilyttämään.

Rakennuksen satulakaton katteena on ruskeaksi maalattu pelti. Pihan puoleisella (länsi)sivulla on kaksi laudoitettua kuistia ja frontoni, nekin satulakattoisia. Päätykolmiossa on puolikaaren muotoinen ikkuna.

Sisätilojen pintoja ja huonejärjestystä on jonkin verran uusittu. Porstuaan on tehty pesutilat ja yhteys peräkamareihin on suljettu. Eteläpäädyn pirtti on jonkin verran pienentynyt ja leivin uuni on purettu. Myös muut uunit yhtä lukuun ottamatta on purettu kun keskuslämmitys asennettiin 1980-luvun alussa.

Pihan pohjoissivulla, asuinrakennuksesta katsoen sen vasemmalla puolella on vuonna 1936 rakennettu kookas navetta. Sen on rakentanut Pekka Repo. Navetan hirsirunko on vuorattu punaiseksi maalatulla pystyrimalautoituksella ja nurkkalaudat ja karmit ovat perinteiseen tapaan valkoiset. Länsipäädyssä on ajosilta yläkerran heinävarastoon ja pihan puolella kookas pyöreä AIV-torni. Navetta on ollut käytössä vielä vuonna 1991.

Navetan itäpuolella on pienehkö kaksikerroksinen erillisaitta, joka on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1936 navetan karjakeittiön tieltä. Tällekin paikalle aitta oli siirretty, alunperin se lienee rakennettu 1800-luvulla.

Aitta on hirsirunkoinen ja vuoraamaton. SE on maalattu punaiseksi valkoisin nurkka- ja räystäslaudoin. Myös karmilaudat ovat valkoiset. Ovi on vinopaneloitu ja siinä on kookas käsintaottu lukko.

Pienen matkan päässä muista rakennuksista on maalaamaton ja vuoraamaton pitkäaitta. Aitan perustus on luonnonkiveä ja sen satulakaton katteena on pelti. Rakennuksen oviaukkoja on uusittu kun sitä on käytetty auto- ja traktoritalina. Aikaisemmin siinä on puitu viljaa ja yläkerrassa on säilytetty pehkuja ja ruumenia. Rakennus lienee peräisin 1800-luvulta ja mahdollisesti siirretty nykyiselle paikalleen.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi sauna pihan eteläisellä sivulla ja riihi muiden rakennusten itäpuolella. Riihi on nykyään viljankuivaajana. Sen päätyyn on tehty ajoneuvokatos. Riihessä on aiemmin ollut tuohikatto, kuten puretussa asuinrakennuksessa. Kaikki ulkorakennukset on katettu pellillä.

Luppamäki

Lauri Mähösen omistama Luppamäen tila sijaitsee peltoaukeaksi raivatun mäen rinteessä Kettujärven eteläpuolella. Tilan pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta ja useita aittoja sekä riihi ja riihilato. Mähöset ovat tulleet paikalle vuonna 1721, ennen heitä on Luppamäellä asunut Huttusia.

Asuinrakennus on peräisin vuodelta 1903, siinä on pirtti ja kaksi kamaria sekä keittiö ja eteinen. 1980-luvulla on rakennukseen tehty sauna- ja pesutilat. Rakennuksen sisätiloja ja ulkoasua on muutenkin uusittu, mm. ikkunat ovat yksiruutuiset ja muodoltaan uudet. Satulakaton katteena on huopa ja hirsirunko on vuorattu laudoituksella.

Asuinrakennuksen eteläpuolella on kaksi iäkästä aittaa, riihi ja riihilato. Ne sijaitsevat rivissä pienin välimatkoin avoimessa peltomaisemassa. Lähimpänä asuinrakennusta on jauhoaitta, joka on rakennettu 1800-luvulla. Se on edelleen käytössä. Sen vieressä on vuonna 1790 rakennettu varastoaitta. Molemmat aitat ovat pienehköjä, maalaamattomia ja vuoraamattomia hirsirakennuksia. Niiden satulakattojen katteeksi on asennettu pelti.

Seuraavana on riihi ruumenhuoneineen ja sen vieressä riihilato. Nekin lienevät viime vuosisadan puolelta. Myös riihi ja riihilato ovat hirsirunkoisia, maalaamattomia ja vuoraamattomia. Ne ovat

aittoja kookkaampia ja korkeampia. Riihiladon katteena on päre, aikaisemmin rakennuksessa on ollut tuohikatto.

Luppamäen pihapiiristä on purettu paja ja jäähuone, molemmat hirsirakennuksia. Nykyinen navetta on vuodelta 1938. Aikaisempi, vuonna 1818 rakennettu navetta on purettu, samoin sen yhteydessä olleet talli ja heinälato. Pihapiiriin kuuluu myös noin vuonna 1900 rakennettu varastorakennus, jota käytetään halkoliiterinä.

Kukkaromäki

Kukkaromäen tuvan pihapiiri Aittokoskella on yksi harvoja säilyneitä umpipihoja Sonkajärvellä. Siihen kuuluu asuinrakennuksen lisäksi navetta, talli, kaksi aittaa, puuvarasto ja kalustovaja sekä hieman loitompana riihi ja riihilato ja lokomotiivin konehuone. Pihapiiristä on purettu kolme erillisaittaa, pyykki- ja pumppuhuone sekä muiden rakennusten pohjoispuolelta sauna. Puimalaa puretaan parhaillaan.

Kukkaromäki sijaitsee Aittokoskentien varrella Sonkajärven eteläpuolella. Rakennuksia ympäröin avoin peltomaisema ja läheisyydessä on useita muita maatilojen pihapiirejä.

Kukkaromäen asuinrakennus on rakennettu 1890-luvun lopulla. Sen on rakennuttanut Pietari Sirvio, joka tuli Kukkaromäelle Inganmäeltä. Aikaisemmin paikalla asui Huttusten suvun jäseniä, joilta maat ostettiin. Sonkajärven kunnanvaltuuston ensimmäinen kokous on pidetty Kukkaromäellä. Isäntänä oli tällöin Reittu Sirvio. Vuosina 1945-1948 pidettiin pirtissä koulua.

Asuinrakennus on kookas yksikerroksinen hirsitalo, sen rungon leveys on noin kymmenen metriä ja pituudeltaan se on noin kolmekymmentä metriä. Ulkoseinät on vuorattu mineriittilevyllä vuonna 1962. Ikkunat on uusittu ja pihan puoleisella sivulla olleet kuistit purettu.

Rakennuksen huonejärjestystä on jonkin verran muutettu. Pohjoispäädyn pirttiä on pienennetty ja sen länsisivulle on tehty sauna- ja pesutilat. Pirtin alkuperäinen luonnonkiviuni on purettu ja tilalle on tehty uusi uuni.

Pirtin vieressä on eteinen ja sen perällä huone, josta päästään pesutiloihin. Näiden vieressä pihan puolella on kamari ja sen takana nykyinen keittiö. Rakennuksen toisessa päädyssä on sisäänkäynti ja neljä huonetta.

Vastapäätä asuinrakennusta on "vinkkelinavetta", jonka pohjoispääty kääntyy kohti asuinrakennusta. Sen jatkeena on kaksikerroksinen hirsirunkoinen talli ja talliin liittyvä aitta. Kaikki rakennukset ovat hirsirunkoisia ja vuoraamattomia. Satulakattojen katteena on pelti ja perustuksena luonnonkivi.

Navetta on rakennettu vuonna 1922. Aikaisempi navetta on sekin sijainnut vastapäätä asuinrakennusta, mutta lähempänä sitä, keskellä nykyistä pihaa. Navetan lattia on betonia, juomakupit ovat automaattiset, sillä navettaan on asennettu vesijohto heti sen valmistuttua. Navetan eteläpäädyssä on purettu pyykki- ja pumppuhuone, josta saatiin vesi navettaan ja talliin. Navetan takana on 1940-luvun lopulla rakennettu pyöreä AIV-torni.

Talli on siirretty nykyiselle paikalleen muualta, sen tarkkaa ikää ei tiedetä. Tallin asuinrakennuksen puoleisessa päädyssä on ollut varsatalli ja sittemmin sikala. Talliosa on nykyisin varastona ja varsatalli traktoritallina.

Aittaa, joka on myös kaksikerroksinen, vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus, on käytetty tilan miespuolisten työntekijöiden ja talonväen nukkuma-aittana. Aitan ja tallin katteena on alunperin ollut päre ja 1950-luvulta lähtien huopa. Nyt katteena on pelti.

Aitan ja asuinrakennuksen välissä pihan pohjoissivulla on puuvarasto, rankorunkoinen yksikerroksinen puurakennus, joka on rakennettu 1920-luvulla. Näiden rakennusten pohjoispuolelta on purettu savusauna.

Pihan eteläisivulla on aikaisemman navetan hirsistä tehty yksikerroksinen kärryliiteri, jota nykyisin käytetään kalustovajana. Sen jatkeena itäpäädyssä on ollut silppuhuone ja sikala, molemmat hirsirakennuksia. Sikala on purettu 1950-luvulla ja silppuhuone 1970-luvulla. Länsipäädyssä eli asuinrakennuksen puolella on ollut kolme pienehköä erillisaittaa; jauhoaitta, liha- ja kala-aitta sekä naisten nukkuma-aitta, jotka on purettu 1980-luvun alussa.

Asuinrakennuksen lounaispuolella on 1930-luvulla rakennettu erillisaitta, jota on käytetty eloaittana. Se on hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton yksikerroksinen erillisaitta.

Aittokoskientien varressa on lisäksi riihi ja riihilato sekä lokomobiilin konehuone. Riihi ja riihilato ovat kookkaita hirsirakennuksia. Aittokoskientien eteläpuolelta on purettu paja.

Ala-Repola

Ala-Repola sijaitsee Vänninmäentien ja Kajaanintien risteyksen kaakkoispuolella. Asuinrakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu kaksikerroksinen pitkäaitta, vilja-aitta, navetta, kalustovaja ja sauna. Vänninmäentien vastakkaisella puolella on lisäksi riihi latoineen.

Pihapiiristä on purettu talli, joka sijaitsi vastapäätä asuinrakennusta. Navetta on aiemmin sijainnut pihan pohjoissivulla, eli piha on ollut melkoisen tiivis umpipiha. Rakennuksia ympäröi avoin peltomaisema ja lähiympäristössä on useita maatiloja. Ala-Repola on aiemmin omistanut Revon suku, jolta se on siirtynyt Löytölänmäeltä tuleen Reettu Hynysen haltuun vuonna 1907.

Ala-Repolan asuinrakennuksen kamaripääty on valmistunut vuonna 1914, pirttipääty on uusittu vuonna 1933. Siihen on käytetty aiemmin paikalla olleen kookkaamman pirtin hirssiä. Asuinrakennus on yksikerroksinen ja hirsirunkoinen ja sen satulakaton katteena on tiili. Sen pihan puoleisella sivulla on satulakattoinen laudoitettu kuisti. Kuisti on samankokoinen kuin jo vuosisadan alussa, mutta sen ikkunoita on suurennettu. Rakennuksen rungon leveys on noin yhdeksän metriä ja pituus noin kaksikymmentä metriä.

Rakennuksen ulkoasu on hieman muuttunut, 1950-luvulla se on vuorattu valkoiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella ja ikkunat on uusittu yksiaukkoisiksi vuonna 1971. Samalla on ikkunauukkojen alareunaa nostettu. Aikaisemmat ikkunat olivat T-puitteiset.

Talon taakse, sen länsisivulle on 1970-luvun alussa rakennettu matala laajennus, jossa on sauna ja pesutilat. Tämä rakennusosa on vuorattu limilaudoituksella.

Sisätilat ovat säilyneet paremmin. Rakennuksen pohjakaava on perinteinen, keskellä runkoa on sisäänkäynti ja eteinen, eteisen takana peräkamari. Pohjoispäädyssä on pirtti, jonka seinät ovat hirsipintaiset ja lattiakin alkuperäinen. Katon panelointi lienee 1950-luvulta. Vanha uuni on purettu

ja tilalle tehty peltikuorinen pienempi uuni. Pirtin leveys on noin yhdeksän metriä ja pituus kahdeksan. Uunin takaa nurkasta on tehty oviaukko laajennusosaan.

Eteläpäädyssä on ollut neljä kamaria. Toinen länsipuolen kamareista on yhdistetty porstuan peräkamariin purkamalla niiden välinen seinä. Näihin tiloihin on rakennettu keittiö. Kamareiden pystyuunit ovat säilyneet.

Kaksikerroksinen pitkäaitta on pihan eteläsivulla, asuinrakennuksesta katsoen oikealla. Se on osin hirsi- ja osin rankorunkoinen, runkorakenteinen itäpääty on tehty 1930-luvulla. Samalla on pihan puoleiselle sivulle rakennettu pulpettikattoinen katos koko julkisivun pituudelta. Hirsirunkoisen osan iästä ei ole tarkkaa tietoa, haastattelutietojen perusteella se lienee viime vuosisadalta. Hirsiosat ovat vuoraamattomat.

Rakennus on maalattu punaiseksi valkoisin listoin ja nurkka- ja karmilaudoin. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena pelti. Aitan länsipäädyssä on ollut vaate- ja asuinaitta ja keskellä ruoka-aitta. Lautarakenteinen osa on varasto.

Kolmas iäkäs rakennus on vilja-aitta asuinrakennuksen luoteispuolella. Se on pienehkö erillisaitta, jonka hirsirunko on vuorattu punaiseksi maalatulla pystyrimalauoituksella. Nurkat on suojattu valkoisiksi maalatuin pystylaudoin.

Jyväläarit ovat vielä jäljellä. Aitan perustus on luonnonkiveä ja satulakaton katteena on pelti. Ovea on uusittu, siinä on kuitenkin säilynyt kookas maasepän tekemä lukko. Vilja-aittaa käytetään nykyisin varastona.

Edellisten lisäksi pihapiiriin kuuluu navetta, kalustovaja/liiteri ja sauna. Navetta on päärakennuksen pohjoispuolella. Se on osin hirsi- ja osin rankorunkoinen. Navetan vanhimmat osat on tehty vuonna 1927. Sen uusin osa on 1970-luvun puolivälissä rakennettu matala länsipääty, jossa on varsinainen navetta. Navetan takana on pyöreä AIV-torni. Rakennuksen itäpäädyssä on purettu talli.

Kalustovaja, joka on rakennettu 1930-luvulla, on pihan koilliskulmalla tulotien varrella. Sen laudat on sahattu asuinrakennusta vastapäätä sijainneen tallin hirsistä.

Hirsirunkoinen sauna pihan kaakkoiskulmassa on sekin rakennettu 1930-luvulla. Vanha sauna on ollut samalla paikalla. Vänninmäentien pohjoispuolella on riihi, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, jota käytetään traktoritallina. Riihi lienee myöskin tilan alkuperäisiä rakennuksia. Se on ollut alkuperäisessä käytössään vielä 1950-luvulla.

Multamäki

Multamäki Hepomäentien varrella on ollut Kauppisten suvun asuinpaikkana jo useamman sukupolven ajan. Heitä ennen se on ollut Jääskeläisten omistuksessa.

Nykyisen rakennuskannan vanhin käytössä oleva rakennus on kookas luhtiaitta, joka lienee rakennettu viime vuosisadan puolella. Se on alunperin ollut vaateaitta ja yläkerta on käytetty nukkuma-aittana. Nykyisin alakerrassa on vaateaitan lisäksi työkaluvaja ja puuvarasto. Rakennus on saanut nykyisen muotonsa kun kaksi erillisaittaa on yhdistetty. Vuonna 1962 on sen taakse rakennettu halkoliiteriksi koko rakennuksen mittainen kylkiäinen.

Aitta on kaksikerroksinen, sen hirsisalvos on pitkänurkkainen ja seinät vuoraamattomat. Perustus on luonnonkiveä. Rakennus on maalattu punaiseksi, karmilaudat ja hirrenpäät ovat valkoisia. Satulakaton katteeksi on asennettu päreen sijaan pelti vuonna 1983.

Pihapiirissä on säilynyt myös osa vuonna 1934 rakennettua navettaa ja pieni aitta. Nykyinen asuinrakennus on vuodelta 1973, aikaisempi asunto oli perimätiedon mukaan ollut alunperin savutupa.

Pentta

Sonkajärven lounaisrajalla sijaitsevan Pentin iäkkäimmät rakennukset ovat 1770-luvulla rakennettu savupirtti ja haastattelutietojen mukaan tätäkin vanhempi eloaitta. Nykyiseen pihapiiriin kuuluu 1950-luvun lopulla rakennetun asuinrakennuksen lisäksi vuonna 1932 rakennettu ja sittemmin laajennettu navetta, pitkäaitta, sauna, vilja-aitta ja varasto. Navettaan on 1980-luvun alussa aikaisemman hirsisen ladon paikalle rakennettu rehusuoja, karjakeittiö ja siilo. Länsipäädyssä on alunperin ollut talli.

Entinen navetta, joka sijaitti pihan itäisivulla, on purettu vuonna 1932. Nykyisen asuinrakennuksen paikalla on aiemmin ollut kookas asuinrakennus, jonka päädyssä on ollut savupirtti. Se purettiin vuonna 1958. Rakennuksen toisessa päädyssä oli myöhemmin rakennettu pirtti ja näiden välissä keittiö ja kaksi kamaria ja pihan puolella pitkä kuisti.

Asuinrakennuksen luoteispuolella on ollut pihanpäärakennus, jossa oli kaksi kamaria. Sen alla ollut vuonna 1929 rakennettu kellari on edelleen käytössä. Purettuihin rakennuksiin on kuulunut paja kosken rannalla, nuottakota ja mylly myllypirtteineen.

Nykyään tyhjiällä oleva savupirtti sijaitsee pellolla muun pihapiirin koillispuolella. Se on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1938. Aikaisemmin se oli pihapiirin itäisivulla. Rakennusta on käytetty riihenä ja sen takasivulle on rakennettu ruumenhuone, joka on myöhemmin purettu. Samassa yhteydessä on kurkihirsi katkaistu.

Savupirtti on haastattelutietojen mukaan peräisin 1770-luvulta. Se on vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus, jonka ulkomitat ovat noin 7,5 kertaa 7,5 metriä. Salvos on kirveellä veistetty koirankaulasalvos.

Rakennuksessa on yksi korkea huone, leveä ja matala oviaukko on keskellä nykyistä kaakon puoleista seinää, hirsien päät oven molemmin puolin on upotettu pihtipieliin. Sivuseinillä on ikkuna-aukot.

Vilja-aitta on navetan takana pihapiirin pohjoispuolella. Se on kaksikerroksinen hirsirakennus, vuoraamaton ja maalattu punaiseksi. Salvos on pitkänurkkainen. Rakennus on kengitetty 1980-luvun alussa, samassa yhteydessä aikaisempi luonnonkiviperustus on korvattu betonilla. Satulakaton katteena on huopa. Aitan ulkomitat ovat noin neljä kertaa neljä metriä.

Ovena on entinen pirtin ovi, mutta puupesälukko on alkuperäinen aitan lukko. Hinkalot ovat kirveellä veistetyt, taidokasta työtä.

Pitkäaitta on siirretty nykyiselle paikalleen pihan eteläisivulle uuden navetan tieltä vuonna 1932. Sen vanhimmat osat ovat vuodelta 1887. Rakennus on satulakattoinen ja hirsirunkoinen. Aitta on

kengitetty ja sen perustus on valettu betonista vuonna 1971.

Aitassa on kolme huonetta, joista yksi on rakennettu 1930-luvun lopulla. Vanhempi osa on ollut liha-aitta ja vaateaitta, nykyisin se on varastona. Aitan uudemmassa osassa on autotalli.

Sauna on muiden rakennusten lounaispuolella Matkusjoen rannassa. SE on pienennetty nykyiseen kokoonsa 1950-luvulla.

Aappola

Aappola on Paisuan vanhimpia asuinpaikkoja. Nimensä se on saanut ensimmäisen asukkaan, Aappo Martikaisen mukaan. Hänen aikanaan on rakennettu tilan ensimmäinen, nyt jo hävinnyt pihapiiri.

Aappola sijaitsee tasaisella aukiolla mäen ylärinteessä. Pihapiiriin on kuulunut toistakymmentä rakennusta, jotka ovat muodostaneet selkeän kolmelta sivulta suljetun pihan. Suurin osa niistä on purettu tai siirretty muualle. Jäljellä on asuinrakennuksen lisäksi kolme erillisaittaa ja sauna sekä kaksi latoa.

Aappola on ollut asumattomana 1950-luvulta lähtien. Rakennuksia on viime vuosina kunnostettu, aittoja on kengitetty ja kattoja uusittu. Parhaillaan suunnitellaan asuinrakennuksen kengittämistä.

Aappolan asuinrakennus on alunperin ollut paritupatyyppiä, keskellä on ollut porstua ja sen takana kamari. Rakennus lienee peräisin 1800-luvun alusta. Länsipäädyn pirtti on purettu 1920-luvulla. Läntisen pirttipäädyn ja eteisen sekä peräkamarin tilalle on 1930-luvulla rakennettu kaksi kamaria. Rakennuksen ulkomitat ovat noin 12 kertaa 7,5 metriä.

Jäljelle jäänyt pirtti on entinen savupirtti, joka "peruskorjattiin" vuonna 1983. Tällöin uuni muutettiin uloslämpiväksi ja laipio uusittiin. Seinät veistettiin ja lattialaudat käännettiin. Rakennus on hirsirunkoinen, perustuksena ovat nurkkakivet. Pirtin ikkunat ovat kuusiruutuiset ja niiden lasit on asennettu ikkunaa kootessa. Ikkunakarmin ylälauta on kauniisti veistetty ja ikkunapenkki on yhtä puuta. Kamaripäädyn ikkunat ovat uudempaa T-puitteista mallia ja sen ruudut on jaettu välipuitteilla neliömäisiin osiin. Näissä ikkunoissa on käytetty kittilistää.

Pirtin sisätilat ovat säilyneet vuosisadan vaihteen asussa. Kalusteet, mm. seinänvieruspenkit ja pöytä ovat tätäkin vanhempia. Tuvassa on runsaasti vanhaa esineistöä. Uuni on liuskakiveä ja päällystetty paikalla tehdyistä tiilistä. Oviseinän puoleisella sivulla on leivinuuni ja tuvan puolella hella. Takaseinän puolella on portaat joita pitkin pääsee uunin päälle. Laipio on lomalautaa ja sitä kannattavat katon harjan suuntaiset hirret, joiden tukena on massiivinen pilarihirsi. Seinät ovat hirsipintaiset.

Vastapäätä asuinrakennusta sijainnut navetta purettiin vuonna 1991. Se oli rakennettu 1930-luvun alussa samalle paikalle kuin aikaisempikin, ns. "Läpiajettava" navetta, jonka keskellä oli katettu kuja.

Navetan takana oli sikala länsipäädyn vieressä lampola, taempana talli ja eteläpuolella kaksi kuoppaa eli kellaria. Lampola oli kaksiosainen rakennus, jonka yläkerrassa oli heinäsuoja. Koljustalliksi nimetyssä tallissa on ollut pilttuita. Kuopat olivat kiviseinäisiä ja katettuja maan sisään kaiverrettuja varastoja, joissa säilytettiin perunoita ja nauriita.

Pitkäaitta on ollut pihan itäisivulla, asuinrakennuksen ja navetan kanssa se on muodostanut suljetun pihan. Se on ollut maalaamaton ja vuoraamaton kaksikerroksinen hirsirakennus. Aitan eteläpäädyssä on ollut kolmen hevosen talli 1920-luvulle asti, minkä jälkeen se on ollut miesten asuinaitta. Yläkerrassa on ollut heinävarasto. Pohjoispäädyssä aitan yläkerta on ollut vaateaittana ja alakerta asuinaittana. Aitta on purettu ja siirretty pois 1970-luvun lopulla.

Ruoka-aitta pihan länsisivulla on säilynyt. Sen rakennusajasta ei ole tarkkaa tietoa, todennäköisesti aitta on valmistunut 1800-luvun lopulla. Aitan ulkomitat ovat noin kolme kertaa kolme metriä. Se on luonnonkiviperustukselle tehty yksikerroksinen maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, jonka satulakaton katteeksi on 1980-luvulla asennettu pelti. Aikaisemmin aitassa on ollut tuohikate.

Kaksi muuta säilynyttä aittaa sijaitsee ruoka-aitan länsipuolella hieman etäämpänä muusta pihapiiristä. Ne ovat keskimäiset kaikkiaan neljästä erillisaitasta, jotka ovat seisleet yhdessä rivissä päätyjen oviaukot kohti pihaa ja asuinrakennusta.

Molemmat säilyneet aitat ovat olleet vilja-aittoja. Ne ovat maalaamattomia ja vuoraamattomia hirsirakennuksia, joiden perustuksena on luonnonkivi. Pohjoisempi aitta on kaksikerroksinen ja sen yläkerrassa on vielä muutamia tynnyreitä, joissa on säilytetty siemenviljaa. Alakerrassa on ollut ylhäältä täytettävät hinkalot. Aittojen satulakatot on katettu päreellä, aikaisemmin niissä on ollut tuohilla katettu malkakatto. Aitat ovat olleet käytössä vielä 1950-luvun alussa.

Aittojen sisätiloja on korjattu, ja niitä on kengitetty. Kummassakin ovessa on kyläseppän tekemä metallirunkoinen lukko. Haastattelutietojen mukaan ne on tehnyt paikalla asunut Aku Martikainen. Ovet on perinteiseen tapaan tehty kolmesta pystylaudasta.

Aittojen ikää ei tiedetä, mutta haastattelutietojen ja sään kulutuksen perusteella niiden voidaan olettaa olevan peräisin 1800-luvun lopulta tai vanhempia.

Rivin laitimaiset aitat on siirretty muualle. Nekin ovat olleet erillisaittoja, pohjoisin on ollut vilja-aitta ja eteläisimmässä on säilytetty erilaisia tarve-esineitä.

Viides pihapiirissä säilynyt rakennus on savusauna. Sen iästä ei ole tarkkaa tietoa, se lienee tehty 1900-luvun alussa. Sauna on alkuperäisellä paikallaan, mutta 1930-luvulla sitä on käännetty 90 astetta ja korjailtu.

Saunaosa on hirsirunkoinen ja melkoisen korkea, sisätiloja on uusittu, ja kiuas on rakennettu uudelleen. Eteläpääty on runkorakenteinen ja siinä on muuripata, jossa lämmitetään vesi. Saunan eteisenä on aikoinaan ollut kota, jossa pesuvesi on lämmitetty.

Metsän reunassa muiden rakennusten luoteispuolella on ollut riihi ja ruumenhuone. Paja on ollut pellon vastakkaisella laidalla, sekin metsän suojassa. Pihapiirin itäpuolelta on purettu mökkiladoksi sanottu rakennus. Perimätiedon mukaan se olisi ollut paikan ensimmäisen asukkaan Aappo Martikaisen rakentama asuinrakennus, savupirtti.

Mäntylä

Jyrkän Ruukin pohjoispuolella on useita jälleenrakennuskauden aikaisia rakennusryhmiä. Ne sijaitsevat Jyrkätien varrella, ympäristön asutus on kylämäistä. Yksi niistä on Väinö Qvistin 1940-luvun lopulla rakentama pihapiiri, johon kuuluu asuinrakennuksen lisäksi sauna ja navetta.

Asuinrakennus pihan länsisivulla on tehty tyyppiirustusten mukaan vuonna 1947, mutta siinä on myös vanhempaan rakennustapaan liittyviä piirteitä. Rakennuksen runko on hirttä ja sen ikkunat olivat alunperin kuusiruutuisia. Ne muutettiin yksiruutuisiksi ja aukkoja levennettiin. Nyt ruutujako on palautettu alkuperäisen kaltaiseksi, mutta joidenkin ikkunoiden koko on muuttunut.

Sisätiloja on uusittu ja huonejärjestys on muuttunut. Eteisen paikalle on tehty pesutilat ja keittiö on siirretty päätykamariin. Yläkerrassa on ensin ollut vain hellahuone, mutta se on otettu kokonaisuudessaan asuinkäyttöön vuonna 1987. Uunit on uusittu tai purettu.

Talon ulkoasuun vaikuttaneita muutoksia ovat olleet kuistin vuoraaminen pystylaudoituksella ja keittiöksi muutetun kamarin toisen ikkuna-aukon sulkeminen. Hirsirunko on vuorattu pystyrimalaudoituksella vuonna 1988.

Piharakennus, jossa on navetta, talli, aitta ja halkoliiteri, sijaitsee vastapäätä asuinrakennusta. Sen itäpääty, jossa on navetta ja keskiosan talli ovat hirsirunkoisia. Länsipäädyssä on rankorunkoinen varasto ja puuvaja. Rakennuksen perustus ja navetan lattia on betonia ja satulakaton katteena on pelti. Sisätilat ja ulkoasu ovat säilyneet alkuperäisessä muodossaan.

Rakennus on maalattu punaiseksi ja ovien ja ikkunoiden karmilaudat ja puitteet ovat valkoiset. Myös ovien laudoitusta on savolaiseen tapaan korostettu valkoisella. Ikkunat on jaettu neljään tasakokoiseen ruutuun. Takasivulla on kylkiäinen. Sauna pihan itäisivulla on pieni satulakattoinen punaiseksi maalattu vuoraamaton hirsirakennus. Sen ikkunat on uusittu.

Eskelänniemi (Rönkkölänniemi)

Rönkkölänniemi on Vehmasjärven Tuovilan ohella Sonkajärven vanhimpia asuinpaikkoja. Se sijaitsee lähellä Jyrkkäkoskea Nurmijoen vesistöön kuuluvaan Haapajärven työntyvällä pitkällä ja kapealla niemellä. Perimätiedon mukaan on paikan ensimmäinen asukas ollut Eskilsse-niminen sotilaskarkuri, joka on voimakeinoin ottanut niemen haltuunsa sen edellisiltä omistajilta, lappalaisilta.

Niemellä on ollut siis asutusta jo satoja vuosia. Nykyiseen pihapiiriin kuluvista rakennuksista vanhin on pihan koillisivulla sijaitseva riihi jonka seinähirteen on merkitty vuosiluku 1789. Se on kookas hirsirakennus ja sitä on mahdollisesti käytetty asuinrakennuksena. Riiehtä on siirretty sijansa verran loitommalta muusta pihapiiristä ja se on yhdistetty toiseen myöhemmin tehtyyn hirsirakennukseen.

Vuonna 1941 rakennettu asuinrakennus on haastattelutietojen mukaan samalla paikalla kuin edeltäjänsäkin. Aikaisempi asuinrakennus, joka tällöin purettiin oli paritupatyyppeä ja sen pitkän porstuan takana oli kaksi kamaria.

Nykyinen Otto Mykkäsen rakentama asuinrakennus on sekin hirsirunkoinen ja vuorattu vaaleanvihreäksi maalatulla pystyrimalaudoituksella. Sen satulakatto on katettu pellillä.

Rakennuksen ikkunat on uusittu ja huonejärjestyksessä on tehty muutoksia. Luoteispäätyyn on rakennettu sauna- ja pesutilat.

Vastapäätä asuinrakennusta on navetta, jonka vanhimmat hirsirunkoiset osat lienevät peräisin 1800-luvun alusta. Uudempi puoli rakennuksesta on valmistunut 1947. Pihan kolmannella eli eteläisivulla

on ollut 1800-luvulla tehty tallirakennus, joka on purettu vuonna 1947. Sen nurkkakiven alta on löytynyt 1700- ja 1800-luvun alun kuparirahoja.

Asuinrakennuksen itäpuolella on kaksisäänkäyntinen aitta. Aitan toinen pääty on ollut eloaitta, jonka viljalaarit ovat vielä jäljellä. Toisessa päädyssä on ollut piikain- ja vaateaitta. Rakennus on hirsirunkoinen ja vuoraamaton. Sen perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena pelti.

Aiemmin paikalla on ollut aittarivi, johon kuuluneet erillisaitat ovat sijainneet pitkäaitan molemmin puolin. Eteläisempi on ollut liha-aitta, toisen käyttötarkoituksesta ei ole tietoa. Nämä aitat on myöhemmin purettu ja siirretty.

Nykyinen sauna on tehty vuonna 1967 ja rannassa on 1950-luvulla valmistunut savusauna. Aikaisemmat saunat on purettu. Lisäksi on niemen kärjessä ollut vanha hirsilato. Pihapiiriin on luonnollisesti kuulunut sen monisatavuotisen historian aikana useita muita rakennuksia, joiden tarkasta sijainnista ja rakentamisajoista ei enää ole tietoa. Eskelisten aikana on talonväkeä ollut enimmillään yli kolmekymmentä henkeä ja tilan maat ovat ulottuneet pohjoisessa Raudanvedelle asti. Niemellä on myös vanhan raudanpolttopaikan jäännöksiä, hytin kiviseinät, hauta ja kuonakasoja.

Suomäki

Suomäki sijaitsee Kolkäntien varrella pohjoispuolella kuusi kilometriä Jyrkäntien risteyksestä Sukevalle päin. Suomäki on ollut Partasten omistuksessa jo 1600-luvulta asti ja nykyisten asukkaiden edeltäjät ovat sinne asettuneet 1900-luvun alussa. He ovat tulleet Löytölänmäeltä, Partasten suvun kantatilalta.

Pihapiiri sijaitsee mäellä ja sitä ympäröin avoin peltomaisema. Asuinrakennusta vastapäätä on navetta ja kolmannella sivulla varistorakennus. Asuinrakennuksen lounaispuolella tulotien varressa on aitta ja kauempana riihi. Muiden rakennusten kaakkoispuolella sangen etäällä niistä on toinen erillisaitta ja puimala.

Suomäen asuinrakennus on maalaamaton ja vuoraamaton yksikerroksinen hirsitalo. Sen salvos on sahattu lyhytnurkkaiseksi. Rakennuksen pirttipäädyn on rakentanut Pekka Partanen vuonna 1931 ja kamaripääty on tehty vuonna 1934. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena pelti. Ikkunat ovat T-puitteiset ja niiden koristeellisesti veistetyt karmilaudat ovat saman tyyppiset kuin Löytölänmäessäkin.

Rakennuksen kattoa on loivennettu 1950-luvun puolivälissä ja seiniä on tällöin korotettu tasakerrasta hieman alle metrin verran. Korotetun osan vuorauksena on vaakalautoitus.

Sisätiloissa on tehty pieniä muutoksia, mutta luoteispäädyn pirtti on säilynyt lähes alkuperäisessä asussaan. Pohjakaavio on perinteinen, keskellä on eteinen ja sen takana keittiö, toisessa päädyssä pirtti ja toisessa kaksi kamaria.

Vuonna 1938 rakennettu navetta on pihan koillissivulla. Navettaa on laajennettu ja navetta on nykyään perunavarasto.

Asuinrakennuksen luoteispuolella tulotien varressa on vilja-aitta, joka mahdollisesti on peräisin 1800-luvulta. Se on vuoraamaton punaiseksi maalattu hirsirakennus, jonka nurkkasalvos on pitkä. Perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena pelti.

Aittaa on käännetty kengittämisen yhteydessä 1950-luvun lopulla, aiemmin sen oviaukko osoitti etelään. Alunperin se oli vaateaitta.

Toinen samanikäinen vilja-aitta sijaitsee hieman loitommalla muun pihapiirin kaakkoispuolella. Sekin on vuoraamaton hirsirakennus ja maalattu punaiseksi. Perustuksena ovat luonnonkivet ja satulakaton katteena on pelti.

Edellä mainittujen rakennusten lisäksi pihapiiriin kuuluvat riihi, puimala, varasto, sauna ja kalustovaja. Riihi ja puimala ovat hirsirunkoisia ja satulakattoisia rakennuksia, joiden perustuksena on luonnonkivi. Riihi sijaitsee Kolkäntien varressa ja yli 40 vuotta vanha puimala toisen vilja-aitan vierellä muiden rakennusten kaakkoispuolella.

Varastorakennus on asuinrakennuksen ja navetan muodostaman pihapiirin luoteissivulla ja sauna sitä vastapäätä. Varasto on tehty 1940-luvun lopulla. Sauna on uusin pihan rakennuksista, edellinen sauna on purettu.

Tuovila

Vehmasjärven Tuovilaa Pitkänjärventien itäpuolella pidetään Tuovisten suvun kantapaikkana Sonkajärvellä. Paikalla on asuttu 1600-luvulta lähtien. Ensimmäinen talouskeskus lienee sijainnut nykyisen pihapiirin lounaispuolella. Täällä ei kuitenkaan ole säilyneitä rakennuksia.

Nykyinen asuinrakennus on valmistunut 1900-luvun alussa. Sen lisäksi pihapiiriin kuuluu vuonna 1959 valmistunut navetta ja kaksi erillisaittaa, joista vanhempi on rakennettu 1800-luvun alussa.

Edellinen navetta on sekin sijainnut vastapäätä asuinrakennusta. Se on ollut "vinkkelinavetta", jonka vieressä on ollut viiden hevosen talli. Pihapiiristä on purettu sauna, puimalato, riihi ja kaksi latoa.

Puimalato, joka sijaitsi muun pihapiirin eteläpuolella on ollut läpiajettava, eli kaksi vastakkain rakennettua latoa on yhdistetty katoksella. Heinälato on ollut sen eteläpuolella ja toinen lato Pitkänjärventien länsipuolella. Riihen paikka on myös ollut Pitkänjärventien varrella, sen itäpuolella lähellä vilja-aittaa. Tuovilassa on harjoitettu kestikievaritoimintaa vielä edellisen omistajan, Lassi Heiskasen aikana 1900-luvun alussa. Nykyisten omistajien haltuun Tuovila on siirtynyt vuonna 1938.

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo, joka on vuorattu punaiseksi maalatulla pystyrimalaudoituksella. Perustuksena on luonnonkivi ja satulakaton katteena huopa. Rakennuksen pihan puoleisella sivulla on pulpettikattoinen kuisti. Ikkunat on uusittu yksiaukkoisiksi.

Keskellä runkoa on kuisti, jonka kautta päästään porstuaan. Sen takana on keittiö, itäpäädyssä pirtti ja länsipäädyssä kaksi kamaria. Yläkerrassa on hellahuone. Perinteinen huonejärjestys on muuttunut, pirtti on jaettu kahtia ja keittiön ja pirtin välinen osa seinää on purettu. Pirtin uuni on säilynyt.

Vastapäätä asuinrakennusta on puolitoistakerroksinen erillisaitta. Sen hirsirunko on maalamaton ja vuoraamaton ja salvos on pitkänurkkainen. Perustus on luonnonkiveä.

Aittaa on käytetty vilja- ja liha-aittana ja kesäisin nukkumapaikkana. Sen hirsin on merkitty vuosiluku 1805. Ovi on leveistä pystylaudosta ja lukko käsin taottu. Aitta on yksi vanhimmista Vehmasjärven rakennuksista.

Tuovilan entinen vilja-aitta on muun pihapiirin länsipuolella Pitkänjärventien varressa, sen kupeessa. Tämä erillisaitta on yksikerroksinen, vuoraamaton ja maalaamaton hirsirakennus, sen salvos on pitkänurkkainen. Aitan koko on noin 3,5 kertaa 3,5 metriä. Satulakaton katteeksi on asetettu pelti, aiemmin katteena on ollut päre.

Aitan ovi on tehty kolmesta leveästä pystylaudasta, joihin on kaiverrettu vinopanelointia muistuttava kuviointi. Lukko on kyläsepän työtä. Hirsiseinässä on vuosiluku 1837 ja katonrajaan on kaiverrettu kirjaimet M ja T ja toisella puolen MD sekä risti.

Saarimäki

Saarimäki Vehmasjärven itäpuolella on sekin ollut aiemmin Tuovisten suvun asuttama. Maat ovat kuuluneet Hackmanin metsäyhtiölle, joka myi ne työntekijälleen Juho Puustiselle.

Saarimäen pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi aitta, navetta, savusauna ja pyykkikota sekä traktoritalli. Riihi, joka sijaitsee metsän reunassa muun pihapiirin ulkopuolella, on purettu. Rakennukset muodostavat selkeän pihan, jota täydentävät kookkaat koivut ja muutama pihlaja. Asuinrakennuksen edessä on omenapuu.

Saarimäen asuinrakennuksen pirttipääty on rakennettu vuonna 1895 ja keittiö ja kamari vuonna 1938. Sen on rakennuttanut Juho Puustinen, nykyisen asukkaan, Toivo Puustisen isoisä, joka asettui asumaan paikalle 1890-luvun lopulla.

Talo on hirsirunkoinen, maalaamaton ja vuoraamaton. Sen pirttipäädystä on pitkänurkkainen salvos ja tasakerran yläpuolinen osa on vuorattu pystyrimalaudoituksella. Perustus on luonnonkiveä ja satulakaton katteena on huopa. Ikkunat ovat kuusi- ja yhdeksänruutuisia.

Rakennuksen opihan puoleisella sivulla on poikkipääty, joka kattaa pystyrimalaudoituksella vuorattua eteistä. Sisäänkäynti oli aiemmin päädystä, pirtin pohjoisseinällä. Ensimmäinen uuni oli koillisnurkassa. Se purettiin ja sisäänkäynti siirrettiin nykyiselle paikalleen kun kamari ja keittiö rakennettiin.

Pirtti on säilynyt lähes alkuperäisessä asussaan, kauniisti veistetyt hirsiseinät ovat tummuneet, mutta rakennus ei ole ollut savupirtti. Huoneen poikki kulkee kookas pilarihirsä, joka tukee muita katon kannattajia. Pirtin koko on noin 6,5 kertaa 6,5 metriä. Keittiön ja kamarin pintoja on uusittu, samoin pirtin uuni.

Rungoltaan L-kirjaimen muotoinen navetta on sekin hirsirunkoinen. Se sijaitsee asuinrakennuksen luoteispuolella. Sen etelään kääntyvässä päädystä on ollut kahden hevosen talli ja toisessa siivessä navetta. Navetan jatkeena on runkorakenteinen heinälato. Tallin yläkerrassa on pehkuvarasto, johon johtavan luukun katteeksi on rakennettu teräväharjainen frontoni.

Navetta on rakennettu vuonna 1929 ja sen sisätiloja on korjattu sementtitiileillä vuonna 1955. Pärekaton sijalle on asennettu huopa vuonna 1968. Seinät on maalattu punamullalla. Navetta on ollut käytössä 1970-luvun lopulle.

Aitta on pihan lounaiskulmassa tulotien varressa sen pääty on kohti asuinrakennusta. Aitta on yksikerroksinen hirsirakennus, jossa on kolme sisäänkäyntiä. Keskimmäinen osa on runkorakenteinen, sillä se on rakennettu kahden hirsirunkoisen erillisaitan väliin.

Aitan iästä ei ole tarkkaa tietoa, se on mahdollisesti pihapiirin vanhin rakennus, joka tapauksessa 1800-luvulta. Aitan asuinrakennusta lähinnä oleva huone on ollut ruoka-aitta, siitä seuraavaa on sanottu väliaitaksi ja kolmas huone on ollut vaateaitta.

Muun pihapiirin pohjoispuolella on savusauna, maalaamaton ja vuoraamaton hirsirunkoinen kaksihuoneinen rakennus, johon on käytetty aikaisemmin asuinrakennukseen liittyneen kamarin hirsiiä. Edellinen sauna on tuhoutunut tulipalossa. Pihan koilliskulmassa on pyykkikota, hirsirakennus sek. Kodan itäpuolella on ollut eloaitta.

Tuovila

Tuovila Teerimäen eteläpuolella on yksi vanhimpia ellei vanhin vielä asuinkäytössä olevista Sonkajärven taloista. Se on rakennettu 1700-luvun lopulla valtion metsänvartijan asunnoksi. Tila on itsenäistynyt vuonna 1934.

Asuinrakennus on pihan länsisivulla, pääty kohti Teerimäentietä. Sen lisäksi pihapiiriin kuuluu navetta, kaksi aittaa ja sauna sekä hieman kauempana riihi. Näiden rakennusajasta ei ole tarkkaa tietoa, mutta ne ovat asuinrakennusta nuorempia. Rakennukset ryhmittyvät väljäksi, mutta selkeäksi neliöksi. Niitä ympäröivät peltoaukeat.

Asuinrakennuksen on haastattelutietojen mukaan rakentanut metsänvartija Yrjö Tuumainen. Häntä ovat seuranneet sekä ammatissa että Tuovilan isäntinä poika Juho Heikki Tuumainen ja pojanpoika Juho Pekka Tuumainen. Nykyiset omistajat ovat Elvi ja Tauno Heiskanen.

Talo on jo alun alkaen rakennettu nykyiseen kokoonsa. Sen (pohjois-)päädyssä on pirtti ja toisessa päädyssä kaksi kamaria. Sisäänkäynti on keskellä runkoa ja porstuan takana on peräkamari, joka nyt on keittiönä. Tämän huoneen ja pirtin välille on myöhemmin tehty oviaukko.

Rakennus on hirsirunkoinen ja sen perustuksena ovat luonnonkivet. Rungon leveys on kahdeksan metriä ja pituus kuusitoista metriä. Satulakaton katteena on pelti, aikaisemmin siinä on ollut huopakate, tätä ennen päre ja aivan ensimmäiseksi tuohi. Talon ulkoverhoukseksi on vuonna 1931 asennettu pystyrimalauta, joka on nyt maalattu vaaleanvihreäksi. Aikaisempi ulkoseinien väri on ollut punainen. Puitteet ja karmi- sekä nurkkalaudat ovat valkoiset.

Ikkunat on uusittu yksiaukkoisiksi vuonna 1956, jolloin rakennuksessa tehtiin muitakin korjauksia. Vanha liuskakivistä tehty uuni purettiin ja tilalle tehtiin uusi ja sisäverhousta uusittiin. Myös pulpettikattoinen kuisti on peräisin tältä vuodelta. Pirtti on alunperin ollut savupirtti, sitä osoittavat ullakon mustuneet hirret. Pirtissä on vieläkin korkeutta lähes kolme ja puoli metriä, vaikka laipiota onkin laskettu.

Vastapäätä asuinrakennusta on vuonna 1930 rakennettu navetta, joka on ollut käytössä vuoteen 1980 asti. Sen on rakennuttanut Juho Pekka Tuovinen. Navetta on yksikerroksinen maalaamaton hirsirakennus, sen salvos on pitkänurkkainen. Navetan päädystä on purettu kolmen hevosen talli.

Pitkäaitta pihan etelälaidalla on vaate- ja nukkuma-aitta, lisäksi sen itäpäädyssä on puuvarasto. Myös sen on rakennuttanut Juho Pekka Tuovinen ja aitta lienee valmistunut 1900-luvun alussa.

Sekin on yksikerroksinen maalaamaton hirsirakennus, jonka perustuksena ovat luonnonkivet. Hirsisalvos on pitkänurkkainen.

Pihan vastakkaisella sivulla on toinen, pienempi aitta, jota on käytetty jyvääittana ja nyt varastona. Sitä on jatkettu itäpäädytään rankorakenteisella osalla. Aitan hirret on käännetty vuonna 1938, ja se lieneekin pihapiirin toiseksi vanhin rakennus, peräisin mahdollisesti 1800-luvulta. Hirsisalvoksen päät on suojattu laudoin.

Vuonna 1943 rakennettu sauna on navetan vieressä, aikaisempi sauna on ollut asuinrakennuksen takana muun pihapiirin länsipuolella. Samalla suunnalla on vielä säilynyt riihi, kookas maalaamaton ja vuoraamaton hirsirakennus, joka ei enää ole käytössä.

Hongisto

Vastapäätä Sukevan kirkkoa Koivutien ja Sukevantien risteuksen luoteispuolella on entinen metsähallituksen 1920-luvulla metsänhoitajien ja muiden työntekijöiden asunnoksi rakennuttama asuintalo, jollaisia rakennettiin myös viereisiin kortteleihin. Kaikkiaan niitä oli puolisen tusinaa, mutta muut vastaavat pihapiirit on jo purettu. Niissä asui myös Sukevan sahalaitoksen työntekijöitä.

Asuinrakennus on lautarunkoinen ja vuorattu punaiseksi maalatulla laudoituksella. Seinän alaosassa on käytetty pystylaudoitusta ja sen yläpuolella vaakalautaa. Pieni osa seinää päätykolmioiden alapuolelta on vuorattu vinolaudoituksella. Rakennus on puolitoistakerroksinen ja sen ikkunat ovat T-puitteiset ja karmit ja puitteet samoin kuin talon nurkka- ja räystäslaudatkin on maalattu perinteiseen tapaan valkoiseksi.

Asuinrakennuksen huonejärjestys on säilynyt lähes alkuperäisenä. Kuistin kautta päästään pitkänomaiseen eteiseen, jonka takana on keittiö. Talon eteläsivulla on kaksi kamaria. Sisäpintoja on jossain määrin uusittu, samoin keittiön uuni. Kamareissa on pystyuunit. Huonekorkeus on lähes kolme metriä.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi piharakennus asuinrakennusta vastapäätä sekä sauna näiden pohjoispuolella.

Uittola

Uittola Koirakoskella on A. Ahlström Oy:n työntekijöilleen rakentama asuinrakennus. Pihapiiriin kuuluu asuinrakennuksen lisäksi talli ja sauna. Pihapiiri on yhtenäinen, rakennukset sijaitsevat puiden ympäröimällä aukiolla jokeen viettävässä rinteessä.

Asuinrakennus on haastattelutietojen mukaan valmistunut 1930-luvun lopussa. Sen ulkoasu ja sisätilat ovat säilyneet lähes alkuperäisessä asussa. Talon perustus on säästöbetonia eli sementtiin upotettuja luonnonkiviä. Hirsirunko on vuoraamaton ja maalattu punaiseksi.

Ikkunat ovat neliruutuiset, puitteet ja karmilaudat on maalattu valkoiseksi. Myös nurkka- ja räystäslaudat ovat valkoiset. Pihan puoleisella sivulla on kauniisti muotoiltujen pylväiden kannattama avokuisti, jolle nousevat leveät portaat. Kuistilta on kaksi sisäänkäyntiä. Oikeanpuoleisesta päästään talon eteläpäätyyn, jossa on työmiesten asuntona käytetty pirtti. Pirtin uuni on purettu ja tilalle on tehty uusi tiilistä muurattu uuni. Kookas pöytä ja leveät penkit ovat alkuperäistä kalustusta.

Pohjoispäädyssä on työnjohtajan asunto, johon kuuluu pienen eteisen lisäksi keittiö ja kaksi kamaria. Näiden huoneiden seinät on päällystetty pinkopahvilla ja maalattu. Toisen kamarin uusi lieene uusittu, se on nyt peltikuorinen pystyuuni. Eteisestä nousevat portaat ullakolle.

Rakennus on ollut metsätyömiesten asuntona vielä 1960-luvun lopulla. Sen jälkeen se on ollut A.Ahlström Oy:n metsästyssseuran käytössä. Nykyisin rakennus on tyhjillään.

Piharakennus on asuinrakennuksen pohjoissivulla. Sen länsipäädyssä on hirsirunkoinen talli ja itäpääty on puuvarasto. Talli on maalattu punaiseksi valkoisin nurkkalaudoin ja listoin kuten asuinrakennuskin.

Sauna on lähellä joen rantaa, se on pieni hirsirakennus, osin pystyrimalautoituksella vuorattu ja maalattu punaiseksi. Salvos on pitkänurkkainen. Perustus on betonia. Talli ja sauna lienee rakennettu myöhemmin kuin asuinrakennus.

Hirsikangas

Hirsikankaaksi kutsuttu talo Sukevanjärven itärannalla lähellä taajaman keskustaa on entinen valtion metsänhoitajan asuin- ja toimistorakennus. Se on haastattelutietojen mukaan rakennettu vuosien 1922-1923 aikana. Vuodesta 1958 lähtien Hirsikangas on ollut Sukevan seurakunnan omistuksessa ja nykyisin se on seurakunnan leirikeskus.

Vuonna 1978 rakennettiin vanhan rakennuksen viereen kookas lisäsiipi, jossa on seurakuntasali ja nuorisotyötiloja. Uudesta rakennuksesta on yhteys vanhempaan, jossa myös on nuorisotiloja ja jonka yläkerta on nuoriso-ohjaajan asuntona.

Hirsikanakaan 1920-luvulla rakennettu osa on kaksikerroksinen hirsirakennus. Sen ulkovuorauksena on ruskeaksi maalattu leveistä laudoista tehty vaakaponttilaudoitus. Nurkka- ja räystäslaudat, puitteet ja listat on maalattu valkoisiksi. Talon perustus on betonia ja aumatun satulakaton katteena on pelti.

Rakennuksessa on useita kiinnostavia erikoispiirteitä, kuten esimerkiksi toisen kerroksen frontonit kaarevine räystäineen ja pieniruutuiset ikkunat koristeellisine karmilautoineen, jotka antavat sille omaleimaisen ulkonäön.

Rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa, sen itäisivulla on kaksi pienehköä huonetta joissa on ollut keittiö ja vierashuone. Järven puoleisella länsisivulla on kookas huone, jossa on suuri-ikkunainen erkkeri. Nämä tilat ovat olleet metsänhoitajan toimistona ja yläkerrassa on ollut asuintilat.

Rakennuksen keskellä toimiston ja vierashuoneen välillä on rungon läpi ulottuva poikittainen käytävä ja sen pohjoispäässä kaksijuoksuinen portaikko, josta päästään toiseen kerrokseen.

Alakerta on nyt nuorisotiloina ja sisätilojen pintoja on uusittu, seinät on levytetty ja ikkunoihin on lisätty kolmas lasi. Ikkunoiden puitejako on kuitenkin säilytetty pieniruutuisena.

Hirsikanakaan pihapiiriin on kuulunut myös navetta ja useita muita piharakennuksia, mutta ne kaikki on purettu.

